

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TALİBAN YÖNETİMİNDE AFGANİSTANIN
GELECEĞİ VE GÜVENLİK ETKİLERİ

Zubaeda Fahmi Qasim QASIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ

ÇANKIRI - 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENİSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TALİBAN YÖNETİMİNDE AFGANİSTANIN
GELECEĞİ VE GÜVENLİK ETKİLERİ

Zubaeda Fahmi Qasim QASIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ

ÇANKIRI - 2023

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	i
TEZ KABUL VE ONAY.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM: TALİBAN'IN TARİHSEL ARKA PLANI 4

2.1. Taliban'ın kurulması ve hareketi ortaya çıkaran nedenler.....	4
2.1.1. Taliban'ın yapısı ve stratejisi	7
2.1.2. İdeolojisi.....	10
2.1.3. Birinci taliban dönemi.....	13
2.2. 11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleşen ABD müdahalesi ve uluslararası hukuk.....	17
2.3. ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve ikinci Taliban dönemi.....	21

3. BÖLÜM: EL-KAİDE'DE AN SONRA DEĞİŞEN TEHDİDİ VE İKİNCİ TALİBAN DÖNEMİ..... 27

3.1. ISKP'nin örgüt yapısı.....	29
3.2. Taliban, ISKP ve El Kaide arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bağlamında küresel cihat tartışmaları	42

4. BÖLÜM: TALİBAN YÖNETİMİNDEKİ AFGANİSTAN'IN GELECEĞİ 51

4.1. Kız çocuklarının eğitim hakkı tartışmaları.....	51
4.2. Kapsayıcı hükümet ve federasyon tartışmaları	54
4.3. Afganistan'da iç savaş riski ve penşir hareketi	58
4.4. Bölgesel kaos tartışmalarının gölgesinde taliban'ın dış politikası.....	65
4.4.1. ABD	67
4.4.2. Rusya.....	68
4.4.3. Çin.....	69
4.4.4. İran	70
4.4.5. Pakistan	71
4.4.6. Hindistan	72
4.4.7. Suudi Arabistan.....	75
4.5. Doha antlaşması'nın akıbeti.....	77
4.5.1. ABD açısından Doha antlaşması'nın akıbeti	78
4.5.2. Taliban ve muhalifleri açısından doha antlaşması'nın akıbeti.....	81
4.6. Afganistan'da artan terör riski ve Taliban'ın geleceğinde yeni müdahale senaryoları.....	84

4.6.1. ABD'nin çekilmesinin ardından Afganistan'ın ve bölgenin güvenlik durumu	84
4.6.2. Taliban'ın meşruiyet sorunu ve yeni müdahale tartışmaları	90
4.6.3. Afganistan'a yeniden müdahale senaryosu ve bölge devletlerinin tutumu.....	94
4.6.4. Artan terör ve istikrarsızlık	98
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	103
ÖZGEÇMİŞ.....	110

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Taliban Yönetiminde Afganistan'ın Geleceği ve Güvenlik Etkileri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

10/07/2023

Zubaeda Fahmi Qasim QASIM

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Zubaeda Fahmi Qasim QASIM tarafından hazırlanan *Taliban Yönetiminde Afganistan'ın Geleceği ve Güvenlik Etkileri* başlıklı bu çalışma, 10.7.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Bora ŞANYÜREK	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 06/07/2023 tarih ve 2023/30-01-B sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Yüksek lisans süreci, benim açımdan zor bir dönemdi. Bu süreçte desteklerini üzerimden esirgemeyen değerli aileme teşekkürü bir borç bilirim. Buna ek olarak düşünceleriyle yolumu aydınlatan ve ortaya bu tezin çıkmasına vesile olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ'ye minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca Türkiye'deki yüksek lisans eğitim sürecinde mutlu, huzurlu ve yapıcı bir ortamda yaşamam için uygun zemin yaratan, karşılaştığım her sorunda moral veren ve destek olan arkadaşlarıma da teşekkür etmek isterim.

10/07/2023

Zubaeda Fahmi Qasim QASIM

ÖZET

Tezin Başlığı	: Taliban Yönetiminde Afganistan'ın Geleceği ve Güvenlik Etkileri
Tezin Yazarı	: Zubaeda Fahmi Qasim QASIM
Danışman	: Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tezin Türü	: Yüksek Lisans
Kabul Tarihi	: 10/07/2023

Güney Asya-Orta Asya ve Ortadoğu'nun kesiştiği jeopolitik bir bağlantı noktasında bulunan Afganistan, tarih boyunca Avrasya'ya egemen olmak isteyen büyük güçlerin ilgisini cezbetmiştir. Bu kapsamda Afganistan'da 1979-1988 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin işgali gerçekleşmiş; fakat bu süreçte Sovyetler Birliği, Mücahitleri yenememiş ve Afganistan'dan çekilmek durumunda kalmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından Mücahitlerin iktidarı paylaşamaması ise ülkeyi iç savaş sürüklemiş ve bu ortamda Taliban, düzeni sağlayan bir aktör olarak algılanmaya başlamıştır. Bununla birlikte birinci Taliban döneminde, Afganistan'ın adeta açık bir hapishaneye dönüştüğü görülmüş, hak ve özgürlükler askıya alınmış ve ülkede "İslam Emirliği" adı altında Peştun-Diyobendi hegemonyası teşkil edilmiştir. Bu süreçte uluslararası toplumdan tecrit edilen Afganistan'ın terör örgütleri için bir güvenli liman haline geldiği de görülmüştür. Nitekim 11 Eylül 2001 tarihinde terör örgütü El Kaide tarafından düzenlenen saldırıların ardından ABD, "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" kapsamında Afganistan'ı işgal etmiştir.

20 yıl süren Amerikan işgaline rağmen Afganistan'da sağlıklı bir düzen inşa edilememiş ve Taliban rejimi devrilse de Taliban yok edilememiştir. Bu durumda, Afganistan'da ulus inşasının başarısızlığı ve işgal dönemi yönetimlerinin yolsuzluklarla anılması etkili olmuştur. Daha sonra da Taliban'ı yok edemeyeceğini gören Washington, Taliban'la müzakere süreci yürütmüş ve nihayetinde 29 Şubat 2020 tarihinde Doha Antlaşması imzalanmıştır.

ABD'nin söz konusu anlaşmaya uygun olarak 31 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan çekilmesi ise Afganlar arası müzakereler sonuçlanmadan gerçekleşmiş ve Taliban kısa süre içerisinde Kabil'i ele geçirmiştir. Böylece Afganistan'da ikinci Taliban dönemi başlamıştır. Fakat Taliban içerisindeki güç merkezlerinden Hakkani Ağının El Kaide terör örgütüyle ilişkileri sürmektedir. Diğer taraftan terör örgütü DEAŞ'ın kolu olan ISKP de Afganistan'ı istikrarsızlaştırmaktadır. Dahası Taliban karşıtı silahlı direniş yürüten Penşir Hareketi de varlığını sürdürmektedir. Bu da Afganistan'ın güvenliğini ve geleceğini tartışmaya açmaktadır. Bu tezde de Afganistan'ın güvenlik durumu olası senaryolar çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Taliban, DEAŞ, El Kaide, ABD.

ABSTRACT

Thesis Title : The Future of Afghanistan and its Security Implications under Taliban Rule
Author : Zubaeda Fahmi Qasim QASIM
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Sadat DEMİRCİ
Department : Department of International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 10/07/2023

Afghanistan, located at a geopolitical junction where South Asia-Central Asia and the Middle East intersect, has attracted the attention of great powers that wanted to dominate Eurasia throughout history. In this context, the Soviet Union invaded Afghanistan between 1979 and 1988; But in this process, the Soviet Union could not defeat the Mujahideen and had to withdraw from Afghanistan.

The Mujahideen's failure to share power after the Soviet Union withdrew from Afghanistan dragged the country into civil war, and in this environment, the Taliban began to be perceived as an actor maintaining order. However, during the first Taliban period, it was seen that Afghanistan turned into an open prison, rights and freedoms were suspended, and Pashtun-Diobendi hegemony was established in the country under the name of "Islamic Emirate". In this process, it has also been seen that Afghanistan, isolated from the international community, has become a safe haven for terrorist organizations. As a matter of fact, after the attacks carried out by the terrorist organization Al Qaeda on September 11, 2001, the USA invaded Afghanistan within the scope of "Operation Enduring Freedom".

Despite the 20-year American occupation, a healthy order could not be built in Afghanistan, and although the Taliban regime was overthrown, the Taliban could not be destroyed. In this case, the failure of nation building in Afghanistan and the corruption of the occupation period administrations were effective. Later, seeing that it could not destroy the Taliban, Washington carried out a negotiation process with the Taliban and eventually the Doha Agreement was signed on February 29, 2020.

In accordance with the agreement in question, the US withdrawal from Afghanistan on August 31, 2021 took place before the inter-Afghan negotiations were concluded, and the Taliban captured Kabul in a short time. Thus, the second Taliban era began in Afghanistan. However, the Haqqani Network, one of the power centers within the Taliban, continues to have relations with the Al Qaeda terrorist organization. On the other hand, ISKP, the branch of the terrorist organization DAESH, is also destabilizing Afghanistan. Moreover, the Panshir Movement, which carries out armed resistance against the Taliban, continues to exist. This brings Afghanistan's security and future into question. In this thesis, the security situation of Afghanistan is examined within the framework of possible scenarios.

Keywords: Afghanistan, Taliban, DAESH, Al Qaeda, USA.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CİGAR	: ABD Afganistan Özel Müfettişliği
CPEC	: Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam
INSTC	: Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru
ISI	: Pakistan Servisler Arası İstihbaratı
ISKP	: Sözde Horasan Emirliği
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖİH	: Özbekistan İslam Hareketi
RSM	: Kararlı Destek Operasyonu
S/İHA	: Silahlı/İnsansız Hava Aracı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
TAP	: Türkmenistan-Afganistan-Pakistan Yüksek Gerilim Elektrik İletim Hattı Projesi
TAPI	: Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1: Nangarhar Eyaleti’ndeki ISKP Faaliyetleri.	28
Şekil 3.2: ISKP’nin Afganistan’da Dağılımı.	32
Şekil 3.3: ISKP’nin Güney Asya’da Faal Olduğu Bölgeler.....	38
Şekil 3.4. ISKP’nin Afganistan’daki Durumu ve Saldırı Bölgeleri.	40
Şekil 4.1: Şah Ahmed Mesud’un Penşir Vadisi’ndeki Portreleri.....	59
Şekil 4.2: Penşir Vadisi.	61
Şekil 4.3. Afganistan’da Faaliyet Gösteren Terörist Gruplar.	87

1. GİRİŞ

Orta Asya, Güney Asya ve Ortadoğu arasındaki bir geçiş noktası konumunda bulunan Afganistan, bütün jeopolitik teorilerin özel önem atfettiği Avrasya'nın merkezinde; yani kalpğahta yer almaktadır. Bu anlamda jeopolitik teorilere göre, küresel hakimiyet kurmak isteyen aktörlerin Avrasya'ya egemen olması gerekmektedir; Avrasya'nın üstünlüğü ise kalpğahtan geçmektedir.

Nitekim Afganistan, dünyanın kalbi olarak tanımlanan kalpğahta yer almaktadır. Mevzubahis durumdan mütevellit tarih boyunca büyük güçlerin ilgisini çekmiştir. 19. yüzyılda Büyük Britanya İmparatorluğu ile Rusya Çarlığı arasında cereyan eden “Büyük Oyun”un başlıca oyun sahası olan Afganistan, “Yeni Büyük Oyun”un da temel adresi olmaya devam etmektedir.

Jeopolitik konumundan ötürü Afganistan, 1979 senesinde komünizmi yaymak ve bunu yaparken de bir stratejik hedef olarak Hint Okyanusu'na açılmak isteyen Sovyetler Birliği'nin işgaline maruz kalmıştır. Sovyet işgali, Afganistan'da Mücahit grupların direnişi hasebiyle başarısız olmuş ve Sovyetler Birliği, 1988 senesinde Afganistan'dan çekilmek durumunda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin çekilmesinin ardından Mücahitlerin iktidarı paylaşamaması ise Afganistan'ı iç savaşa sürüklemiştir.

İç savaş ortamı, Afganistan'da istikrarsızlığı ve güç boşluğunu beraberinde getirmiştir. Güç boşluğundan istifade eden savaş ağaları ise Afgan halkına zulmetmiştir. Bu ortamda 1994 yılında Kandahar'da Molla Ömer'in liderliğinde kurulan Taliban, kız kaçırma ve tecavüz gibi olaylar karşısında gerçekleştirdikleriyle kısa süre içerisinde Afgan halkının sempartisini kazanmıştır. Buna bağlı olarak da Taliban, çeşitli bölgelere egemen olmaya başlamıştır.

Nitekim hızlı bir ilerleyiş neticesinde iki yıl içerisinde Kabil'e ve Afganistan'ın üçte ikisine egemen olan Taliban, önce Molla Ömer'i Emir-ül Mümin'in ilan etmiş ve daha sonra da Kabil'e girdiğinde Sovyetler Birliği'ni işgal için ülkeye davet eden Dr. Necibullah'ı BM gözetiminde olmasına rağmen katletmiştir. Benzer bir şekilde İranlı diplomatları da katleden Taliban'ın eylemleri, hareketin vahşiliğini ortaya koymasının yanı sıra uluslararası toplumun da tepkisini çekmiştir.

Taliban yönetiminin uluslararası toplumun tepkisine yol açan eylemleri, bununla da sınırlı kalmamıştır. Zira Taliban, kadınları toplumsal hayatın dışına iten uygulamaları ve insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası toplum tarafından tecrit edilmiştir. Nitekim birinci Taliban döneminde Taliban yönetimini yalnızca Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Afganistan'ın resmi hükümeti olarak tanımıştır.

Uluslararası toplum tarafından izole edilen Taliban'ın gelir kaynağı elde etme noktasında yaşadığı problemler ise Afganistan'ı terör örgütleri açısından güvenli limana dönüştürmüş ve söz konusu ülke, uyuşturucu ticaretiyle anılmaya başlanmıştır.

Bahse konu olan durum, 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırılarının ardından tüm dünyanın en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Zira bahsi geçen tarihte terör örgütü El-Kaide, ABD'ye saldırmış ve bu saldırıların ardından Washington yönetimi, El-Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin'in iadesini talep etmiştir. İade talebinin Taliban tarafından reddedilmesi ise ABD'nin 7 Ekim 2001 tarihinde "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" adını verdiği harekatla Afganistan'ı işgal etmesini beraberinde getirmiştir.

Washington yönetimi, 20 yıllık işgal esnasında Taliban'ı iktidardan uzaklaştırmışsa da yok edememiştir. Dahası Afganistan'da ulus inşası başarısız olmuş, ABD'yle işbirliği yapan yöneticilerin yolsuzluklara bulaşması Afgan halkında rahatsızlık yaratmış ve inşa edilen siyasal sistem her seçimde çökmüştür. Taliban'ın zekat adı altında yardım toplayarak varlığını sürdürmesi ve ABD askerlerine yönelik saldırılar düzenlemesi ise Amerikan kamuoyunda Afganistan'dan çekilmesini gerektiği yönündeki görüşlerin ağırlık kazanmasına sebebiyet vermiştir. Buna paralel olarak Taliban'la müzakerelerde bulunmaya başlayan ABD, 29 Ağustos 2020 tarihinde Doha Antlaşması'nı imzalamış ve anlaşmanın akabinde 31 Ağustos 2021 tarihinde bu ülkeden çekilmiştir.

ABD'nin çekilmesinin ardından Afganistan'da ikinci Taliban dönemi başlamıştır. İlk aşamada Taliban'ın 20 yıllık işgalden dersler çıkardığı belirtilmiş ve değiştiği öne sürülmüştür. Lakin süreç, Taliban'ın kapsayıcı hükümete yanaşmadığı, kadın hakları başta olmak üzere insan hakları ihlalleriyle anıldığı bir ortam yaratmıştır.

Dahası Afganistan’da güvensizlik artmaktadır. Bir yandan El-Kaide terör örgütünün ülkedeki varlığı sürerken; diğer taraftan da DEAŞ’ın eylemleri, Afganistan’ı ve yakın çevresini istikrarsızlaştırma potansiyeliyle bölgesel ve küresel güvenlik açısından riskler yaratmaktadır. Bu durum ise Taliban-El Kaide-DEAŞ üçgeninde Afganistan’ın geleceğinin tartışılmasını zaruri hale getirmektedir. Bu tezde de Afganistan’daki terör sarmalı irdelenmektedir.

Belirtmek gerekir ki; Taliban, EL Kaide ve DEAŞ gibi örgütlerin Afganistan’da filizlenmesinde ülkede yaygın kabul gören dini yorumlar etkili olmaktadır. Zira Sovyet işgali döneminde Pakistan merkezli Diyobendi Medreseleri’nde eğitim alan kesimler, Taliban yöneticilerini içermiştir. Bu medreselerin El Kaide ve DEAŞ üyesi teröristleri de etkilediği bilinmektedir. Özellikle de Taliban ile El Kaide arasınad ciddi bir ilişki bulunmaktadır. Söz konusu ilişki, Taliban’ın radikal kesimin teşkil eden Hakkani Ağı ile yakından ilişkilidir.

Afganistan’ın özellikle de ABD’nin çekilmesinin ardından artan güvensizlik durumuyla karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Bu da Taliban yönetimindeki Afganistan’ın durumunun ve ülkedeki terör örgütlerinin incelenmesini zaruri hale getirmektedir. Zaten bu durum, tezi önemli kılan hususların başında gelmektedir. İkinci Taliban dönemi başlayalı iki yıl olduğu için süreç henüz tazedir. Dolayısıyla Afganistan’ın güvenliğine ilişkin çok sayıda akademik çalışma bulunsa da ikinci Taliban dönemine odaklanan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu da tezin önemini arttırmaktadır. Zaten bu tezde de literatüre mütevazi bir katkı yapılması amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede tezde öncelikle Afgansitan’da Taliban’ı ortaya çıkaran koşullara ve terörün tarihsel arka planına değinilmektedir. Ardından terör örgütleri El Kaide ve DEAŞ’ın arka planı incelenmektedir. Son olarak da ikinci Taliban dönemi bağlamında Afganistan’ın geleceği ve bölgesel ve küresel aktörlerin Taliban’a olan yaklaşımı ele alınmaktadır.

2. BÖLÜM: TALİBAN'IN TARİHSEL ARKA PLANI

Tezin bu bölümünde Taliban'ın ortaya çıkmasına yol açan nedenler, hareketin ideolojik yapısı, Amerikan müdahalesi dönemi ve Taliban'ın çekilmesine ilişkin yürütülen barış süreci bağlamında çekilme sürecinin tamamlanmasıyla başlayan ikinci Taliban dönemi irdelenmektedir.

2.1. Taliban'ın kurulması ve hareketi ortaya çıkaran nedenler

Tezin bu bölümünde Taliban'ı ortaya çıkaran nedenler ve hareketin gelişimi hakkında genel bir çerçevenin oluşturulması amaçlanmaktadır. Söz konusu grubun başlangıcını Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline kadar gerilere götürmek mümkündür. Çünkü 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Okyanuslara açılma stratejisi ve komünizmi ihraç etme ideali doğrultusunda Afganistan'ı işgal etmesinin ardından ABD, Pakistan ve Körfez'deki Arap ülkeleri, mücahit grupları desteklemeye başlamıştır.

Pakistan merkezli olarak faaliyet gösteren Diyobendi Medreseleri'nde eğitim alan insanların Sünni İslam anlayışının radikal bir itikadını benimseyerek cihatçı mücadele yöntemlerine yöneldikleri ve Sovyetler Birliği'ne karşı direnişe ağırlık verdikleri görülmüştür. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin 1988 senesinde Afganistan'dan çekilmesinin akabinde Mücahit gruplar arasındaki rekabet, Afganistan'ı iç savaşa sürüklemiş ve mevzubahis grupların iktidarı paylaşmadığı görülmüştür. Bu nedenle de ülkede savaş lortları olgusu ortaya çıkmıştır.

Molla Ömer de beraberindeki bir grup medrese öğrencisiyle bir araya gelmek suretiyle Afgan halkının haklarını gasp eden savaş ağalarıyla mücadele iddiası çerçevesinde Taliban'ı kurmuştur. Nitekim kuruluş döneminde Taliban, çeşitli bölgelerdeki kız kaçırma ve tecavüz olaylarına karşı düzenlediği operasyonlarla adını duyurmuştur. (Raşid, 2000: 39). Elbette Taliban'ın bu tavrı, yerel halkın Taliban'a ilgi, sempati ve sevgi duymasına sebebiyet vermiştir.

Taliban'ın adını uluslararası düzeyde duyurduğu ilk hadise ise 12 Ekim 1994 tarihinde Pakistan sınırındaki Spin Boldak sınır kapısını ele geçirmesiyle olmuştur. Zira Taliban, şehri kontrol altına aldığı baskın sayesinde büyük bir cephaneliğe de

erişmiştir. (Ferguson, 2011: 35). 5 Kasım 1994 tarihinde ise Taliban, aynı zamanda kuruluş yeri olan Afganistan'ın Kandahar şehrini kontrol altına almıştır. Taliban'ın Kandahar'a egemen olması, Taliban'da ciddi bir moral motivasyon sağlamıştır. Çünkü Kandahar, hareketin varlık gösterdiği her dönemde en güçlü toplumsal desteğe sahip olduğu şehir olarak ön plana çıkmıştır. Taliban, Kandahar'ın ardından da Uruzgan, Zabul ve Vardak gibi vilayetleri ciddi bir direnişle karşılaşmadan kısa süreçte kontrol altına almıştır. Bu ilerleyişin neticesinde Taliban, 1995 Şubatında Taliban'ın lideri olan Molla Ömer'i tüm Müslümanların Emiri anlamına gelen "Emir-ül Müminin" ilan etmiştir.

Molla Ömer, İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed'e ait olduğu iddia edilen bir hırka giymiş ve bir anlamda tüm Müslümanların liderliği iddiası çerçevesinde birtakım mesajlar vermiştir. Bu anlamda verilen mesaj ise İslam dininin kurallarının uygulandığı şeriat rejiminin kurulmasıdır. Taliban, mevzubahis hedef doğrultusunda Afganistan'ın tamamını kontrol etme gayesi gütmüştür. Bu yüzden de 1995 Eylül'ünde Herat'a ve aynı senenin Kasım ayında da Kabil'e saldırılar düzenlemiştir. Uzun süren çatışmalar ilerlemeler ve geri çekilmeler yaşanan bu çatışmalar neticesinde Taliban, 27 Eylül 1996 tarihinde Kabil'e girerek İslam Emirliği olarak tanımladığı düzeni kurmuştur. (Gök, 2021: 86). Nitekim Taliban, 1996 senesinin Kasım ayında Afganistan'ın üçte ikisini kontrol altına almıştır (Gök, 2021: 86). Dolayısıyla Taliban, birinci döneminde Afganistan'ın tamamını kontrol altına almaya muvaffak olamamıştır. Bilhassa ülkenin kuzeyinde Taliban karşıtı direniş, Amerikan müdahalesine kadar sürmüştür.

Bahsi geçen dönemde Taliban, ülkede istikrarlı bir düzen tesis etmeyi başaramamış; bilakis birtakım eylemlerinden mütevellit uluslararası toplumun ağır eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu tenkitlerin sebebi ise Taliban'ın Batı kültürünü, Batılı giyim tarzını ve müziği yasaklaması, kadınları çalışma hayatı başta olmak üzere toplumsal hayatın dışına itmesi ve erkeklerin sakal bırakmalarını yasaklaması büyük tepki çekmiştir. Benzer bir biçimde namaz saatlerinde camilere gitmeyen erkeklere de çeşitli yaptırımlar uygulanmış ve bir anlamda Taliban, radikalleşerek Afganistan'ı bir "açık cezaevine" dönüştürmüştür.

İfade edilen dönemde Afganistan, Peştunların egemenliğinde diğer kimlik gruplarını dışlayan İslamcı ve milliyetçi bir yaklaşımla yönetilmiştir. Dolayısıyla ülkede kapsayıcı bir devlet anlayışı oluşturulamamıştır. Bu anlamda Peştun, molla ve erkek egemen bir düzen teşkil edilmiştir. Bu da diğer kimlik gruplarına mensup kesimlerin farklı arayışlara yönelmesini beraberinde getirmiş; dolayısıyla ülkenin etnik ve mezhepsel sorunları aşmasını zorlaştırmıştır. Nitekim ülkenin kuzeyinde Taliban'ın kabul görmemesinin sebeplerinden birinin de bu olduğunu ifade etmek mümkündür. Yani Taliban, birleştiricilikten son derece uzak bir siyaset yürütmüştür. Böylesi bir ortamda Taliban, uluslararası toplum tarafından tecrit edilmiş, bu da ülkeye yatırım çekilmesinin önüne geçmiş ve ekonomik bir model ortaya koyamadan Taliban, toplumun refah seviyesinin düşmesine neden olmuştur.

Bu dönemde Taliban, her ne kadar Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Pakistan'dan ekonomik yardımlar almış ve zekat adı altında Afgan halkından vergi toplamışsa da bu gelirler, Afganistan'ın yönetilmesi noktasındaki ihtiyaçlarının karşılanması bakımından son derece yetersiz kalmıştır. Buna rağmen iktisadi bakımdan problemler yaşayan Taliban, içerisinde bulunduğu ekonomik sorunların aşılması maksadıyla uyuşturucu ve insan kaçakçılığına yönelmiş ve hatta terör örgütü El-Kaide'nin Afganistan'ı üs kullanmasına müsaade etmiştir. Bu anlamda El-Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin, aynı zamanda Taliban'ı finanse eden bir aktör haline de gelmiştir (Gök, 2021: 87). Bu noktada Taliban'ın uluslararası toplumdan izole olmasının da etkisiyle ülkeye yatırım çekememesi hasebiyle alternatif gelir kaynaklarına yöneldiği ve bu kapsamda radikalleşerek radikal terör örgütleriyle ilişki kurduğu söylenebilir.

Konuya ilişkin bir tersine okuma yapmak gerekirse Taliban'ın çeşitli gelir kaynaklarına duyduğu ihtiyaçtan ötürü radikalleştiği; çünkü uluslararası toplumdan tecrit edildiği ve bir anlamda varlığını meşru yollarla sürdürme hakkı bulamadığı söylenebilir. Bu anlamda radikalleşmeyi engellemenin en önemli yolunun radikalleşme riski bulunan aktörlerin karşılıklı bağımlılık ilişkisi tesis edecek biçimde uluslararası işbirliği zeminine çekilmesidir. Fakat ortaya çıkan sonucun Taliban'ın eylemlerinden bağımsız olmadığı da aşıkardır. Örneğin Taliban'ın Kabil'e girdiği gün Dr. Necibullah'ı katletmesi, Afgan toplumunun ve uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Bu tepkinin de yersiz olmadığı açıktır.

Benzer bir şekilde Taliban'ın terör örgütü El-Kaide'yle olan münasebetleri de uluslararası toplumun baskısını arttırmıştır. Nitekim bu bağın inkarı da mümkün değildir. Zira Taliban, 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırılarının faili olan Usame Bin Ladin hakkında ABD'nin iade talebini reddetmiş ve Ladin'in şayet suç işlediyse Afganistan mahkemelerinde yargılanabileceğini muhataplarına iletmiştir. Bunun ardından da ABD, Taliban'ı Ladin'i ve dolayısıyla El Kaide terör örgütünü korumakla suçlamıştır. Bu yüzden de 7 Ekim 2001 tarihinde Washington yönetimi, "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" adı altında Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur.

2.1.1. Taliban'ın yapısı ve stratejisi

Etimolojik olarak Taliban, "talip/talib" sözcüğünden türemekte ve "talebe"; yani "öğrenci" anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Taliban'ın 1994 yılında ortaya çıktığına dair bir düşünce vardır. Ancak temelde Taliban'ın varlığı çok daha eski tarihlere uzandığı öne sürülmektedir. Zira Taliban, medreselerde örgütlenen bir yapıya sahiptir. Bu yüzden de silahlı bir organizasyona dönüşmeden önce de Taliban, varlığını sürdürmüştür. Hatta bu "taliplerin" varlığının 1978 senesindeki darbeden öncesine dayandığı belirtilmektedir (Shahrani, 2008: 161).

Yukarıda da belirtildiği üzere, Taliban'ın 1996 senesinde Molla Ömer'i "Emir-ül Mümin'in" ilan etmesinin akabinde organizasyonun ideolojik yaklaşımı da ortaya çıkmıştır. Çünkü Taliban, her ne kadar savaş lordlarıyla mücadele bağlamında yerel bir organizasyon gibi ortaya çıkmışsa da liderine tüm İslam Dünyası'nın emiri olma varsayımı çerçevesinde bir rol biçmiştir. Bu da örgütün İslam Dünyası'nın genelini hedeflediğini ortaya koyması bakımından son derece mühim bir durumdur (Elias, 2022: 1). Taliban'ın ideolojisini en temelde İslam inancı şekillendirmektedir. Diyobendi Medreseleri'ndeki dini bir yoruma dayanan bu İslam inancı, Afganistan'ın şeriat kuralları çerçevesinde yönetilmesini talep etmektedir.

İkinci olarak hareketin Peştun kimliği belirgindir. Bu anlamda Peştunların varlığıyla sınırlandırılmış bir Taliban yönetiminden bahsetmek mümkündür. Taliban'ın Peştun kimliği, elbette ki Peştun milliyetçiliğine dayanmaktadır. Peştun milliyetçiliği ise özellikle de Taliban içerisindeki radikal kesimleri "Büyük Peştunistan" idealine itmektedir. Bununla birlikte "Büyük Peştunistan" ideali, Taliban'ın kuruluşundan

itibaren en büyük desteği aldığı Pakistan'la karşı karşıya gelmesine de sebebiyet vermektedir.

Tüm bunlara ek olarak Taliban, Batı Medeniyeti 'ne karşıdır. Bu yüzden de demokratik düzenin İslam dinine uygun olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla Taliban, yöneticilerin demokratik yollarla seçilmesine karşı çıkmaktadır. Ayrıca Taliban, pozitif bilimlere ağırlık verilmesine karşı çıkmakta ve dini bilimleri ön plana çıkarmayı savunmaktadır.

Belirtmek gerekir ki; Taliban, sert bir hiyerarşi içerisinde örgütlenmiştir. Taliban'ın değişen liderlerinin Emir-ül Mümin'in olduğu iddiası söz konusudur. Bu sebeple de hareket içerisinde liderlik makamı sorgulanamamaktadır. Bu da Taliban'ın merkezi ve otoriter bir yönetim anlayışına sahip olmasını beraberinde getirmektedir. Organizasyon yapısı içerisinde Taliban'ın bir lideri ve söz konusu liderin çeşitli yardımcıları vardır. Bu kapsamda bir Liderler Konseyi ya da diğer bir ifadeyle Rehber-i Şura kurumu bulunmaktadır (Afsar-Samples-Wood, 2008: 66).

Liderler Konseyi, Taliban yapısı içerisindeki en üst siyasi yapıdır. Dolayısıyla kritik konulara ilişkin kararların bu konseyde alındığı ifade edilebilir. Konsey, genel olarak Taliban bakanları, diplomatlar, valiler, komutanlar ve dini liderlerden oluşmaktadır. Konseyin ilk başlarda 18 üyesi olduğu iddia edilmektedir. Daha sonra bu sayının 21'e ve ardından 65'e çıkarıldığı söylenmektedir (Afsar-Samples-Wood, 2008: 66). Bunun altında ise bir nevi Bakanlar Konseyi olarak kabul edilen Komisyonlar bulunmaktadır. Komisyonlar, askeri komisyon, istihbarat komisyonu, siyasi komisyon ve ekonomik komisyon gibi çeşitli uzmanlık alanlarına ayrılmıştır (Afsar-Samples-Wood, 2008: 66). Ayrıca işgal döneminde Taliban'ın merkezi Pakistan'ın Belucistan eyaletinin Ketta (Quetta) kentinde bulunmaktaydı. Ketta, stratejik öneme sahip bir yerdir. Öncelikle Ketta, Afganistan'a yakındır. Dahası şehrin dağlık coğrafi yapısı, çeşitli grupların barınmasını ve sınır geçişi gerçekleştirmesini de kolaylaştırması hasebiyle Taliban açısından işlevsel bir durum yaratmıştır.

Tüm bunların yanı sıra Taliban içinde çeşitli şuralar vardır. Bu şuraların liderleri aslında Taliban içindeki en güçlü isimler olmakla birlikte, organizasyonun bel kemiğini Ketta Şurası oluşturmaktadır. Zira bir nevi Ketta Şurası, Taliban liderini içinde barındırdığı ve Ketta'da yer aldığı için Liderler Konseyi olarak da

bilinmektedir. Ketta Şurası, Taliban'ın en güçlü otoritesi olduğu gibi Taliban'ın birçok uzantısını yönetmektedir. Taliban içindeki en büyük ve radikal unsur ya da bir diğer ifadeyle fraksiyon olan Hakkani Ağ'ı da buraya tabidir. Nitekim Taliban, ABD tarafından terör örgütü olarak kabul edilmezken; Hakkani Ağ'ı bir terör örgütü olarak tanınmaktadır. Diğer yandan Ketta'da Miran Şah Şurası ve Peşaver Şurası da etkilidir. Miran Şah, Pakistan'ın Kuzey Veziristan eyaletinden ve Peşaver ise Peşaver kentinden sorumludur. Taliban'ın diğer etkili şuraları ise merkezi Badahşan'da bulunan Kuzey Şurası, İran merkezli Meşhed Şurası ve Ketta Şurası'na muhalefet eden Resul Şurası'dır. Burada önemli olan iki şuradan biri Meşhed Şurası ya da iddialara göre Meşhed Ofisi'dir. Çünkü söz konusu uzantı birbirine karşı olan Taliban ile İran'ın ABD işgal sürecinde ortak düşman mantığıyla yakınlaştığını göstermektedir. İkincisi ise Resul Şurası'dır. Bu ise Taliban'ın otoriter bir yapısı olmasına rağmen çeşitli muhalif hareketlere sahip olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Taliban'ın yönetimine günümüze kadar üç isim lider olarak geçmiştir. İlk olarak, Taliban'ın kurucusu olan Molla Ömer'di. İlk kez Emir-ül Müminin unvanını alan Molla Ömer, 2015 yılına kadar Taliban'ı yönetmiştir. Ancak Molla Ömer, hakkında çeşitli tartışmaların bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü varlığına çok az insan şahit olduğu söylenmektedir. Bu yüzden de adeta bir hayalet liderlik yapmıştır. 2015 yılında ise onun yerine Molla Ahtar Muhammed Mansur geçmiştir (Elias, 2022: 18).

Molla Ahtar Muhammed Mansur, hayalet bir lider gibi hareket etmemiştir. Ancak Molla Ahtar Muhammed Mansur, çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Çünkü seçimlere hile karıştırdığı iddia edilmiş ve hareketin önemli bir kısmı, yeni lideri Emir-ül Müminin olarak kabul etmemiştir. Taliban, içindeki bu sorun, 2016 senesine kadar devam etmiştir. 2016 yılında ABD'nin gerçekleştirdiği bir drone saldırısı sonrası Molla Ahtar Muhammed Mansur'un hayatını kaybetmesiyle Taliban'ın başına Mevlevi Hibatullah Akhundzada, geçmiştir. Günümüzde Akhundzada, Taliban liderliğini sürdürmektedir. (BBC, 2022)

Akhundzada'nın iki yardımcısı bulunmaktadır. Aslında bu yardımcıları, Taliban içindeki ayırımı da özetlemektedir. Hakkani Ağ'ı, Taliban içindeki en güçlü gruptur. Bu yüzden de söz konusu ağın dengelenmesi ve kontrol edilmesi gibi bir ihtiyacın

bulunduğu kanaati hasıl olmuştur. Bu kapsamda Sirajuddin Hakkani, Hakkani Ağı'nın kurucusu olan ve 2018 yılında hayatını kaybedinceye kadar söz konusu ağı yöneten Celaleddin Hakkani'nin oğludur. Molla Muhammed Yakup ise Taliban'ın kurucusu olan Molla Ömer'in oğludur (Elias, 2022: 1). Ayrıca bazı kaynaklarda Molla Abdul Gani Baradar Abdul Ahmad Turk'un üçüncü yardımcı olduğu iddia edilmektedir. Herkes tarafından Molla Abdul Gani Baradar olarak bilinen mevzubahis şahıs, Molla Ömer'in yakın arkadaşı olmakla birlikte Taliban'ın da kurucu liderleri arasında yer almaktadır. Uzun yıllar boyunca Taliban içinde aktif görevler aldığı ve bir nevi filli liderlik yaptığı belirtilmektedir.

Taliban'ın mali kaynaklarına bakıldığında ise kuruluşunun ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevrelemek maksadıyla uyguladığı “Yeşil Kuşak Stratejisi”ne dayandığı görölmektedir. Zira Taliban, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulmuş bir hareket olsa da fikirsel temelleri, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali esnasında işgale karşı savaşılan mücahitlere dayanmaktadır. Bu kapsamda Taliban'ın içerisinde yer alan pek çok ismin ABD'nin maddi desteğiyle Pakistan'da dini ve askeri eğitim aldığı iddia edilmektedir. Ayrıca bu dönemden itibaren Taliban'ın Körfez'deki Arap ölkeleri tarafından da finanse edildiği ve bu finansman desteğinin birinci Taliban döneminde sürdüğu belirtilmektedir. Buna ek olarak Taliban'ın işgal dönemi boyunca Pakistan'ı merkez olarak kullandığı düşünöldüğünde, İslamabad yönetiminin de Taliban'ı desteklediğini iddia etmek mümkündür. Diğer taraftan Taliban'ın Amerikan işgaliyle mücadele konusunda Rusya, Çin ve İran gibi aktörlerce desteklendiği de iddia edilmiştir.

Mevcut durumda El Kaide terör örgütü başta olmak üzere çeşitli terör örgütlerinin birinci Taliban döneminde Afganistan'ı üs olarak kullanma karşılığında Taliban yönetimine finansman sağladığı belirtilmektedir (Mardsen, 2002: 41-42). Taliban'ın bir diğer gelir kaynağını ise gerek iktidarda olduğu dönemlerde gerekse de işgal sürecinde Afgan halkından topladığı zekat adı altındaki vergiler ve uyuşturucu ticareti oluşturmıştır (Mardsen, 2002: 42).

2.1.2. İdeolojisi

Bilindiği üzere aktörlerin çıkar ve tehdit algılamaları, iç politikadaki davranışlarını ve uluslararası siyasetteki yaklaşımlarını etkilemektedir. Bu nedenle de Taliban'ın

ideolojisinin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Taliban'ın kendi kimliğini tanımlama biçiminin önem arz ettiği ve bu tanımlamada da öteki olarak görülen imajın belirleyici olduğu söylenebilir. Taliban'ın yaklaşımına göre iç politikadaki öteki Peştun olmayanlardır. Dış politikada ise İslam Dünyası'nın çıkarlarını tehdit eden yabancı devletler ve mezhep temelli politikalar uygulayarak İslam Dünyası'nda bölücülük yapan aktörlerdir.

Taliban'ın kimlik tanımlamasını kısaca formüle etmek gerekirse, Peştun milliyetçiliği ile Diyobendi Ekolü'ne dayalı Sünni İslam anlayışının sentezinden söz etmek mümkündür. Dolayısıyla Taliban, her iki kimlik değerlerini benimseyen bir ulus inşasını hedeflemekte ve bilhassa ülkenin kuzey bölgelerine dönük göç politikası çerçevesinde asimilasyon uygulayarak kimlik inşasına hız vermeye çalışmaktadır. Buna ek olarak kız çocuklarının eğitim aldığı okulları kapatan Taliban'ın medrese eğitimi teşvik etmek suretiyle genç kuşaklara kendi ideolojik değerlerini ve bakış açısını benimsetmek istediği ifade edilebilir.

Taliban'ın Peştun kimliğini açmak adına organizasyonun yöneticilerinin neredeyse tamamının Peştun olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Dolayısıyla Taliban, iktidarı diğer kimlik gruplarıyla paylaşmak istememektedir. Fakat bu durum kapsayıcılıktan uzaktır. Bununla birlikte Taliban'ın bu politikası, Afganistan'ın tarihi geçmişiyle de örtüşmektedir. Çünkü Afganistan tarihinde Kabil'e egemen grupların Burhaneddin Rabbani dönemi dışında Peştunlardan oluştuğu görülmektedir. Bu konuda Şah dönemine kadar gerilere gitmek mümkündür (Frear, 2012: 1-2). Üstelik Amerikan müdahalesi döneminde Afganistan Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Hamid Karzai ve Eşref Gani de Peştun kimliğine mensup şahıslar olarak dikkat çekmektedir.

Halihazırda Taliban'a uluslararası toplumun yönelttiği kapsayıcı hükümet kurma talebi ve Taliban'ın söz konusu talebe soğuk yaklaşması hasebiyle maruz kaldığı eleştiriler de Peştun milliyetçisi ideolojik duruştan kaynaklanmaktadır. Çünkü uluslararası toplum, heterojen bir demografik yapıya sahip olan Afganistan'da tüm kimlik gruplarının temsil edileceği bir hükümet ve devlet düzeninin teşkil edilmesini önermektedir. Taliban yönetimi ise bu çağrıya kulak asmamaktadır. Fakat Taliban'ın söz konusu tutumunun iç ve dış meşruiyet ve dolayısıyla tanınma noktasında Taliban'ı zor durumda bıraktığı ifade edilebilir. Bu yüzden de Taliban, 2021

senesinin Ağustos ayında Kabil'e egemen olmasına rağmen henüz hiçbir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmamıştır. Bu da Taliban'ın meşruiyet problemini aşmadığı anlamına gelmektedir. Birinci Taliban döneminde de Taliban yönetimini yalnızca üç devlet tanımıştır. Bu devletler ise Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir.

Yukarıda belirtildiği gibi Taliban, Peştun milliyetçiliğinin bir yansıması olarak Büyük Peştunistan idealine de sahiptir (Shakir, 2020: 89). Bu durum ise Diyobendi Ekolü sebebiyle Taliban üzerinde mühim bir nüfuzu bulunan Pakistan'ın da Taliban'dan tehdit algılamasına neden olmaktadır. Çünkü Taliban, yalnızca Afganistan Peştunlarının değil; yeryüzündeki tüm Peştunların temsilcisi olduğunu iddia etmektedir (Karakaya-Nazari, 2022: 146). Bu da Pakistan açısından bölünme tehdidi anlamına gelmektedir.

Mevzubahis sorundan mütevellit Taliban, İngilizlerin demografik gerçekleri göz ardı ederek teşkil ettiği Durand Sınır Hattı'nı tanımamaktadır. Bu da Pakistan'ın Taliban'la olan münasebetlerinde ciddi bir problem yaratmaktadır. (Shah, 2019: 4). Öte yandan Taliban'ın kimliği üzerinde etkili olan ve esasen Afgan halkının bir kesiminin ciddi desteğini almasını sağlayan en temel etken ise medrese kültürüyle ilişkili olan Sünni-İslam yorumudur (Bulut, 2021). Zira Diyobendi Medreseleri'nde eğitim alan kişilerin radikal bir Sünnilik anlayışını benimsedikleri ifade edilebilir (Metcalf, 2022).

Tüm bunlara ek olarak 1990'lı yıllardaki Taliban iktidarı döneminde eğitim alan insanlar da bu ekole uygun bir eğitime tabi tutulmuştur (Metcalf, 2022). Bu çerçevede Taliban, Afgan halkının bir bölümüne kendi istediği değerler çerçevesinde eğitim vermiş olma durumunu da avantaja çevirmekte ve değerlerini benimsetmiş olmayı etkin bir biçimde kullanmaktadır. (Metcalf, 2022). Bununla bitlikte söz konusu durumun ülkedeki radikalleşmeyi tetiklediği de ifade edilebilir. Zira Diyobendi temelli medrese kültürü, pek çok radikal terör örgütü tarafından da benimsenmiştir. Öte yandan Taliban'ın dünyaya yaklaşımına yön veren bu dini-ideolojik perspektif, Sünni İslam itikadına dayansa da Selefileşmeye müsait bir ekolü barındırmaktadır. Bu nedenle Taliban'ın Haricîliğe yakın olduğu da iddia edilmektedir. (Ensari, 2015: 25)

2.1.3. Birinci taliban dönemi

Sovyetler Birliği tarafından desteklenen 1978 senesindeki darbenin ardından Afganistan'da iç karışıklıklara başlamış ve komünist yönetim 1979 yılında Sovyetler Birliği'ni ülkeye davet etmiştir. Böylece 1979 yılında Afganistan'da Sovyet müdahalesi dönemi başlamıştır. Ülkenin savaş alanına döndüğü söz konusu dönemde herhangi bir düzenden, istikrardan ve dolayısıyla siyasi otoriteden yoksun bir durum oluşmuştur. Afgan toplumu etnik, mezhepsel ve ideolojik anlamda bölünmüştür. Bu dönemde ülkeye hakim olan kaotik ortamın zaman içerisinde farklı silahlı grupların oluşmasına yol açtığı bilinmektedir. Nitekim Taliban'ı ortaya çıkaran koşullar da bu atmosferde oluşmuştur (Shahrani, 2008: 158.).

Sovyet işgaline karşı mücadele mücahitlerin başlıca önceliği, Sovyetler Birliği'ni ülkeden çekilmek durumunda kalması, komünist rejimin yıkılması ve bunun için de Kabil'in kontrol altına alınması olmuştur. Bu kapsamda Mücahitler, ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan'dan açık destek almışlardır. Nitekim Mücahitlerin karşısında Sovyet destekli Afgan Ordusu başarılı olamayınca 1986 senesinde yönetime Dr. Muhammed Necibullah geçmiştir. Necibullah'ın tek taraflı ateşkes ilanına rağmen Mücahitler, zafer elde edinceye kadar çatışmaları sürdürme kararı almıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin tüm çabalarına rağmen Afganistan'daki otoritesini tesis edemediği ve muhaliflerine kabul ettiremediği görülmüştür. Bu yüzden de işgal 15 Şubat 1989 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesiyle son bulmuştur (Şahin, 2016: 230).

Afganistan'ın içinde bulunduğu bu kaotik ortamda 30 öğrencisini etrafında toplayan Molla Ömer, 1994 yılında fiilen harekete geçmiştir. Taliban'ın adı ilk kez, Pakistan'a ait olan ve Türkmenistan'a giden 35 kamyonluk bir yardım konvoyunu kurtarma operasyonu vesilesiyle duyulmuştur (Nojumi, 2008: 104-105). Bahsi geçen hadise, Taliban'ın henüz ilk aşamada toplum nezdinde olumlu bir izlenim kazanmasına ve dolayısıyla bir kurtarıcı olarak algılanmasına vesile olmuştur. Bu dönemde Taliban, komünist yönetim ile kendi içinde de sorun yaşayan Mücahitlerin arasında üçüncü bir seçenek olarak ön plana çıkmıştır. Bu ortamda Afgan halkı da Taliban'ı desteklemeye başlamıştır.

Tahmin edileceği üzere Taliban, üçüncü yol olma çabasının da etkisiyle hem Mücahitlere hem de komünistlere karşı durmuş ve söz konusu yapıları düşman olarak tanımlamıştır. Süreç içerisinde Taliban'ın başlıca müttefikleri ise ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan olmuştur. (Giustozzi, 2019: 12).

Yukarıda da bahsedildiği üzere Taliban'ın asıl başarısı ise Spin Boldak Vilayeti'ni ve böylelikle yüklü bir cephaneyi ele geçirmesi olmuştur. Zira kentte Gulbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İsalmi'ye ait bir cephanelik Taliban'ın kontrolü altına girmiştir.

Taliban, ilk saldırılarında önemli bir başarı kazanmış ve varlığını devam ettirebileceği silah ve mühimmatı ele geçirmiştir. 1994 yılında da Molla Ömer, Talibanların Kandahar'ı ele geçirdiğini duyurmuştur.

Kandahar'ı ele geçiren Taliban, artık durmayarak bütün Afganistan'ın hâkim gücü olmak istemiştir. Ancak önlerinde çeşitli engeller bulunmaktaydı ve bu engeller Afganistan'da yaşanan şiddetin ve çatışmanın boyutlarını göstermekteydi. Öncelikle Kabil, hala eski Cumhurbaşkanı Necibullah'ın kontrolündeydi. Sovyetler Birliği çekilmesine rağmen Necibullah'ı desteklemeye devam etmekteydi. Diğer yandan Necibullah'la anlaşılan Türk soyluların ve Kuzey İttifakı'nın lideri Raşid Dostum, etkili bir güçtü. Ayrıca Afgan Taciklerinin ve Kuzey İttifakının lideri Ahmed Şah Mesud, Mücahitlere karşı önemli bir mücadele sergilemekteydi. Mesud, daha sonra El Kaide terör örgütünün saldırısıyla hayatını kaybederken, Dostum ise mareşal unvanıyla Afganistan'da üst düzey görevlet üstlendi.

“Penşir Aslanı” lakabı bulunan Mesud, Kuzey İttifakı'nın önemli liderlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Mücahit gerek Sovyet işgaline karşı gerekse de birinci Taliban döneminde ciddi bir direniş lideri olarak ön plana çıkmıştır. Mesud, 11 Eylül'de Tahar Vadisi'ndeki Hoca Bahauddin köyünde kendisiyle röportaj yapmak isteyen Belçika pasaportlu ve Fas asıllı iki kişinin intihar saldırısı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Halihazırda Penişir Direniş Hareketi'nin lideri olan Ahmed Mesud da Ahmed Şah Mesud'un oğludur.

Son olarak da çeşitli Mücahit gruplar örgütlenmişti. Tahmin edileceği üzere söz konusu bölünmüşlük durumu, Afganistan'ı iç savaş ortamına sürüklemiş ya da bir

başka deyişle var olan iç savaş ortamını daha da derinleştirmiştir. Ayrıca Afganistan, Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki büyük güç mücadelesinin de oyun sahalarından biri haline gelmiştir. Söz konusu dönemde Taliban ise Pakistan'ın Servisler Arası İstihbaratı (ISI) tarafından eğitilen Taliban ise istihbarat desteğinin de etkisiyle kısa sürede sahada ciddi ilerlemeler kat etmiş ve kritik bir aktör haline gelmiştir.

Dini söylemler kullanan Taliban, kadınlara yönelik politikalarıyla bu dönemden itibaren tepki çekmeye başlamışsa da Müslüman olmayan herkese karşı savaş ilan eden tutumuyla radikal gruplar açısından bir çekim merkezi haline de gelmiştir. Halkın içerisinde bulunduğu olumsuz koşullar altında Taliban'ı kurtarıcı olarak görmesi de özellikle de etnik yapısı hasebiyle Peştun grupların Taliban'a olan desteğini arttırmıştır.

Mevzubahis desteğinin etkisiyle önce Farah eyaletine yönelen ve burada 800 askeri öldürürken; 300 askeri de rehin alarak ulaştığı operasyon kapasitesini gözler önüne seren Taliban, ülkenin üçte birini kontrol eden bir aktör olarak 1995 senesinde başkent Kabil'e yönelmiştir.

Lakin Şah Mesud, Taliban'ın önündeki en büyük engeldi. Taliban, kenti ele geçirmek için saldırırken; Şah Mesud, karşı direnişini sürdürmekteydi. Lakin Mücahitleri destekleyen güçlerin yardımlarını Taliban'a aktarmaları, durumun değişmesine yol açmıştır. Afganistan'da neredeyse tüm İslami kesimlerin kanaat önderi olarak saygı duyduğu Hizb-i İslami Partisi lideri Gulbiddin Hikmetyar, tutumunu değiştirirken; Taliban, Kabil'in doğusunda bulunan Celalabad'ı ele geçirmiştir. Daha sonra Rabbani, Mesud ve Hikmetyar güçleri, kuzeye kaçarak Kabil'i Taliban'a terk etmiştir. Böylelikle Eylül 1996'da Afganistan İslam Emirliği kurulmuş ve Molla Ömer, Emir-ül Müminin unvanını almıştır. Bu dönemde Taliban, Sovyet yanlısı Dr. Necibullah'ı kardeşiyle birlikte BM tarafından diplomatik dokunulmazlığı bulunan bir binada ele geçirmiş ve işkence ettikten sonra asarak öldürmüştür. Necibullah'ın öldürülmesi ise Taliban'a ilişkin uluslararası toplumun yaklaşımını olumsuz etkilemiştir. Çünkü Taliban'ın diplomatik normları yok sayan radikal ve katliamcı bir yapıya sahip olduğu net bir şekilde görülmüştür. Taliban'ın Kabil'den sonra kuzeye; yani Mezar-ı Şerif'e yönelmesi ise Kuzey İttifakı olarak

bilinen organizasyonun ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim Taliban, birinci döneminde hiçbir şekilde Kabil'e egemen olamamıştır.

Bu süreçte Afganistan'ın %90'ını kontrol eden Taliban, ilk büyük yenilgisini Mezar-ı Şerif'i almak için yöneldiği Spank Tüneli'nde yaşamıştır. Taliban'ın aldığı yenilgiden cesaret bulan Afgan Şiileri; yani Hazaralar, Bamyan Vadisi'ndeki Taliban militanlarına karşı saldırıya geçmiştir. Taliban kuşatmasını yaran Hazaralar, Kabil'e doğru yönelmiştir. Ancak 8 Ağustos 1998 tarihinde Bamyan'da Hazara birliklerini kuşatan Taliban'la yaşanan çatışmalarda 5-6 bin hayatını kaybederken Taliban, Bamyan'ı ele geçirmeye muvaffak olmuştur.

Taliban'ın Hazara bölgelerine girmesi ise tüm Şiilerin koruyuculuğu iddiasına sahip olan İran'ın tepkisini çekmiştir. Tahran yönetiminin Taliban'a ilişkin sert açıklamalarının akabinde Taliban, İran Konsolosluğu'nda bulunan 11 diplomatı esir almış ve bu diplomatları katletmiştir. Bölgedeki tansiyonun yükselmesine sebebiyet veren bu olay, uluslararası toplumun Taliban'a olan bakışını daha da sertleştirmiştir. Çünkü Taliban, bir kez daha uluslararası toplumun hassasiyetlerini göz ardı etmiş ve diplomatik dokunulmazlık hususuna uymayarak hareket etmiştir. (Jauhari, 2012: 63).

Bu dönemde Taliban'ın Peştun milliyetçisi karakterinin de etkisiyle asimilasyon ve soykırım politikalarına yöneldiği de öne sürülmüştür. Hatta Taliban'ın Hazaralara etnik temizlik yaptığı iddia edilmiştir (The Human Rights Watch, 2022)

Süreç içerisinde Taliban, uluslararası yardımları gasp ederken; savaş ağaları tarafından da yerel halk haşhaş ekimine zorlanmış ve ülke, dünya uyuşturucu pazarının temel üretim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Buna karşılık Afgan halkının temel gıdaya erişiminde sorunlara yol açacak biçimde tarım üretiminin azaldığı ya da azaltıldığı görülmüştür.

Taliban'ın saha hakimiyetini genişletmesinin bilhassa terör boyutunda ciddi riskler barındırdığı da bilinmektedir. Çünkü uzun yıllar yaşanan çatışmaların yarattığı istikrarsızlık ve otorite boşluğu nedeniyle Afganistan, pek çok terör örgütü tarafından üs olarak kullanılan bir güvenli liman haline gelmiştir. Bu anlamda Afganistan'da faaliyet yürüten terör örgütlerinden biri de El-Kaide olmuştur. Küresel cihat

anlayışıyla hareket eden ve radikal bir örgüt olan El-Kaide'nin Afganistan'daki varlığı ise zamanla Taliban için bir ayak bağı olmuştur.(CFR, 2021)

Her ne kadar Taliban, mevcut koşullarda küresel cihat iddiasına karşı çıksa ve El Kaide'nin aksine Selefi bir örgüt olmasa da El Kaide'nin Afganistan'ı üs olarak kullanmasına izin vermiş ve hatta bundan ekonomik gelir de elde etmiştir. Terör örgütü El Kaide ise söz konusu ülkedeki varlığını sürdürürken; ABD'yi hedef almış çeşitli bölgelerde saldırılar gerçekleştirmiştir. Şüphesiz El Kaide'nin düzenlediği mevzubahis saldırılar, Taliban'la çeşitli seviyelerde görüşen ABD'nin mücahitlere verdiği desteğin de kesilmesine sebebiyet vermiştir (Dora, 2021: 173).

Nitekim bu dönemde ilan edilen Afganistan İslam Emirliği'ni yalnızca üç ülke; sadece Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) resmen tanımıştır. Söz konusu süreçte Tacikistan, Tacik kökenli Şah Mesud'u; Özbekistan, Özbek kökenli Dostum'u ve İran, Şii Hazaraları ve Rabbani'yi desteklemeye devam etmiştir. Ayrıca El Kaide'nin içinde bulunan Çeçenler, Moskova için önemli bir rahatsızlık kaynağı teşkil etmekteydi. Son olarak 200 milyona yakın Müslüman'a ev sahipliği yapan Hindistan da bölgede artan radikalleşme hareketlerini kendisi için tehdit olarak görmekteydi. Bu nedenle Rusya ile birlikte Şah Mesud'u destekleyen bir tutum takınmıştır. Tahmin edileceği üzere, farklı aktörlerin çeşitli grupları desteklediği Afganistan'da bir vekalet savaşı ortamı oluşmuştur. Taliban ise bir terör yapılanması olarak görülmeye başlanmıştır.

Bahse konu olan süreçte Taliban yönetiminin dönüm noktası ise 2001 yılının Eylül ayı olmuştur. Çünkü 9 Eylül 2001 tarihinde El Kaide, Şah Mesud'u öldürmüştür. 11 Eylül 2001 tarihinde da El-Kaide üyesi teröristler, birer Dünya Ticaret Merkezi'ne (İkiz Kuleler) ve Pentagon'a saldırmıştır. (Başaran, 2021).

2.2. 11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleşen abd müdahalesi ve uluslararası hukuk

Soğuk Savaş'ın ardından dünyada oluşan yeni süreç küreselleşme olgusu üzerinden şekillenmiş ve devletlerde, dünyadan izole bir yaşamın çok da mümkün olmadığı algısını olşturmuştur. Ancak ABD'nin 11 Eylül saldırılarına maruz kalması pek çok açıdan yeni riskler ve tehditler algısını canlandırmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıların

ardından iç ve dış politikada kamuoyu desteğini arkasına alan ABD Başkanı George W. Bush, bir açıklama yaparak saldırıyı El Kaide'nin gerçekleştirdiğini ve teröristler kadar onları destekleyenlerin de suçu olduğunu belirterek Taliban yönetimini hedef göstermiştir. “Haçlı Seferleri” ya da “terörizme karşı küresel savaş” başlattıklarını öne süren dönemin ABD Başkanı, Ladin'in ölü ya da diri yakalanması gerektiğini ve bu anlamda Taliban yönetiminin de yapılan bu açıklamaları dikkate alması gerektiğini dile getirmiştir (Milliyet, 2022). Zira ABD yönetimi, saldırıları sadece kendilerine karşı değil; demokrasi ve özgürlüğe karşı gerçekleştirildiğinin savunmaktaydı.

Bu süreçte ülkeler, ABD'nin yanında olduğunu açıklarken; özellikle de İngiltere Washington yönetimiyle birlikte hareket edeceğini deklare etmiştir. Ayrıca BM, Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) de ABD'nin yayında konumlanmıştır. Saldırıları nedeniyle 12 Eylül 2001 tarihinde toplanan NATO, 11 Eylül Saldırıların NATO üyesi devletlere karşı gerçekleştirildiği kararını almıştır. Bu ise NATO'nun 5. maddesinin işletilmesi demektir (Bozkurt, 2007: 144). Bu da aslında uluslararası kamuoyunun Taliban karşısındaki konumlanışını net bir şekilde ortaya koymuştur. Nitekim müdahale sürecinde Amerikan liderliğindeki koalisyon güçlerinin operasyonlarına Rusya ve İran gibi öteki olarak değerlendirilen aktörler bile destek vermiştir. Aynı zamanda bölgesel güvenlik temelli kaygıları bulunan Orta Asya ülkeleri de topraklarında Amerikan üsleri açılmasına onay vererek Afganistan'a yönelik askeri müdahaleye dolaylı destekte bulunmuştur.

19 Eylül 2001 tarihinde ABD, Hava Kuvvetlerine ait olan 100 savaş uçağını bölgeye göndermiştir. ABD'nin attığı adımlar, dünyaya da bir mesaj niteliği taşımaktaydı. Washington yönetimi hem dünyayı bu süreçte kendisini destekleme noktasında baskı altına almış hem de tek küresel süper güç olarak karşısında kimsenin duramayacağını gözler önüne sermiştir.

Taliban'ın Ladin'in iadesine ilişkin talebi reddeden yanıtına ek olarak Ladin'in Afganistan'da varlığını sürdürdüğü düşünülmekteydi. Bu da Bush'un saldırılar sonrası yaptığı açıklamaları akıllara getirmiştir. Zira Bush, terör örgütüne destek verenleri de düşman olarak gördüklerini açıklamıştı. Bu nedenle ABD'nin El Kaide terörüne karşı başlatacağı askeri operasyonda Taliban'ın devrilmesine odaklanmıştır.

ABD, ulusal ve uluslararası kamuoyunun da desteğini aldığını bildiği için “meşru müdafaa” ve “Önleyici Müdahale Doktrini” (Başaran, 2021: 391) kapsamında bu ülkeye askeri müdahalede bulunarak Afganistan’ın işgalini başlatmıştır. Doktrin, ABD’nin terör tehdidiyle henüz risk gündeme geldiğinde saldırıdan önce yerinde mücadele etmesine dayanmaktadır. Bu doktrin Afganistan ve Irak’ın işgalinde kullanılmıştır. Nitekim 7 Ekim 2001 tarihinde ABD, başta İngiltere olmak üzere çeşitli müttefikleriyle beraber Sonsuz Özgürlük Operasyonu’nu başlatmıştır. (Başaran, 2021: 391)

ABD, Afganistan’a müdahale ettikten kısa bir süre sonra Taliban yönetimini devirmiş ve Batı ile yakın ilişkilere sahip olan bir yönetim kurulmasını sağlamışsa da aslında bu durum sadece birkaç yıl devam etmiştir. 2005 yılına kadar geri çekilen Taliban, bu tarihten itibaren vur-kaç stratejisine dayalı gerilla savaşı yöntemi doğrultusunda saldırılara başlamıştır. Bu süreçte Taliban’ın en önemli argümanı olan ve hedefleri arasında yer edinen amaç, yabancı askerlerin ülkeden çıkarılması olmuştur. Bu süreçte Taliban, ABD’nin etkisinde kurulan Kabil yönetimini tanınamaya yönelik bir tutum da benimsemiştir. Çünkü Taliban’a göre Kabil yönetimi, işgalci kafirler tarafından kurulan kuklaydı. Ayrıca örgüte göre, bir dış müdahale nedeniyle iktidardan uzaklaşması, Taliban’ın Afganistan’ın gerçek yöneticisi olduğu realitesini zayıflatmamış; bilakis haklılığını onaylamıştır. Bu nedenle Taliban’a göre, işgal sonrası kurulan Kabil yönetiminin herhangi bir meşruiyeti söz konusu değildi (Reuters, 2022).

ABD’nin Afganistan’a gerçekleştirdiği müdahale sürecinde Afgan toplumunda hayat standartlarında iyileşme yaşanması, ekonomik sorunların çözülmesi ve Taliban’ın baskıcı kurallarda ortadan kalkması gibi çeşitli beklentilerin oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak bu süreç başarılı bir şekilde yönetilmemiştir. Öncelikle Afganistan gibi bir coğrafyada, Taliban ile El Kaide’yi ayırt etmek oldukça zordur. Bu durum, ABD’yi zor durumda bırakmış ve “teröristler” ile sivilleri ayırt etmek de zorlaşmıştır. Bu da El Kaide’ye dönük operasyonlarda sivillerin öldürülmesine sebebiyet vermiş ve halkın ABD’yle savaşan Taliban’a olan sempatisi artmıştır.

Bahsedilmesi gereken ayrıntılardan biri de Afganistan’daki birliktelik ve işgalci düşman algısıdır. Tarihsel süreç incelendiğinde, Afganistan’ı İngilizlerin, Rusların ve

Amerikalıların kontrol etmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak bağımsızlığını ilan ettiği dönemden bu yana herhangi bir ulus kimliği inşa edemeyen Afganistan toplumunun önemli bir kısmının yabancı bir müdahale veya işgal olduğunda beraber hareket ettiğini görmek mümkündür. Bu sayede İngilizleri üç kez zor durumda bırakan Afganlar, Rusları da yaklaşık 10 yıllık bir mücadele neticesinde geri çekilmeye zorlamıştır. Bu ortamda Barack Obama, Afganistan'a yönelik yeni bir strateji benimsemiştir. 2009 yılında hayata geçirilmeye başlanan stratejiye göre, önce Afganistan'daki askeri varlık arttırılacaktı. Verilecek olan etkili bir mücadele ile Taliban'ın gücü zayıflatılacaktı. Aynı zamanda Afganistan güvenlik güçlerinin verilecek eğitim ve destekle savaşma kabiliyetleri arttırılacaktı. Böylelikle Kabil yönetimi, Taliban'la tek başına mücadele edebilecek seviyeye ulaşacak ve Müttefik Kuvvetler de bölgeden çekilebilecekti (Şahin, 2016: 230).

Neticede Obama, ilk aşamada Afganistan'da bulunan Amerikan asker sayısını 70.000'den 100.000'e çıkarmıştır. Obama'nın çağrısı üzerine 40.000 olan müttefik kuvvetlerin asker sayısı 50.000'e çıkarılmıştır. Böylelikle ülkedeki askeri güç 150.000 olmuştur. 2009 senesinde Afganistan'daki askeri personel sayısını arttıran Obama yönetimi, 1 Mayıs 2011 Ladin'in öldürülmesinin akabinde ülkedeki askeri personellerini azaltma yoluna gitmiştir. (Kaya-Erol, 2021: 34)

Aynı zamanda bu dönemde Afganistan'daki savaşın akıbeti Amerikan kamuoyunda da tartışılmaya başlanmıştır. Tabutlarla dönen Amerikan askerlerinin yarattığı travmaya ek olarak savaşın ekonomik maliyeti de konuşulmaya başlanmış ve Afganistan'daki Amerikan varlığının sonlandırılması fikrini savunan görüşler ön plana çıkmıştır. Ladin'in etkisiz hale getirildiği düşüncesi üzerinden Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nun amacına ulaştığı fikri de öne sürülmüştür. Bu kapsamda Obama 2014 senesine kadar çekilme sürecinin tamamlanacağını duyurmuştur. (The White House, 2022).

2014 yılına gelindiğinde ise Taliban ve El Kaide, tam manasıyla zayıflatılmadan Afganistan'daki strateji değiştirilmiş ve söz konusu örgütlerle mücadele Afgan güvenlik güçlerine devredilmiştir. Bu kapsamda ISAF'ın yerini Kararlı Destek Misyonu/Resolute Support Mission (RSM) almıştır. RSM'nin ana görevi ise sadece Afgan güçlerini eğitmek ve örneğin hava operasyonlarıyla destek vermek olarak

tanımlanmıştır. Bu amaçla da Afganistan'da yaklaşık 10.000 asker bırakılmıştır (NATO, 2022). Ancak Afgan Ordusu'nun paralı askerlerden oluşması, çeşitli etnik gruplar arasındaki rekabet vb. koşullar, Taliban'ın sahada ilerlemesine kapı aralamıştır.(Seren, 2022) Dolayısıyla Afganistan'a gerçekleştirilen müdahale ve sonrasında yaşananlar, El Kaide'nin yanı sıra Taliban'ın yok edilmesini amaçlasa da bu hedefte başarı sağlanamamıştır, denilebilir. Zira devrildiği dönemde varlığını sürdürebilmek maksadıyla kırsala ve dağlık bölgelere çekilen Taliban, 2005 ile 2009 yılları arasında bazı kentleri ele geçirmeye başlamıştır. Nitekim 2013 senesinden itibaren sahadaki varlığı gözle görülebilir bir boyuta ulaşan Taliban, 2016 senesine gelindiğinde Afganistan'ın yarısında varlık gösteren bir yapı olarak gündeme gelmiştir (Almukhtar-Youris, 2022). Buna bağlı olarak 2017 yılında Taliban'ın zafer elde edebileceği düşüncesine kapıldığı görülmüştür.

2020 yılına gelindiğinde de ülkenin %20'sini aktif olarak kontrol eden Taliban, yarısında ise Afgan ordusuyla çatışma haline girmiştir. Bu da %70'lik bir etkinlik anlamını taşımaktaydı. Ayrıca Taliban, Kabil yönetiminin kontrolü altında olan çeşitli bölgelerde ve kentlerde saldırılar düzenleyerek devrik rejimin ve işgal güçlerinin otoriteyi ve güvenliği sağlayamadıklarını gözler önüne sermiştir. Zaten ABD'nin 29 Şubat 2020 tarihli Doha Antlaşması kapsamında ülkeden çekilmesiyle birlikte Taliban, hızlı bir ilerleme kaydederek Kabil yönetimini 15 Ağustos 2021 tarihinde ele geçirmiştir. (BBC, 2021) Mevzubahis gelişmeye rağmen ABD ve müttefikleri, 31 Ağustos 2021 tarihinde çekilmeyi tamamlamış ve bir anlamda Taliban'ın Afganistan'ı kontrol altına almasına müsaade etmiştir.

2.3. ABD'nin afganistan'dan çekilmesi ve ikinci taliban dönemi

ABD'nin Afganistan'daki savaşı sürdürülebilir görmemesi, Taliban'la müzakerelerde bulunmasına kapı aralamıştır. Taliban'ı muhatap kabul ederek Doha sürecini başlatmasına yol açmıştır. ABD'nin Afganistan'dan çekilme sürecinde söz konusu ülkede istikrarlı bir düzen tesis edememesi ve Amerikan kamuoyunda "Afganistan'da ne işimiz var?" sorusunun dillendirilmeye başlanması Barack Obama döneminden beri çekilme meselesinin tartışılmasına sebebiyet vermiştir. İş insanı kökenli bir ABD Başkanı olan Donald Trump ise meseleye maliyet hesabı üzerinden yaklaşarak çekilme politikasında kararlı bir duruş ortaya koymuştur. Bu kapsamda

ilk olarak Taliban'ın Katar'ın başkenti Doha'da siyasi ofis açması kararlaştırılmış ve daha sonra da Doha, Taliban'la yürütülen müzakerelerin adresi haline gelmiştir (Anadolu Ajansı, 2020).

Bu müzakereler neticesinde 29 Şubat 2020 tarihinde Doha Anlaşması imzalanmıştır (Anadolu Ajansı, 2020). Bu anlaşma vesilesiyle ABD Başkanı Trump, 2021 yılının Mayıs ayında Amerikan unsurlarının Afganistan'dan çekileceğini taahhüt etmiştir (Deutsche Welle, 2020). Yaklaşık iki yıl süren görüşmelerin ardından 2020 yılının Şubat ayında imzalanan ve "Afganistan'a Barışı Getirme Anlaşması" olarak da ifade edilen Doha Antlaşması, Amerikan askerlerinin 14 ay içerisinde Afganistan çekilmesini öngörmüştür. Nitekim Trump yönetimi de bu çekilme planını uygulamaya çalışmış ve bahse konu anlaşmayı, ABD Başkanı olarak görev yaptığı dönemin en önemli dış politika başarılarından biri olarak tanımlamıştır. Zira 14 Ocak 2021 tarihi itibarıyla; yani görevi devretmesinden birkaç gün önce Trump yönetimi, Afganistan ve Irak'taki Amerikan askerlerinin sayısını 2.500'e indiren kararı uygulamaya koymuştur (France 24, 2021).

Çekilme sürecinde Afgan Barış Süreci'ne önem verildiği belirtilerek Kabil merkezli Afganistan Hükümeti ile Taliban arasında uzlaşma sağlanması beklentisine dikkat çekilse de Biden yönetimi, taraflar arasında uzlaşma sağlanmadan 31 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan çekilmiştir. Bahsi geçen çekilme, 15 Ağustos 2021 tarihinde Taliban'ın Kabil'e girmesine rağmen yaşanmıştır. Nitekim Taliban'ın Doha Antlaşması'ndan sonra hızlı bir ilerleme kat ederek ülke genelinde kontrol sağlaması, Amerikan unsurlarının Taliban'a yönelik hava operasyonlarını durdurması ve sembolik bazı saldırılar dışında Taliban'ın ilerleyişini izlemesi, Afganistan'da ikinci Taliban döneminin başlamasına yol açmıştır.

15 Ağustos 2021 tarihinde Kabil'i ele geçiren Taliban, Penşir dışında ülkenin tamamına egemen olmuştur. Penşir Vadisi'nde Kuzey İttifakı'nın önemli komutanlarından olan Ahmed Şah Mesud'un oğlu Ahmed Mesud liderliğinde Penşir Hareketi adıyla Taliban karşıtı bir mücadele yürütülmüşse de Taliban'ın kısa süre içerisinde Penşir'i de ele geçirmiştir. Böylece Taliban, Afganistan'ın toprak bütünlüğünü sağlayarak tüm ülkeyi kontrolü altına almıştır. Bunun ardından da 7

Eylül 2021 tarihinde Geçici Afganistan Hükümeti'ni ilan etmiştir (Yeni Şafak, 2021).

Taliban, Afganistan topraklarının tamamını kontrol altına almadan önce hükümeti açıklamak istememiştir. Hükümet kurma sürecinde ve kurulan hükümetin tanınmasına ilişkin yaşanan tartışmalarda ise uluslararası toplumun bazı kaygılarının bulunduğu görülmüş ve görülmektedir. Zira uluslararası toplumun Taliban iktidarına ilişkin üç mühim beklentisi bulunmaktadır. Bunların ilki, demografik anlamda heterojen bir yapıya sahip olan Afganistan'da tüm kimlik gruplarını kapsayacak kapsamlı bir hükümetin kurulmasıdır. Lakin Taliban'ın kurduğu kabinede yer alan 23 ismin 20'si Peştun kökenli Taliban yöneticilerinden oluşmuştur (Anadolu Ajansı, 2021). Dolayısıyla Taliban, kapsayıcı hükümet kurma noktasında beklentileri karşılayacak bir adım atmamıştır. Bu durum ise organizasyonun Peştunistan ideali doğrultusunda hareket ettiği ve etnik milliyetçilik yaptığı eleştirilerine sebebiyet vermektedir. Aynı şekilde kurulan hükümetin yalnızca molla ve Mevlevilerden oluşması da kapsayıcılık noktasındaki tenkitlerin sertleşmesine yol açmaktadır.

İkinci talep ise kadın hakları başta olmak üzere Afganistan'da insan haklarına saygılı bir düzenin tesis edilmesi yönündedir. Bu konuda Taliban'dan yapılan açıklamaların olumlu yönde olduğu ifade edilebilir. Nitekim Kabil'in Taliban kontrolüne geçmesinden kısa bir süre sonra açıklamada bulunan Taliban Sözcüsü Zahirullah Mücahit, kadınların işe gidip gelebileceğini ve eğitim haklarını engellemeyeceklerini ifade etmiştir (Euronews, 2021). Bununla birlikte Taliban'ın insan hakları ve kadın hakları konusunda yaptığı açıklamalarda İslami kurallar doğrultusunda bir özgürlük tanımayı kabullendiği anlaşılmaktadır. Bu da hareketin İslam Emirliği fikri üzerinden temellenen dini ve ideolojik dünya okumasının değişmediğini ortaya koymaktadır. Fakat Taliban, son derece ılımlı söylemlerde bulunarak işgal döneminden ve birinci Taliban döneminden gerekli dersleri çıkarttığını ve dolayısıyla olumlu bir değişim yaşadığını belirtmektedir. Bu noktada Taliban'ın siyaset anlayışında ve düşünsel yapısında köklü değişikliklerin yaşanmadığını; lakin hem iç hem de dış dinamiklerin farklılaştığını söylemek mümkündür.

Taliban'a dair üçüncü beklenti de Afganistan'ın terör örgütleri açısından bir güvenli bölge haline gelmesinin önlenesi ve dolayısıyla radikalleşmenin engellenmesidir.

Nitekim Taliban, terör örgütü El Kaide ve benzeri yapılarla mücadele edeceğini Doha Anlaşması'nda taahhüt etmiştir (State, 2020). Zira ABD'nin çekilmesinin ardından Afganistan'da oluşan güç boşluğundan mütevellit söz konusu ülkede DEAŞ gibi yapıların faaliyetleri artmıştır. Aslında henüz ABD'nin çekilmesi tamamlanmadan 26 Ağustos 2021 tarihinde DEAŞ'ın sözde Horosan Emirliği (ISKP) tarafından Kabil Havalimanı'na saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırılar daha sonra Afganistan'ın çeşitli vilayetlerinde ve özellikle de Şiileri hedef alan şekilde devam etmiştir. Buna karşılık Taliban'ın ISKP hücrelerine yönelik muhtelif operasyonlar düzenlediği bilinmektedir. Dolayısıyla Taliban, terörle mücadele konusunda bir tavır ortaya koymaktadır. Buna rağmen çeşitli kimlik gruplarının terör saldırılarından korunması ve bu tarz terör eylemlerinin önlenmesi konusunda Taliban'dan beklentiler yüksektir. Bu konudaki başarısızlık, Taliban'ın Afganistan'ı yönetemediği algısının oluşmasına yol açabilir.

Tüm bunlara karşılık Taliban'ın da uluslararası toplumdan iki beklentisi vardır. Bunlardan ilki, kurduğu hükümetin tanınmasıdır. Taliban, Afganistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine diğer devletlerin saygı duymasını istemekte ve tanınma kararları alınmasını arzulamaktadır. Halihazırda Taliban Hükümeti'ni tanıma kararı alan bir devlet yoktur. Lakin Taliban'ın terör örgütü olarak görülmediği de açıktır. Örneğin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Taliban'ı terör örgütü listesinden çıkarmaya hazırlandıklarını açıklamıştır (RFERL, 2021). Aynı zamanda Rus lider, Afganistan'a yönelik yardımların da başlatılması gerektiğini dile getirmiştir (Azadi Radio, 2021). Putin'in açıklaması, devletlerin Taliban'ı resmen tanımaya hazır olmasa da organizasyonla de facto düzeyde işbirliği geliştirmek istediklerini net bir biçimde gözler önüne sermiştir.

Taliban'ın bir diğer beklentisi ise ABD ve müttefiklerinin çekilmesinin ardından kesilen Afganistan'a yönelik yardımların yeniden başlamasıdır. Zira Afganistan ağır bir ekonomik krizle karşı karşıyadır. Ülkede temel gıdaya erişim dahi sıkıntılı bir noktaya savrulmaktadır. Bu nedenle de Taliban yönetimi, Afganistan'a yönelik yardımların başlamasını istemektedir. Nitekim 2021 yılının Ekim ayında Doha'da Taliban heyeti ile ABD'li yetkililer bir araya gelmiş ve yardımların yeniden başlatılması kararlaştırılmıştır (The Guardian, 2021). Benzer bir şekilde Afganistan'a Çin, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkiye gibi ülkelerin de insani yardımlar

gönderdiği bilinmektedir. Hatta Türkiye, Çin ve Orta Asya ülkeleri, uluslararası toplumu beklemeksizin tanınma meselesinden bağımsız bir şekilde insani krize karşı etkin bir kamu diplomasisi yürütmektedir.

Bununla birlikte yardım sürecinin Taliban'la De Facto işbirliği geliştirme yönünde atılan bir adım olduğu da yadsınamaz. Bu noktada devletlerin Taliban'a olan yaklaşımının ikiye ayrıldığı görülmektedir. Afganistan merkezli radikalleşme, terör ve göç hareketlerinden kaygılanan devletlerin temel yaklaşımı, Taliban'ı uluslararası toplumdan izole etmenin olumsuz sonuçlar doğuracağı yönündedir. Bu nedenle de aktörler, Taliban'ı uluslararası işbirliği zeminine çekmeye, bölgesel projelere Afganistan'ı da dahil etmeye çabalamaktadır. Bu kapsamda bölge devletlerinin konferans diplomasisi şeklinde nitelendirilebilecek bir süreç yürüttükleri görülmektedir. Nitekim Pakistan, Rusya, İran ve Hindistan gibi ülkelerde çeşitli konferanslar düzenlenmiştir. Bu anlamda Taliban'la kurulacak ilişkilerin niteliği ve mahiyeti noktasında bölge ülkelerinin bir yol haritası oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir.

Taliban'a mesafeli yaklaşan ve karşı çıkan devletler de vardır. Bazı devletler, güvenlik kaygıları ve azami kâr hırsları sebebiyle Taliban karşıtı arayışları teşvik etmektedir. Bu kapsamda Tacikistan'ın güvenlik endişeleri sebebiyle Penşir Hareketi'ne destek verdiği ve İran'ın da hem Hazaralar üzerinden özellikle de Fatimuyyun Tugayı aracılığıyla bir arayış içerisinde olduğu ve bunu yaparken de Penşir Hareketi'yle de temaslarda bulunduğu görülmektedir. Ancak buna rağmen İran, Taliban'ı karşısına almamaya da özen göstermektedir. Yine Fransa'nın Penşir Hareketi'ne destek verdiği söylenebilir. Kuşkusuz ilgili devletlerin yaklaşımlarının da kendi çıkarlarını önceleyen bir hassasiyet üzerinden şekillendiği açıktır. Realist bir paradigmayla mesele ele alındığında, bu politikaların anlaşılabilir olduğu ifade edilebilir. Lakin Taliban karşıtı arayışların desteklenmesinin, Taliban'ı uluslararası toplumdan dışlamak anlamına geleceği de açıktır. Bu da Taliban'a yaşam hakkı vermeyen radikal bir davranış olacaktır. Bu durumda ise bölgesel barışın tesisi zorlaşacaktır. Bölgeye de kaos hâkim olacaktır. Ayrıca Kanada gibi ülkelerin geçmişten gelen yargılar doğrultusunda Taliban'ı tanımama konusunda net bir tavır takındığı da görülmektedir.

Harekete yönelik olumsuz tavır takınan aktörlerin varlığına rağmen uluslararası toplumun genelinin bahse konu olan organizasyonla De Facto işbirliği geliştirmeye hazır olduğu söylenebilir. Aslında “Taliban 1.0” ile “Taliban 2.0” arasındaki temel fark da budur. Çünkü kendisini uluslararası işbirliği zeminine çekmeye çalışan devletlerin varlığını gören Taliban, gerek daha ılımlı bir söylemi benimseyerek gerek Afganistan’ın geleceğine ilişkin konferanslarda yer alarak ve gerekse de Afganistan merkezli projelere yeşil ışık yakarak meşru bir aktör olarak konumlanmaya çalışmaktadır.

Projeler kapsamında Taliban, Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Doğalgaz Boru Hattı ile Türkmenistan-Afganistan-Pakistan Güç Arabağılantı Projesi (TAP) gibi enerji projelerinin önemine vurgu yaparak söz konusu girişimlerin hayata geçirilmesini istediğini açıklamıştır. Bu bağlamda 2021 yılının başında Taliban liderlerinden biri olan Molla Birader’in başkanlığındaki Taliban heyeti, Türkmenistan’a giderek Türkmen yetkililerle görüşmüştür. Görüşmede Birader, Türkmenistan menşeli projelerin destekleneceğini ve güvenliğini sağlamak için çaba göstereceklerini duyurmuştur (Pannier, 2021).

Benzer bir şekilde Taliban Sözcüsü Süheyl Şahin’in 9 Temmuz 2021 tarihinde Çin’in Afganistan’daki yatırımlarının güvenliğini sağlanacağını duyurması da Taliban’ın Kuşak-Yol Projesi bağlamında Afganistan’ın konumunu merkezileştirmek istediğini gözler önüne sermiştir (Avdaliani, 2021). Dolayısıyla Taliban, uluslararası toplumun kendisine şans vermesini beklemekte ve bu beklentiler doğrultusunda Afganistan’da meşru bir aktör olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Lakin Doha’daki taahhütlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde tanınma sorununu aşması kolay değildir. Bu anlamda Taliban’ın ikinci dönemini nasıl bir akıbetin beklediği sorusunun yanıtı uluslararası toplumun harekete vereceği şansa ve Taliban’ın eylemlerine bağlıdır. Zira organizasyonun meşru bir aktör olarak algılanmak amacıyla atması gereken bazı adımların bulunduğu da aşıkardır.

3. BÖLÜM: EL-KAİDE'DEAN SONRA DEAŞ TEHDİDİ VE İKİNCİ TALİBAN DÖNEMİ

Literatürde “Dördüncü Nesil Terörizm” olarak bilinen uluslararası terörizmin (Batı literatürü İslami terörizm demektedir. Çünkü bu süreçte ortaya çıkan tüm terör örgütlerinin İslam’ın temsilcisi olma iddiasıyla adını duyurmuştur.) ortaya çıkışının 1980’li yıllarda Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgaliyle başladığı bilinmektedir. Dolayısıyla Afganistan’ın yeniden terör yuvasına dönebileceği yönündeki kaygıları daha iyi anlayabilmek için meselenin tarihsel araka planına bakmak gerekmektedir.

Siyasi tarih incelendiğinde, Sovyetler Birliği’nin 24 Aralık 1979 tarihinde Afganistan’ı işgal etmesinin milat olduğu görülmektedir. Zira günümüzde yaşanan olayların anlaşılması konusunda söz konusu işgal bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu tarihten itibaren meydana gelen savaşın iç ve dış aktörleri konjonktürel olarak değişse de savaş ve istikrarsızlık günümüze kadar devam etmiştir. SSCB’nin işgaliyle birlikte Afganistan’da komünist rejimin hâkim olması, Afgan halkının tepkisine neden olmuştur. Bu süreçte halk, SSCB ve onun desteklediği rejime karşı savaşan grupları desteklemiş ve böylece farklı “Mücahit” gruplar ortaya çıkmıştır.

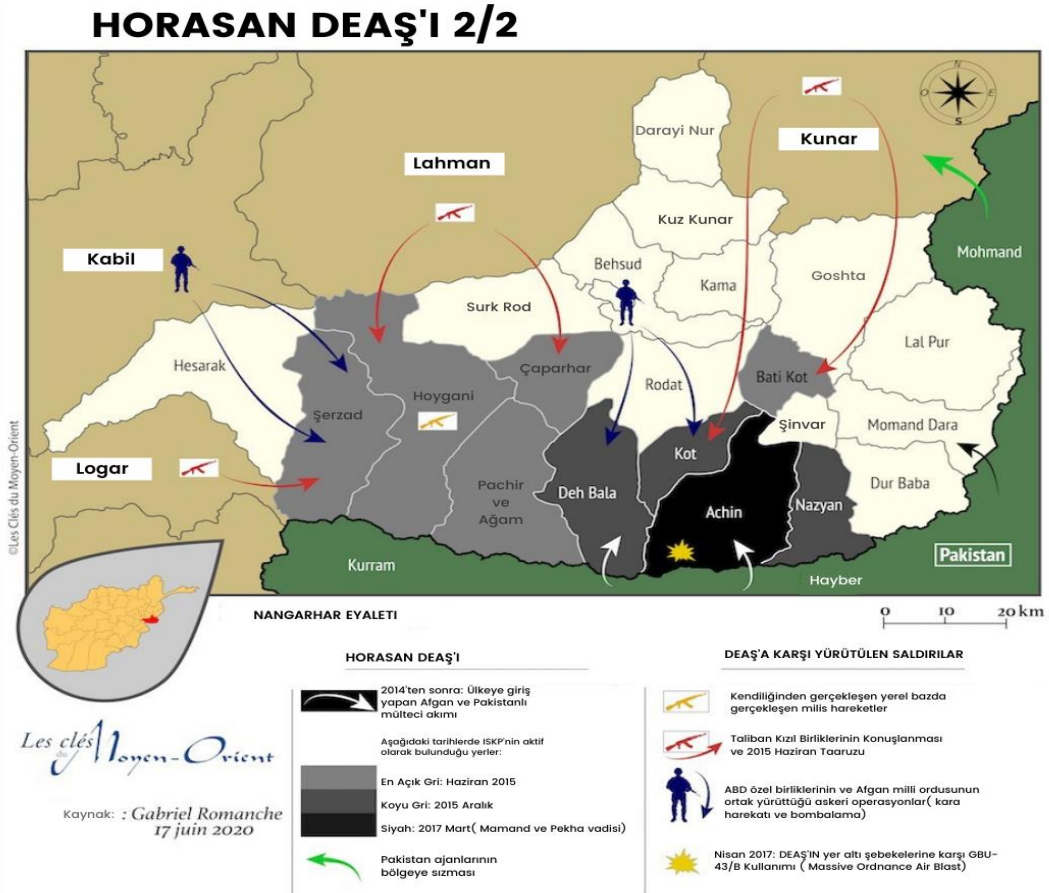
ABD başta olmak üzere Avrupa ve pek çok İslam ülkesi, SSCB ve onun desteklediği rejime karşı Mücahit grupları desteklemiştir. Bununla birlikte ABD’nin Yeşil Kuşak Projesi kapsamında Arap cihatçı grupları silahlandırarak lejyonier olarak Afganistan savaşına gönderdiği de bilinmektedir. Söz konusu dönemde cihatçı gruplar, özgürlük için savaşanlar olarak nitelendirilmiştir. SSCB’nin Afganistan’da çekilmesi sonrasında ise dünyada dini terörizm yükselişe geçmiştir. Nitekim 2001 yılında da 11 Eylül Saldırıları gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise Ortadoğu’nun kalbinde terör örgütü DEAŞ ortaya çıkmıştır.

Terör örgütü DEAŞ’ın Irak ve Suriye’de etkinlik kazanması ve örgüt lideri Ebubekir El-Bağdadi’nin kendisini “İslâm Âlemi halifesi” ilan etmesi, örgütün bazı Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde boy göstermesine sebep olmuştur. Ardından gelen Afganistan ve Pakistan kökenli Taliban militanlarının da mevzubahis duruma ilgi göstermesi, örgütün büyüyüp kitlelere yayıldığının ispatı haline gelmiştir. İlk başlarda Afgan yetkililer, DEAŞ’ın ülkedeki varlığını reddetmiştir. Fakat gün geçtikçe DEAŞ’ın

saldırıları artmış ve örgütün özellikle de Şiileri hedef aldığı görülmüştür. Buna bağlı olarak da zamanla DEAŞ'ın güçlendiği kabul edilmiştir.

DEAŞ'ın amaçlarından biri diğer bölgelere ve ülkelere ideolojisini ihraç etmektir. Örgüt, bu amaçla bir çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine Güney Asya'dan olumlu mesaj almıştır. DEAŞ'ın Horasan kolu olan ISKP de 2015 yılında Afganistan'ın batı illerinden Nangarhar ve Logar'da kendini göstermiştir. Hatta Nangarhar'ın başta Achin, Chaprarhar, Nazyan ve Deh Bala olmak üzere çeşitli ilçelerinde aktif olarak faaliyette bulunmuştur. Terör örgütü ISKP'nin güçlü bir şekilde bulunduğu Nangarhar, Pakistan merkezli uyuşturucu ve insan kaçakçılığının yapıldığı bir yerdir ve Kabil'e oldukça yakındır. Bundan dolayı ISKP, bahsi geçen ili kontrol altında alarak finansal sorununu çözmektedir.

Şekil 3.1: Nangarhar Eyaleti'ndeki ISKP Faaliyetleri.

Kaynak: <https://www.nature.com/articles/s41598-019-40884-0>

Afganistan jeopolitiği, DEAŞ için oldukça önemlidir. Çünkü DEAŞ, Afganistan'ı ele geçirdiğinde Orta Asya ülkelerine, Rusya'ya, Çin'e ve İran'a girebilme imkânına sahip olacaktır. Bahsi geçen devletler, DEAŞ'ı toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine yönelik tehdit olarak görmüş ve DEAŞ'a karşı savaşta Afganistan Hükümeti ve ABD'yle iletişime geçseler de ABD'nin DEAŞ'la da ilişki içerisinde olduğunu düşünerek Taliban'ı desteklemişlerdir (Voice of America, 2021). Diğer yandan Afganistan'daki Taliban öncesi dönemde iktidarın zayıf olması mevzubahis örgütün bölgede güçlenmesine fırsat hazırlamıştır. Nitekim örgüt her ne kadar ülkede dağınık olsa da çeşitli bölgelerde hızlıca harekete geçmektedir. Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesinden sonra ise örgütün Afganistan'daki görünürlüğü daha da artmıştır.

ISKP'nin militanlarının iki ilin yanı sıra Afganistan'ın kuzeyindeki Cevizcan ilinin Derzab ilçesinde de faaliyete başladığı görülmektedir. ISKP, günümüzde Kunar, Nangarhar, Nuristan, Bedahşan, Cevizcan, Faryap ve Zabul gibi bölgelerde küçük hücrelerde kümelenmiştir. Ayrıca birçok okul ve camide ISKP'nin pasif halde de olsa hücreleri mevcuttur.

3.1. ISKP'nin örgüt yapısı

ISKP, DEAŞ'ın küresel cihatçı ideolojisine bağlı olan ve İslam'ın Batı karşısı aşırı bir yorumunu izleyen ve buna bağlı olarak mezhepsel şiddeti teşvik eden bir terör örgütüdür. Örgüt, Batı'yı kafirler olarak hedef alan ve kendi görüşüne katılmayanları dinden çıkardığını iddia eden bir düşünsel yapıya sahiptir. ISKP'nin amacı, DEAŞ'ın küresel halifeliğinin bir parçası olarak sözde Horasan vilayetini hayata geçirmektir. Horasan, günümüzde Afganistan, Pakistan ve Orta Asya'yı kapsayan bölgenin tarihi adıdır. Bu süreçte ISKP; Afganistan, Pakistan, İran, Orta Asya ve Çin toprakları üzerinde hilafet kurmaya çalışmaktadır. DEAŞ, ISKP vesilesiyle ilk defa Arap coğrafyasının dışında faaliyet göstermeye başlamıştır. DEAŞ'ın cihat ihraç edebileceği ülkelerin başında kuşkusuz Afganistan gelmektedir. Söz konusu ülkenin gerek demografik yapısı gerekse de istikrarsızlık içinde olması bu anlamda DEAŞ'a hareket alanı yaratmaktadır. Ancak DEAŞ'ın Afganistan'daki şubesi olan ISKP, diğer bölgelerdeki benzerlerinden daha az sayıda militana sahiptir (The Georgetown Foundation, 2022).

Bilindiği üzere DEAŞ'ın Selefi anlayışı, Hanbeli ekolüne dayanmaktadır ve bunun yanında Ibn Taymiyyah ve Muhammed Ibn al Wahhab'in fikirlerinden etkilenmişlerdir. Bu doktrinlerden yola çıkan DEAŞ, kendi doktrini dışındaki her İslam anlayışını reddetmekte ve kategorik olarak İslam dışı saymaktadır. Bu doktrin; yerel din anlayışlarının yasaklanarak baskı altına alınmasını, türbelerin ve tapınakların yıkılmasını ve Hanbeli Selefi akımının dikte edilerek Hanefi anlayışına dayalı tüm İslami referansların reddedilmesini savunmaktadır. Dolayısıyla yorum, Afganistan'daki Sünni Müslümanları kafır ilan etmeyen diğer Selefi anlayıştan da katı bir şekilde ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra ISKP, siyasi olmaktan ziyade; daha çok askeri bir oluşum olarak varlığını sürdürmektedir. Çünkü ISKP, varlığını sürdürdüğü her yerde toprak kontrolünü sivil halkın durumunu çok fazla dikkate almamaktadır. ISKP'nin yönetimi altında yaşayanlar, baskıya boyun eğmeye ve direnenler ise göçe zorlanmaktadır. Özellikle de örgüt tarafından uygulanan şiddet yöntemleri, halk arasında çıkabilecek isyanları bastırmak için kullanılmaktadır. Kabile üyelerinin şiddet içeren yöntemlerle katledilmesi, özellikle de patlayıcılarla infaz edilmeleri günümüze kadar Afganistan'da bilinen bir şey değildi. DEAŞ ya da ISKP'nin üç ana ve beş küçük hedefi vardır.(Kaya, 2022)

Ana Hedefleri:

- Afganistan ve Pakistan içerisinde toprak sahibi olmak ve kendilerine güvenli bir alan yaratmak,
- Tüm radikal terör örgütlerini bir şemsiyede toplayıp Afgan unsurlarına ve yabancı güçlere (NATO) saldırmak,
- Afganistan ve Pakistan'da mezhep savaşları başlatarak İran, Rusya ve Orta Asya ülkelerini savaşa dahil etmek ve böylece söz konusu ülkelere de saldırmaktır.

Küçük Hedefleri:

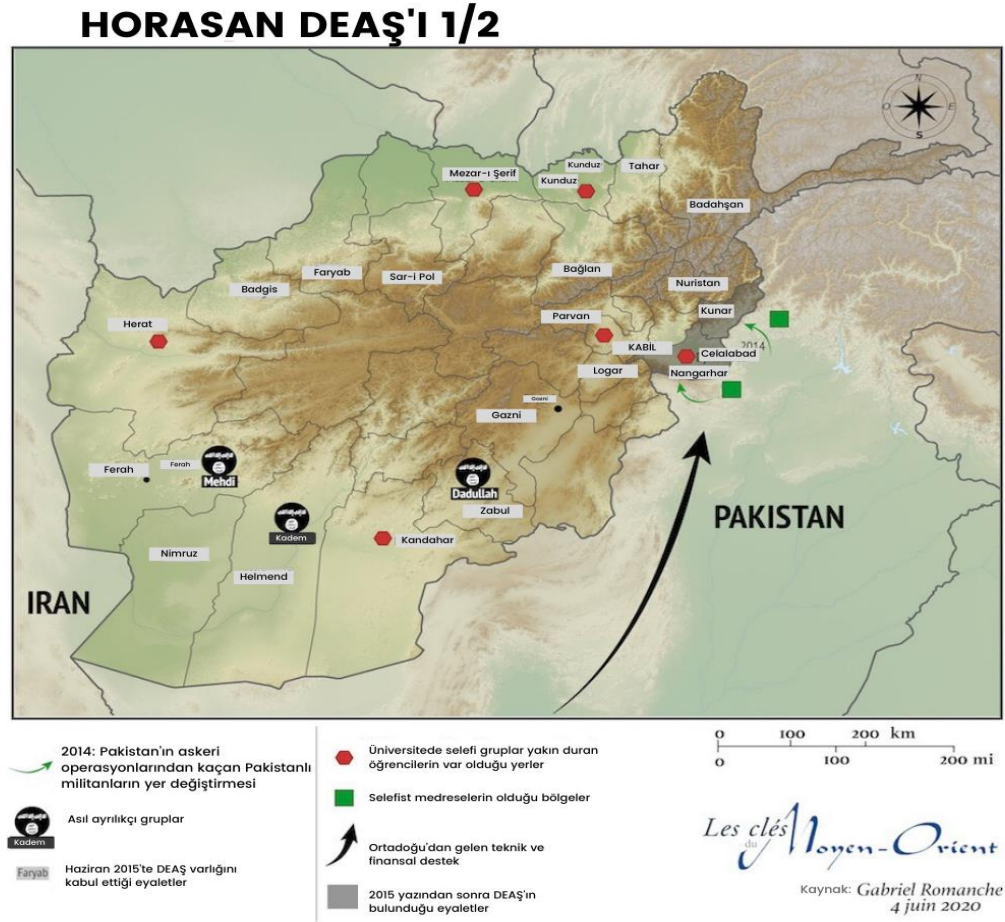
- Afganistan sınır bölgelerinde olan dağlık alanlarda güvenli alan yaratmak ve buradan lojistik ihtiyaçlarını karşılamak,
- Mali ve lojistik şebekeler yaratmak ve operasyonlar için ihtiyaç duyulan gereksinimleri elde etmek,

- Radikal terör örgütleriyle iletişim kurmak ve onları kendi saflarına çekmek,
- Afganistan ve Pakistan toprakları içindeki büyük şehirlerde 10 ile 20'şer kişilik gruplar oluşturmak,
- Terör eylemlerinin planlarını yapmak ve gerektiğinde Şii grupların camileriyle birlikte diğer önemli yerlerini de hedef alarak mezhepsel çatışmalar çıkartmaktır (Suriye-Irak örneğinde olduğu gibi).

Söz konusu örgüt, Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren DEAŞ'ın çağrısına uyarak kurulmuştur. 2014 yılının Ekim ayında altı eski üst düzey Tehrik-e-Taliban Pakistan (TTP) üyesi, DEAŞ lideri Ebubekir el-Bağdadi'ye bağlılık sözü vermiştir. 2015 yılının Ocak ayında o zamanki DEAŞ Sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani biat taahhüdünü kabul etmiş ve ISKP'nin kurulduğunu duyurmuştur (Karakaya, 2021: 46).

Örgütün temel olarak beslendiği gruplar; Taliban, El Kaide, TTP ve Dava ve Leşker-i İslam gruplarıdır. Daha ayrıntılı bakıldığında ISKP, birçok terörist gruptan oluşan karma bir yapıya sahiptir. Bu örgütün üyeleri arasında Afganistan'ın Taliban'a bağlı eski militanları, Hakkani Örgütü, Hizbi İslam (İslam Partisi) ve Hareket İslam (İslam Hareket Partisi) gibi gruplar bulunmaktadır. Pakistan terör örgütlerinden ise TTP, Tayyibe Örgütü (Leşkeri Tayyibe), Ceyşi Muhammed ve Sehabe Örgütü (Sipah Sehabe) grupları örgüte katılmıştır (Don, 2021).

Şekil 3.2: ISKP'nin Afganistan'da Dağılımı¹.

Kaynak: <https://www.aljazeera.com.tr/haber/taliban-abd-cekilmeden-gorusme-yok>

Orta Asya ve Ortadoğu merkezli terör örgütlerinin de dahil olması popülasyonunun artmasına katkı sağlamıştır. Örneğin Özbekistan İslam Hareketi, Ensarullah, Cundullah ve Doğu Türkistan İslami Hareketi gibi gruplardan örgüte militan geçişi yaşanmıştır. Tüm bunlara ek olarak El Kaide içerisinde yer alan bazı grupların, Suriye ve Irak'tan gelen muhtelif örgütlere mensup teröristlerin ve yabancı istihbarat örgütlerine taşeronluk yapan çok sayıda militanın ISKP'ye katıldığı bilinmektedir.

ISKP'nin kurulması sonrasında DEAŞ, bahsi geçen örgüte bazı temsilciler göndermiş ve neticede DEAŞ'ın Horasan Eyaleti kurulmuştur. DEAŞ'a bağlılığını aleni olarak açıklayan ilk Afgan olan Müslim Dost, Afganistan-Pakistan bölgesinde DEAŞ yanlısı mesajları yaymak için broşürler ve grafiti kullanarak örgüt adına kilit

¹ Le Cles Mongen Orient.

bir komutan haline gelmiştir. Aynı zamanda örgüte alımları da sağlaması açısından önemli bir aktör olmuştur. Dost, 2015 yılının Ocak ayında liderler arasında katıldığında ise söz konusu propaganda faaliyetleri ve örgüte katılım çalışmalarına rağmen nispeten güçsüz bir pozisyonda kalmıştır (Orton, 2021).

DEAŞ lideri Ebubekir El-Bağdadi, Hafız Han Saeed'i ya da Hafız Said Han'ı ISKP'nin lideri/emiri ve Afgan Talibanı komutanı Abdul Rauf Hadem'i de yardımcısı olarak atamıştır. Hadem, Taliban örgütü içinde kurulduğundan beri en kıdemli komutanlardan biriydi ve aynı zamanda Guantanamo'dan döndükten sonra Taliban askeri kanadının iki numaralı ismiydi. Taliban, 2010 senesinde onu Uruzgan Valisi yapmıştı. Guantanamo'da selefi akımı benimsemesi ve Nurzai ile Ishakzai kabileleri arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı Taliban yöneticilerinin gözünden düşmüştür. Daha sonra ise ISKP'ye katılmıştır (Dawlatyar, 2021).

Hafız Said Han'ın ISKP'ye dahil olmasıyla birlikte Pakistan Talibanı'nda ayrılmalar yaşanmıştır. Bunların arasında Şeyh Makbul, Hafız Wahidi ve eski Taliban komutanı Abdul Rauf Hadem'i saymak mümkündür (CSIS, 2021). Bu iki ismin Pakistan'daki medreselerde ya da Guantanamo Hapishanesi'nde selefi akıma yaklaştığı söylenmektedir. Taliban komutanlarının DEAŞ'a biat etmesinin nedenlerinin başında ISKP'nin Taliban'dan daha zengin olması, Taliban'dan daha güçlü konumda bulunması ve Taliban'ın Molla Ömer'in ölüm haberinin iki yıl gizlemesi gibi sebepler gelmektedir. Bu süreçte örgüt genişlemeye devam etmiştir. ISKP'nin bölgede zemin kazanması üzerine 2015 yılında dönemin Taliban lideri Akthar Mansour, ISKP'yi Taliban'la birleşmeye çağırmıştır. Ancak yapılan çağrı karşılık bulmamış ve Taliban, ISKP'yi ve onunla bağlantılı olan Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH) gibi grupları hedef almaya başlamıştır. Taliban'ın üst düzey yöneticileri ve lideri Molla Haybatullah, DEAŞ'a biat etmeyerek DEAŞ'ı kendilerine bir tehdit olarak gördüğü için onlarla savaşma politikasını izlemiştir (Dawlatyar, 2021).

ISKP'nin ortaya çıkması, Pakistanlı ve Afgan grupların içinde yer alan militanların ve onları komuta eden komutanların selefizme kayması ve bölgedeki Şii nüfusla kanlı bıçaklı olmaları gibi sebeplerden kaynaklanmıştır. 2014 ve 2015 yıllarında Taliban ve TTP içinde yaşayan liderlik krizleri de bunu doğrulamaktadır. 2013 yılında TTP'nin yeni lideri, örgütün Veziristan asıllı yöneticilerinin ardından Swat

Vadisi bölgesinden Fazlullah olmuştur. Örneğin 2013'ten beri ölümü saklı tutulan Molla Ömer'in 2015 yılında öldüğü ortaya çıkmıştır. Örgüt içindeki birçok kumandan Ishaki kabilesinden gelen Molla Mansur'un meşruiyetini sorgulamış ve Taliban'ın bölge dışındaki yabancı partnerleri ise hoşnutsuzluklarını dile getirmiştir. Aynı şekilde ÖİH militanları ISKP'ye katılmıştır. Örgüt içindeki doktrin farklılıklarının üzerine bir de kabileler arası çatışmalar eklenince, ISKP kendine bir çıkış noktası aramak için daha verimli bir ortam bulmuştur. Buna karşılık asıl sorun örgüt içindeki doktriner yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır (Erol-Başaran, 2021:29).

ISKP daha selefi bir doktrin sergilemekte ve bölgenin yerel dinamiklerini reddetmektedir. Zaten yerel dinamikleri reddetmesinden ötürü Taliban'a ve onun savunduğu veya onun inşa etmeye çalıştığı ulus-devlet düzenine muhaliftir. Özellikle ISKP, ekonomik açıdan zayıf öğrenci şehirlerinde ve Taliban'ın katı ve geleneksel çizgisinin zayıf olduğu şehirlerde ciddi bir genişleme yakalamıştır.

İlk dönemlerde Taliban ve DEAŞ birbirlerine karşı stratejik olarak sessiz kalmışlardır. Hafız Said Han, Pakistan Talibanı'nda üst düzey bir isimdi. Taliban içinde yaşanan bölünme, örgütü korkutmuş ve DEAŞ'a karşı cephe almasına neden olmuştur. Üstelik ISKP'nin Taliban'ın Afganistan ve Pakistan'daki varlığını tehdit edebilecek bir yapısı ve propaganda gücü vardı. Bölgesel ve küresel güçlerin temel güvenlik kaygısı, Afganistan'ın 11 Eylül öncesinde olduğu gibi dünya çapında sözde cihatçı güçler için güvenli bir sığınak olmasını engellemektir (Karakaya, 2021: 17).

2015 yılında ABD'nin düzenlediği bir hava saldırısında ISKP lideri Hafız Said Han öldürülmüştür. Amerikalılar, grubun liderliğinde bulunan 30'dan fazla DEAŞ üyesini öldürdüğünü iddia etmiştir. Han'ın ölümünün sonrasında ISKP'nin başına geçen Abdul Hasib Logari, 2017 yılının Nisan ayında, Ebu Sayed Arhavi 2017 Ağustos ya da Temmuz aylarında ve Abu Saad Orakzai de 25 Ağustos 2018 tarihinde ABD tarafından öldürülmüştür. Bu liderler, ilçe ve il düzeyindekilerin yanı sıra DEAŞ'a katılmadan önce genellikle Afganistan, Pakistan ve Özbekistan'daki yerel militan hareketlerde önemli deneyimlere sahipti. Daha sonra ise Abdullah Orakzai, takma adıyla bilinen Aslam Faruki ISKP'nin başına geçmiştir. Ancak Faruki, Afgan güçleri tarafından yakalanmıştır. Bunun üzerine Şehap El Muhacir, örgütün yeni lideri olmuştur (Brooking, 2022).

ISKP Taliban'ı bölerek grupları kendine çekme stratejisini uygulamaktadır. Bunlar, Taliban'ı sadece Peştunları temsil eden bir örgüt olarak tanımlamakta ve kendilerinin daha çoğulcu bir yapıya sahip olduğu propagandasını yapmaktadır. Bundan dolayı Türk soylular ve Tacikleri kendi safına çekmeye çalışmaktadır. Son olarak ISKP, Taliban'ın ABD'yle antlaşma yaptığını ve iki yıl boyunca Amerikan unsurlarına saldırmamasını ihanet olarak nitelendirmektedir. Bu anlamda köktendinci Taliban'ı böylece kendi safında çekmeyi planlamaktadır (BBC, 2021).

Taliban üyeleri, Afganistan, Pakistan merkezli Selefiler ve yabancı sempatizanlardan örgüte katılım gerçekleşmektedir. Uğradığı bölgesel kayıplar sonucunda katılımlar için Peştun olmayan, düzenden hoşnutsuzluk duyan genç kesime yönelme söz konusu olmuştur. Ayrıca Taliban ile ABD arasında 2020 yılında yapılan anlaşmadan sonra propaganda faaliyetlerine, cihat için çabalayan kesim olarak yalnızca kendilerinin kaldıkları söylemi eklenmiştir. ISKP'nin propaganda faaliyetleri konusundaki araçlardan biri de özellikle Pakistan'da görülen yerel dillerdeki broşürler olmuştur. Darice ve Peştuca yazılmış broşürler bölgede artırılmaya çalışılan etki kapasitesinin işareti olmuştur. Aynı zamanda etkisini genişletmek istediği bölgelerde radikal gruplarla sahip olduğu ortak noktaları vurgulamakla birlikte, Taliban konusunda olduğu gibi güçlü yerel yapıları da itibarsızlaştırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur (BBC, 2021).

ISKP'nin eylem stratejilerinden bir diğeri de Taliban'ı bölmektir. Bu bağlamda Taliban yapısı içinde güçlü konumda olan Hakkani Ağ'ıyla yakın ilişki içinde olduğu ve pek çok terör eylemini onunla birlikte gerçekleştirdiği bilinmektedir. ISKP, Taliban'ın ABD'yle antlaşma yaparak cihattan vazgeçtiğini söylemektedir. Yani ISKP açısından Taliban cihada ihanet eden bir gruptur.

ISKP'nin yönetiminde bir vali, halifenin özel temsilcisi ve yardımcıları vardır. Bu hiyerarşi komisyon başkanlığını oluşturmaktadır. Sözde Horasan vilayeti yönetiminde toplam sekiz komisyon bulunmaktadır. Horasan Valisi ve özel temsilci "Halife'nin" emriyle atanır. Bu atanan kişiler özellikle Suriye ve Irak'ta savaş tecrübesi olan Afganlardan oluşur. Seçilen kişiler, Arapçaya hâkim olmakla birlikte kendilerine "El Horasani" ve "El Irakı" gibi isimlerle de hitap edilmektedir. Horasan

vilayeti yönetimde Özbek, Arap ve Uygurlar/Çin arasından sadece bir kişi bulunmaktadır (CNN, 2022).

DEAŞ, tarihi isimleri kendi amacı doğrultusunda kullanan örgütlerden biridir. Bu bağlamda DEAŞ, vilayetler için tarihi isimleri kullanmıştır. Örneğin Mısır için Sena bölgesini ve Afganistan ve Orta Asya için daha kapsayıcı bir isim ve ulus devlet mantığına karşı olduğunu ispatlayan Horasan ismini koymuştur. Bu ilginin nedeni, Osmanlı Hilafeti'nin düşüşünden sonra halifeliğin yeniden canlanmasını teşvik eden Hint yarımadasındaki Müslümanlar arasında halifeliği yeniden canlandırmaya yönelik aynı eski eğilimde olduğu düşüncesinin yattığı bilinmektedir (BBC, 2021). Bu nedenle El-Bağdadi hilafet ilan ettiğinde ve dünyanın dört bir yanındaki Müslümanları hilafet topraklarına gitmeye çağırdığında, kendisine biat edenlerin başında Arap olmayan Pakistan, Afganistan ve Orta Asya'daki radikal grupların geldiği bilinmektedir. Bunlar ideolojik olarak DEAŞ'ı desteklemiş ve birçoğu Suriye'ye giderek savaşmış bazıları ise DEAŞ'a biat ederek ISKP'yi kurmuştur. Bu bağlamda ideolojik olarak ISKP'ye Hindistan, Pakistan, Afganistan, Orta Asya ve Uygurlardan katılım olmuştur (BBC, 2021).

El Muhacir'in Arap kökenli olduğuna inanılmaktadır ve ISKP'ye ilk kez bölge dışından farklı bir etnik kökene sahip isim komutanlık/başkanlık etmektedir. Muhacir ismini kullanması ise Afganistanlı ya da Pakistanlı olmamasından kaynaklanmaktadır. Grubun lider kadrosunun eski Lashkar-e-Taiba ve Hint Yarımadası El Kaide de dahil olmak üzere daha geniş bir grupla bağlantıları bulunmaktadır. Bu teröristler, genellikle isyancı savaşta önemli yerel bilgi ve uzmanlığa sahiptir. Bu da taktiksel etkinliklerini ve saldırılardaki başarılarını artırmaktadır (Kızılay, 2022).

ISKP, mevcut cihatçı gruplar arasındaki bölünmeleri istismar ederek, nakit teşvikler sunarak ve DEAŞ'ın Irak ve Suriye'deki çekirdek grubunun çatışma kazanımlarını kullanarak eleman kazanmada başarı elde etmektedir. ISKP'nin saflarında bazı yabancı teröristler olsa da militan devşirme, bir tesadüften ziyade bir sistemattir. DEAŞ'ın Irak ve Suriye'deki hilafetinin yıkılması, Afganistan'a büyük bir DEAŞ teröristi akınına yol açmamıştır. Bununla birlikte DEAŞ'ın ademi merkezîyetçi bir yönetime inandığı için ISKP'ye bir nevi özerklik verdiği söylenebilir. BM'ye göre,

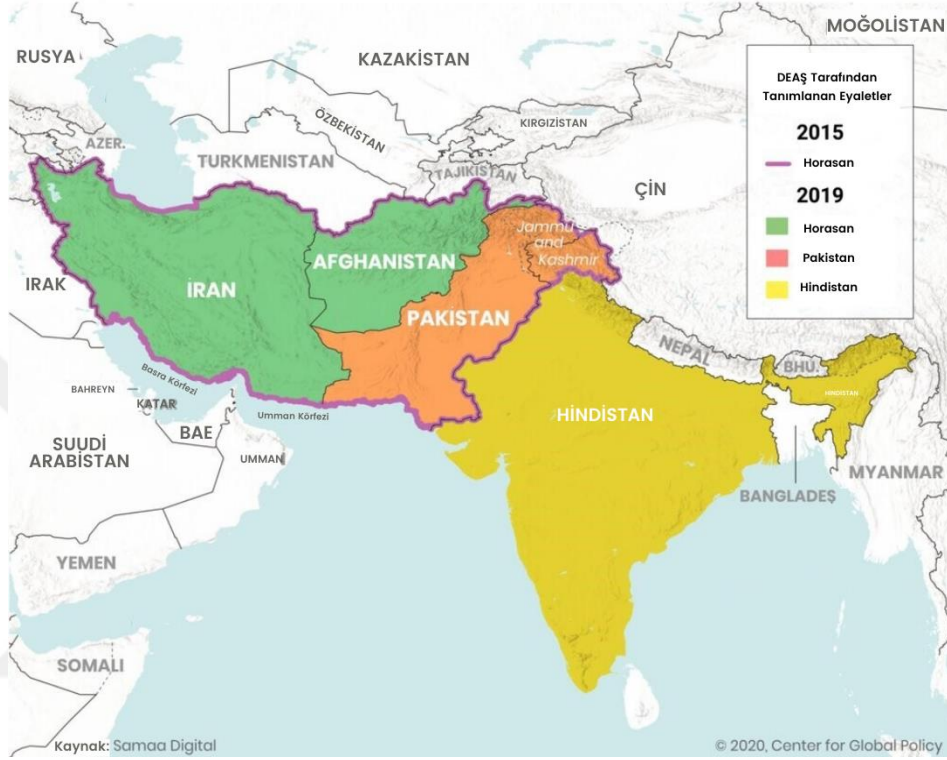
ISKP ademi merkezileşmeye, ülke genelinde hücrelere bölünmeye ve özerk bir şekilde; ancak ortak bir ideoloji temelinde hareket etmeye mecburdur. ISKP, operasyonlarının yürütülmesinde bir dereceye kadar özgürlüğe de sahiptir (Dawlatyar, 2021).

Gelir kaynağı çoğunlukla deniz aşırı sempatizanlar, kereste kaçakçılığı, doğal madenlerin satışı ve bazı yabancı ülkelerin istihbaratları tarafından sağlanan finansmanlardır. Her ne kadar DEAŞ zayıflamış olsa da hala ISKP'ye maddi destek sağlamaktadır. Tahminlere göre ISKP'nin yıllık bütçesi 2017 yılında 400 milyon dolar olarak belirlenmiştir (Haşti Subh, 2021).

Örgütün finansmanına dair farklı veriler de bulunmaktadır. Örneğin 2016 yılında ISKP'nin 271 milyon dolar bütçesi vardı. Bunun 120 milyon doları özel şahıslardan, 78 milyon doları örgütün militan çekmesi ve bölgede etkisini artırabilmesi için DEAŞ'ın merkezinden, 40 milyon doları Körfez Ülkeleri'nden ve 33 milyonu ise direkt Afganistan'dan zekat olarak gelmekteydi (Haşti Subh, 2021). Tabi bu kadar bütçesi olması ISKP'yi bölgedeki diğer örgütlerle mücadelede daha kalıcı yapmaktadır ve bölgede daha da şiddet içeren eylemlerde bulunması sağlamaktadır. ISKP'nin Afganistan'da kontrol ettiği coğrafya stratejik bölgedir. Bundan dolayı ISKP, Afganistan'daki madenlerini işleterek ve uyuşturucu kaçakçılığının kontrolünü ele alarak önemli gelirler elde ettiği de bilinmektedir.

Şekil 3.3: ISKP'nin Güney Asya'da Faal Olduğu Bölgeler.²

Güney Asya'da DEAŞ Eyaletleri

Kaynak: <https://abhipedia.abhimanu.com/Article/pcs/MTQ3NjM3/-ISIL-Khorasan-Security-Issues-pcs>

ISKP, faaliyetlerini finanse etmek için çeşitli gelir akışlarına güvenmektedir. ABD Hazine Bakanlığı, ISKP'nin yerel bağışlar, haraç ve temel DEAŞ liderliğinden gelen mali desteğin bir kombinasyonu yoluyla fon topladığını değerlendirmektedir. 2015 yılında Pakistan'da tutuklanan DEAŞ destekçileri sayesinde ülkede eğitilmiş orta sınıf bir grubun örgüte bağış yaptığı bir ağa sahip olduğu anlaşılmıştır (Parvez, 2021). Buna ek olarak, ISKP'nin 2020 yılı itibarıyla mütevazı mali rezervlere sahip olduğu ve aynı zamanda fon transfer etmek için Kabil ve Celalabad gibi şehirlerde gayri resmi para komisyoncular üzerinden önemli bir havale ağına güvendiği sonucuna varılmıştır. Kısaca örgüt, dünyanın çeşitli bölgesindeki sempatizanlarından, kendi suç örgütlerinden, uyuşturucu, silah ticaretinden, kaçakçılıktan, doğal maden

² Center for Global Policy.

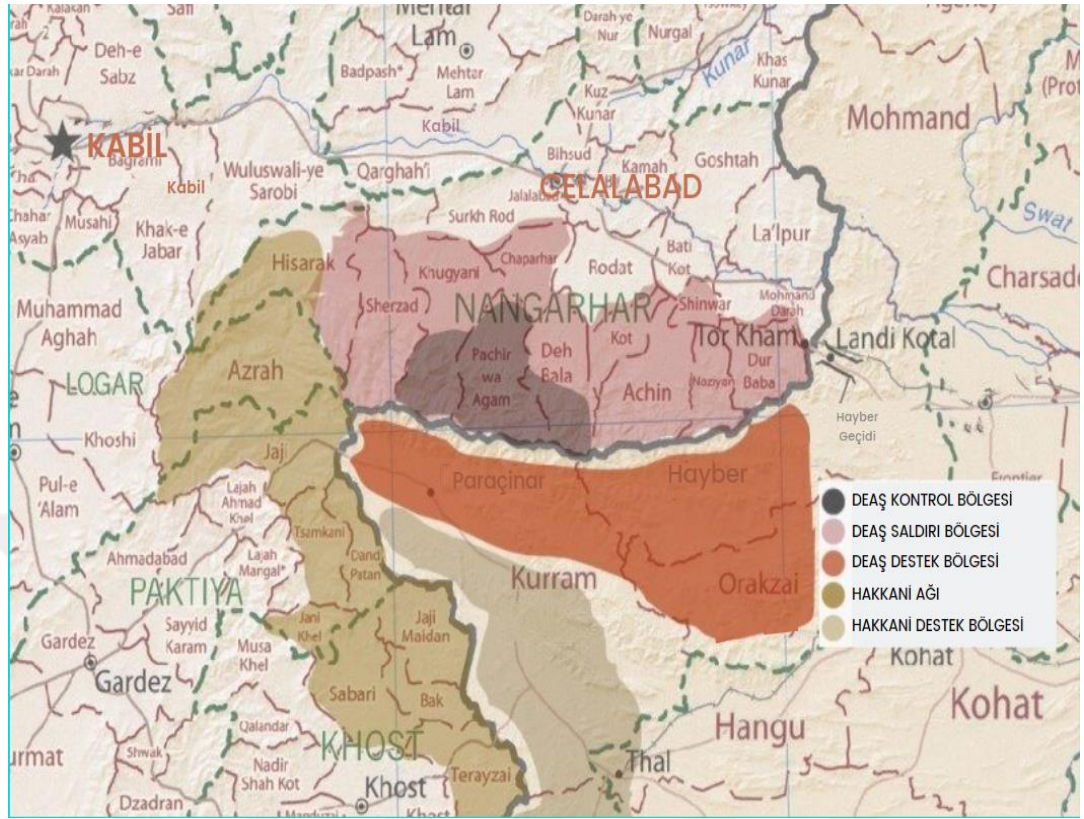
satışından, çeşitli istihbaratlardan ve DEAŞ'tan doğrudan destek almaktadır (Kızılay, 2022).

ISKP, 26 Ağustos 2021 tarihinde Kabil Havaalanı'nda gerçekleştirdiği saldırıyla cesaretlenmiş ve ABD'nin çekilmesinin ardından Taliban kontrolüne meydan okumak için siyasi istikrarsızlıktan ve terörle mücadele çabalarının eksikliğinden yararlanmaya yoğunlaşmıştır.

Afganistan'daki uluslararası terörle mücadele ve istihbarat faaliyetlerini azalması, ISKP'ye yeniden örgütlenme ve saldırı sıklığını artırmak için stratejik fırsatlar sunmaktadır. Kabil Havalimanı'ndaki ISKP saldırısı, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesine rağmen bölgede sağlam terörle mücadele ve istihbarat toplama planlarını sürdürmenin önemini göstermektedir. ISKP, ABD'yi günümüzde doğrudan tehdit etmese de terör örgütü yakın vadede Afganistan'da istikrarsızlığa ve büyüyen bir terör ekosistemine katkıda bulunacaktır. Ancak kısa ve orta vadede ISKP, Afgan siviller ve Afganistan'daki yeni kurulan Taliban Hükümeti için bir tehdit oluşturmaktadır. Bununla birlikte ISKP'nin güçlü silahlara sahip olmadığı ve daha hafif ve taşınması silahlara sahip olduğu bilinmektedir (Kaya, 2022).

İlk ortaya çıktığı 2015'li yıllarda yoğun olarak gerçekleştirdiği eylemlerinde örgütün intihar saldırıları ve bombalama stratejileri üzerinden hareket ettiği görülmektedir. En çok ses getiren saldırılar arasında 2015 yılının Nisan ayında Afganistan'ın Celalabad şehrinde 33 kişinin ölümüne ve 100'ün üzerinde kişinin yaralanmasına neden olan intihar saldırısı ve 2016 yılının Temmuz ayında Kabil'de yapılan çifte intihar saldırısı bulunmaktadır. 80'den fazla kişinin hayatını kaybettiği 230'un üzerinde yaralıyla sonuçlanan Kabil'deki saldırı 2001 işgalinden sonraki en ölümcül saldırılar arasına girmiştir. Aynı yılın Ekim ayında da Pakistan'da bir saldırı gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı içerisinde de saldırılar meydana gelmiş, hedef olarak dini mekanlar, Şii camiler ve kültür merkezleri, askeri hastaneler ve camiler seçilmiştir. ÖİH ve TTP gibi gruplarla bağlantılı hareket eden örgüt, Taliban ve El Kaide'ye meydan okumuştur. Şeriat hukukunu ikinci plana attıkları gerekçesiyle onlara karşıt bir tavır sergilemiştir (Başaran, 2021).

Şekil 3.4. ISKP'nin Afganistan'daki Durumu ve Saldırı Bölgeleri.

Kaynak: <https://abhikipedia.abhimanu.com/Article/pes/MTQ3NjM3/-ISIL-Khorasan-Security-Issues-pes>

2020 yılında ABD ve Taliban arasında anlaşma imzalanmasından sonra ise kentsel alanlar daha çok hedef olarak seçilmeye başlanmıştır. Bu durum, ISKP'nin kent merkezleri ile ilerlemeyi amaçladığını göstermektedir. 26 Ağustos 2021 tarihinde Kabil Havalimanı'nda gerçekleştirilen saldırı, ISKP'nin Taliban'ın mevcut durumundan duyduğu hoşnutsuzluğunu ve kendisinin var olduğunu gösterme şekli olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Afganistan'da kritik altyapılara yönelik saldırıların gerçekleşmesi muhtemeldir (TRT, 2021).

Söz konusu dini mekanlar, okullar, elektrik santrali gibi yerlerin güvenliğinin artırılması gerekmektedir. Eylem stratejilerinden birini de hapishane baskınları oluşturmaktadır. Serbest bırakılan mahkumların militan unsur olarak örgüte katılımı sağlanmaktadır. 2020 yılında Celalabad'da bu tarz bir saldırı yapılmış ve 1000'den fazla mahkum serbest bırakılmıştır (Daymon, 2021). Buna ek olarak ikinci Taliban döneminde saldırıların daha çok ülkedeki etnik-mezhepsel çatışma dinamiklerini

harekete geçirmek maksadıyla Şii camilerine ve Taliban’la olumlu diyalogu bulunan devletlerin diplomatik misyonlarına yönelmiş gözükmektedir.

2015 yılında resmi olarak ortaya çıkmasından bu yana ISKP, halka ulaşma noktasında üç çeşit erişim biçimini kullanmaktadır. Bunlar ilk olarak, medya tabanlı iletişim, radyo programları, videolar, dergiler ve fotoğraf raporları gibi çevrimiçi ve çevrimdışı olarak yayınlanabilen görsel-işitsel içeriği kapsamaktadır. İkinci olarak, yüz yüze iletişimdir. Burada ISKP’nin sosyal yardım birimleri tarafından doğrudan kişiler arası katılımı içermektedir. Üçüncü olarak ise şiddete kullanımı söz konusudur. Şiddete, en azından kısmen niyetin belirtilmesine ve korku üzerinden etki kazanılmasını amaçlamaktadır. ISKP’nin sosyal medya ayağı da çok aktiftir. Özellikle sosyal ağları propaganda amaçlı kullanmaktadır. Her gün DEAŞ’ın sosyal medya hesaplarından paylaştığı bilgileri 1 milyon insan tarafından okunduğu bilinmektedir. Bazı istihbarat bilgilere göre ISKP, 60 sosyal medya sayfasına ve yüzlerce gizli hesaba sahiptir. Terör örgütü bu kanallar aracılığıyla militan toplamaktadır (Daymon, 2021).

Teknoloji kullanımı konusunda da aktif olan ISKP, çevrimiçi propaganda araçlarını da kullanmaktadır. 2020 yılının Şubat ayında yapılan “Hind’in Sesi” isimli çevrimiçi yayın söz konusu duruma örnek teşkil etmektedir. Yayının Yeni Delhi’deki birtakım toplumsal ayaklanmalarla aynı zamana denk gelmesi de dikkat çekicidir. Daha sonra Urduca, Bengalce gibi yerel dillerde de yayınlar yapılmıştır. DEAŞ kapsamındaki bu propaganda faaliyetleri ISKP’nin bölgedeki etkisini artırmasına hizmet etmeyi amaçlamaktadır. 2021 yılının Ocak ayında yeniden etkinleştirilen “Horasan’ın Sesi” radyo yayını da Güney Asyalı kitleye yönelik propaganda faaliyetleri arasında yer almaktadır (Sarkar, 2021).

Terör örgütleri içinde teknolojiyi en çok kullanan örgüt DEAŞ’tır. DEAŞ’ın internet aracılığıyla Batı devletlerinden militan çektiği bilinmektedir. Örgüt, aynı zamanda propaganda faaliyetlerini sürdürmek ve etkin kılmak için medyayı da aktif olarak kullanmaktadır. Hatta ISKP’nin sahip olduğu iletişim ve telokomünikasyon imkânları kapasitesinin baya üzerindedir. Örgüt, Nangarhar eyaletinin her noktasından ve de Kunar eyaletinin önemli bir kısmından “Khilafat ghag” (Halifenin/Hilafet Sesi) adlı programı yayınlamaktadır. Radyonun Farsça ve

Peştuca'da yayın yaptığı bilinmektedir. Sosyal medya kullanımı konusunda da aktif olan örgüt Facebook, Twitter, Telegram, WhatsApp, Google+, Instagram, Pinterest, Tumblr, Viber ve WeChat gibi uygulamalar ile görsel, yazılı ve işitsel içerikler paylaşmaktadır (Salihi-Göksun, 2018). Bu kanallar vasıtasıyla online olarak kitaplarını, broşürlerini videolarla yayınlamaktadır. Buna ek olarak DEAŞ'ın Agence Amaq, Dabiq, Dar-al-İslam, Konstantiniyye gibi yayın organlarından istifade etmektedirler (Les clés du Moyen-Orient, 2020). Arapça El-Nebe, Türkçe Konstantiniyye ve çok dilli Rumiya dergileri temel strateji, faaliyet ve bakış açılarını ortaya koymaktadır (Sarkar, 2021).

3.2. Taliban, İSKP ve el kaide arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bağlamında küresel cihat tartışmaları

Taliban ilk ortaya çıktığında Afganistan'daki iç savaşa son vererek düzeni ve güvenliği sağlamayı bir amaç olarak belirlemiştir. Taliban, 1996 yılında Kabil'i ele geçirdiğinde geliştirdiği teokratik İslam Emirliği'ni kurmaya çalışmıştır. 11 Eylül olayının ardından amacının ABD başta olmak üzere yabancı güçleri Afganistan'dan çıkarmak ve Afganistan'da "saf bir İslam devleti" kurmak olduğunu ifade etmiştir. El Kaide, SSCB çekildikten sonra, önce Batı'yı yıkmayı ve ardından ise İslam temelinde bir devlet kurmayı amaç olarak belirlemiştir. DEAŞ dünyayı ikiye bölerek tüm İslam devletleri bir çatı altında toplamayı amaçlamaktadır. İSKP, DEAŞ'ın bir ili olarak belirlenen alanda egemenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Taliban, yabancı güçleri sadece Afganistan'dan çıkarmayı amaçlamışken; terör örgütü El Kaide ve İSKP yabancı güçleri tüm İslam Dünyası'ndan çıkarmayı hedeflemektedir (Vural, 2022).

Sünni pan-İslamcı militan örgüttür. Üyeleri çoğunlukla Araplardan oluşur, ancak diğer halkları da içerir. El Kaide, 1998 ABD büyükelçiliği bombalamaları ve 11 Eylül saldırıları da dahil olmak üzere çeşitli ülkelerde sivil ve askeri hedeflere yönelik saldırılar düzenlemiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği ve dünyadaki çeşitli ülkeler tarafından terör örgütü olarak belirlenmiştir .

Örgüt, 1988 yılında Peşaver'de düzenlenen ve Abdullah Azzam, Usame bin Ladin, Muhammed Atef, Ayman el-Zevahiri ve diğer Sovyet-Afgan Savaşı gazilerinin

katıldığı bir dizi toplantıda kuruldu. Kurucu üyeler, Maktab al-Khidamat ağlarına dayanarak, cihat için bir “öncü” olarak hizmet verecek “El-Kaide” adlı bir örgüt kurmaya karar verdiler. 1989’da Sovyetlerin çekilmesinin ardından bin Ladin, Suudi Arabistan’a mücahit desteği teklif etti.1990-1991’deki Körfez Savaşı’nda . Teklifi, bunun yerine ABD’den yardım isteyen Suudi hükümeti tarafından reddedildi. ABD birliklerinin Suudi Arabistan’a konuşlandırılması, bin Ladin’i tekfir (İslam’dan mürtedler) olarak kınadığı Suud Hanedanı’na ve ABD’ye karşı cihat ilan etmeye sevk etti. 1992-1996 yılları arasında El Kaide, 1996’da kovulana kadar karargahını Sudan’da kurdu. Üssünü Taliban yönetimindeki Afganistan’a kaydırđı ve daha sonra başta Orta Doğu ve Güney Asya olmak üzere dünyanın diğerk bölgelerine yayıldı (Vural, 2022).

1996 ve 1998’de bin Ladin, ABD birliklerinin Suudi Arabistan’ı terk etmesi çağrısında bulunan iki fetva yayınladı. El Kaide, 1998’de Kenya ve Tanzanya’da 224 kişinin ölümüne yol açan ABD büyükelçiliklerine yönelik bombalı saldırıları düzenledi. ABD, Afganistan ve Sudan’daki El Kaide hedeflerine Sonsuz Erişim Operasyonunu başlatarak misilleme yaptı. 2001’de El Kaide 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirerek yaklaşık 3.000 kişinin ölümüne , önemli uzun vadeli sağlık sonuçlarına ve küresel ekonomik piyasalara zarar vermesine neden oldu . ABD tepki olarak teröre karşı savaş başlattı ve Afganistan’ı işgal etti.Taliban’ı devirmek ve El Kaide’yi yok etmek. 2003 yılında ABD öncülüğündeki bir koalisyon Irak’ı işgal ederek haksız yere El Kaide ile bağlantılı olmakla suçladıkları Baas rejimini devirdi . 2004 yılında El Kaide, Irak bölgesel şubesini kurdu . ABD ordusu, onu neredeyse on yıl boyunca takip ettikten sonra, Mayıs 2011’de Pakistan’da Bin Ladin’i öldürdü. El Kaide üyeleri, (ABD liderliğindeki) bir Yahudi-Hıristiyan ittifakının İslam’a karşı savaşmak ve İslam’ı yok etmek için komplo kurduğuna inanıyor (Kızılay, 2021).

Selefi cihatçılar olarak El Kaide üyeleri, savaşçı olmayanları öldürmenin dini olarak tasdik edildiğine inanırlar. El Kaide, insan yapımı yasalar olarak gördüğü şeylere de karşı çıkıyor ve bunları yalnızca katı bir şeriat biçimiyle (ilahi yasa olarak algılanan İslami şeriat hukuku) değiştirmek istemektedir. Karakteristik olarak şu taktikleri uyguladılar:savaş alanlarındaki birkaç hedefin aynı anda bombalanmasını içeren intihar saldırılarıdır.

2011’de Bin Ladin’in ölümünün ardından, El Kaide onun öldürülmesinin intikamını almaya ant içti. Grup daha sonra 2022’deki ölümüne kadar Mısırlı Eymen el-Zevahiri tarafından yönetildi, bölgesel operasyonları üzerindeki merkezi komutada bir bozulma yaşadıkları bildirildi. ISKP - İslam Devleti Horasan Vilayeti - İslam Devleti grubunun bölgesel bağlı kuruluşudur.

Afganistan’daki tüm cihatçı militan gruplarının en aşırı ve şiddet dolusu olanıdır. ISKP, Irak ve Suriye’deki IŞİD’in gücünün zirvesindeyken, kendi ilan ettikleri hilafetleri ABD öncülüğündeki bir koalisyon tarafından mağlup edilmeden önce, Ocak 2015’te kuruldu. Afgan ve Pakistanlı cihatçıları, özellikle kendi örgütlerini yeterince aşırı görmeyen Afgan Taliban’ının ayrılan üyelerini, ISKP’nın saflarına katıyor.

Sözde “Horasan” eyaleti, günümüz Afganistan ve Pakistan’ının bazı bölgelerini kapsayan tarihi bir bölgeyi ifade eder. Grup başlangıçta Pakistan’ı da içeriyordu, ancak Mayıs 2019’da ayrı bir Pakistan bölümü ilan edildi.

Grubun en güçlü olduğu dönemde yaklaşık 3,000 savaşçısı vardı. Ancak hem ABD ve Afgan güvenlik güçleri hem de Taliban ile çatışmalarda önemli kayıplar yaşadı. ISKP, Afgan güvenlik güçleri, Afgan siyasetçiler ve bakanlıklar, Taliban, Şii Müslümanlar ve Sikhler de dahil olmak üzere dini azınlıklar, ABD ve NATO güçleri ile yardım kuruluşları da dahil olmak üzere uluslararası ajanslara saldırdı. ISKP, son yıllardaki en kötü vahşetlerden bazılarından sorumlu tutuldu; kız okullarını, hastaneleri hatta bir doğumhane odasını hedef alarak, hamile kadınları ve hemşireleri öldürdükleri bildirildi (BBC, 2021)

Taliban’ın sadece Afganistan’a yönelik ilgisi olduğunun aksine, ISKP, ulaşabildikleri her yerde Batı, uluslararası ve insani hedeflere saldırılar düzenlemeyi amaçlayan küresel IŞİD ağına aittir. ISKP, Pakistan’ın sınırına yakın olan Nangarhar eyaletinde bulunur, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı rotalarına yakındır. Faaliyetlerinin çoğu Nangarhar ve Kabul’de olmasına rağmen Kunar, Cüzcan, Paktia, Kunduz ve Herat illerinde de saldırılar düzenlediğini iddia etti.

Üçüncü bir taraf aracılığıyla, Hakkani ağı vasıtasıyla, dolaylı olarak evet. Araştırmacılara göre, ISKP ile Taliban’a yakın ilişkileri olan Hakkani ağı arasında

güçlü bağlar bulunmaktadır ve bu aynı zamanda Taliban ile yakından ilişkilendirilir. Şu anda Kabul’de güvenlikten sorumlu olan kişi, başı 5 milyon dolar değerinde ödül olan Halil Hakkani’dir (Radio Farda, 2021).

Asya Pasifik Vakfı’ndan Dr. Sajjan Gohel, yıllardır Afganistan’daki militan ağları üzerine gözlem yapıyor. Gohel, “2019 ile 2021 arasındaki bazı büyük saldırıların, ISKP, Taliban’ın Hakkani ağı ve Pakistan’daki diğer terör grupları arasındaki işbirliğiyle gerçekleştiğini” belirtiyor (Radio Farda, 2021)

Taliban, 15 Ağustos’ta Kabul’ü ele geçirdiğinde, Pul-e-Charki hapishanesinden birçok mahkumu serbest bıraktı, bunlar arasında IŞİD ve El-Kaide militanlarının olduğu bildirildi. Bu kişiler şu anda serbesttir. Ancak ISKP’nın Taliban’la büyük farklılıkları vardır, onları Cihatı ve savaş alanını terk etmekle suçlayarak “şık otellerde” Katar’ın Doha kentinde müzakere edilen bir barış anlaşmasını tercih ettiklerini belirtirler (Başaran, 2021).

ISKP, Taliban militanlarını “mürted (dinden çıkmış)” olarak görerek, onları İslam hukukunun yorumlarına göre öldürmeyi meşru kabul eder. IŞİD militanları şimdi, gelen Taliban hükümeti için büyük bir güvenlik zorluğunu temsil ediyor; bu durum, Taliban liderliği ile Batı istihbarat kurumlarının ortak paydasıdır

Batı medeniyetine karşı çıkmak ve Batı’yı ancak askeri güçle yenmek üç grubun da stratejisidir. Fakat Taliban, Afganistan’dan yabancı güçlerin çıkarması konusunda Batı ile müzakere yapabileceği açıklamış ve bu bağlamda Doha Antlaşması’nı imzalamıştır. ISKP, Taliban’ı ABD ile antlaşma yaparak cihadı durdurduğu gerekçesiyle ihanet ile suçlamaktadır.

DEAŞ’tan farklı olarak Taliban, din/İslam’ı dar yorumlasa ve Selefileşme eğilimi bulursa da mezhep bakımından Sünni/Hanefi’dir. Hem El Kaide hem de ISKP, Selefi/Vahabi bir çizgidedir. El Kaide ve ISKP daha Selefi bir çizgide olduğu için ideolojik olarak Afgan halkı tarafından destekleneceğini söylemek zordur.

ISKP’nin Horasan ismini alması tesadüf değildir. İddia edildiği üzere İslam peygamberi Hz. Muhammed’in bir hadisinde Hindistan’ın fethi ya da İslamlaştırılması Afganistan, Pakistan’ın, İran’ın ve Orta Asya devletlerinin bir

bölümünü içine alan Horasan Havzasından itibaren Mücahitlerin siyah bayraklı altında gerçekleşeceği söylenmektedir. İddia edildiği üzere yine bu hadis, İslam inancına göre dünyanın sonunun ve Şam havzasında büyük bir savaşın habercisidir. Aslında bu gibi referanslar Afganistan gibi köktenci terör örgütlerinin bulunduğu bir ülkede bir yankı uyandırabilmekte ve taraftar oluşturabilmektedir. (Kaya, 2021) DEAŞ'ın dünya vizyonunda her şeyden önce Taliban'dan farklı olarak İslam'dan olan ve İslam harici diye iki temel kavram vardır. Bu kavrama göre aslında sınırların olmadığı bir dünyadır. Eğer bu dünya da sadece DEAŞ egemen olursa, daru'l Harb gibi bir kavramında da olmayacağı; ancak eğer DEAŞ ve diğer olursa dar-ül Harbın her zaman olacağı ve bu durumda da komşu devletlerle olan sınırların bir anlam ifade etmeyeceği anlamına gelmektedir. Yani bu durumda ISKP, ulus devletlerin hem prensip olarak hem de pratikte yani bölgede var olmasına karşıdır. Bu nedenle Afgan Hükümeti'ne de saldırmıştır. Burada aslında Taliban ve ISKP çok ters düşmektedir. Taliban şeriat anlayışı ile yönetilen İslam devletini (ulus devlet çerçevesinde) savunmaktadır. Fakat ISKP ise tam tersi bir anlayışı benimsemektedir (Karakaya, 2021).

Taliban ile ISKP'nin farkı, Afganistan'daki İslam Emirliği'ne olan bakış açılarıdır. Taliban'ın aksine ISKP, kendisini İslam Dünyası Emirliği'ni kurmakla görevli, DEAŞ'ın bir parçası olarak görmektedir. Bu hedefe ulaşma arzusuyla Batı sembollerini İslam Emirliği'nin ana düşmanı olarak tanımlamaktadır. Ayrım fark etmeksizin herhangi bir Batılıyı hedef olarak görmekte ve uluslararası boyutta saldırmaktadır.

Her üçünün de siyasal hedeflerine baktığımız zaman, Taliban hariç hem El Kaide hem de ISKP daha uluslararası bir bazda hedef gütmektedir. Taliban'ın hedefi daha çok bu gruplara nazaran Afganistan'da hakimiyeti sağlamaktır. En son tam manasıyla Taliban, 1990'lı yıllarda ülkede şeri hükümler uyguladığı zaman ülkede birçok zulmü ve katliamı andıran sahneler yaşanmıştır. Böyle bir dehşetin bir daha yaşanmaması için son olarak 2021 yılının Ağustos ayında olan tahliyede birçok Afgan ülkeden kaçmak istemiştir. Taliban da bunun farkındadır. Dünya medyasının da en çok konuştuğu konulardan biri de bu konu olduğu için aslında dışarda bakıldığında bu Taliban'ı siyasette şeri hükümlerin uygulanması konusunda El Kaide ve ISKP'ye göre daha az radikal yapmaktadır (Başaran, 2021).

Taliban, El Kaide ve DEAŞ'ın ortak yanlarından biri "Batılı değerleri" reddetmesidir. Erkeklerin ve kadınların eşit haklara sahip olduğunu, seçimleri ve demokratik bir sistemi kategorik olarak reddetmektedir. Ayrıca siyasi eylemin, sosyal yaşamın ve ekonomik faaliyetin tek temelini İslam şeriatının normları ve yasaları olduğuna inanmaktadır. Bunların hukukunun dayanağı Kuran ve hadislerdir.

Son olarak Taliban, El Kaide ve ISKP arasında amaç ve araç çerçevesinde birçok benzerlikler ve farklılıklar bulunurken, bu örgütler eş değildir. En basit örneği Taliban, devlet yönetme tecrübesine sahipken El Kaide ve ISKP bu tecrübeye sahip değildir. Ayrıca Taliban dünyanın çoğunluğu tarafından terör örgütü olarak kabul edilmezken; El Kaide ve ISKP, dünyanın büyük bir kısmı tarafından terör örgütü olarak görülmektedir.

Üç örgüt de iletişimi sağlamak için internet ve iletişim ağlarının kullanmaktadır. Muharabe stratejileri kapsamında El Kaide'nin gerilla taktiğiyle hareket ettiği, her üç örgütün de bombalı araç, intihar saldırıları çerçevesinde zayıf verme odaklı eylemlerde bulunduğu bilinmektedir. Aynı zamanda El Kaide, etkili yöntemlerle Müslüman militanları harekete geçirmeyi amaçlayan bir strateji izlemektedir. İletişim ve irtibat konusunda ise temelde internet üzerinden hareket edilmektedir. Bir devlet statüsüyle hareket etmeye çalışan Taliban ise Doha Ofisi ile irtibat sağlamakla birlikte artık kendi diplomatik kanallarıyla ve askeri yapısıyla öne çıkmaktadır.

Örgütler amaçlarına göre muharebe strateji geliştirmektedir. Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirerek yeniden Afganistan İslam Emirliğini kurma stratejisini izlediği için önce ülkeyi dört tarafından kuşatma stratejisini geliştirmiştir. Yani Kabil yönetiminin dış dünya ile karadan ilişkisini kesmiş ve böylece kısa zaman içinde Kabil'i ele geçirmiştir. El Kaide ise silahlı saldırıyla yabancı devletleri korkutarak onları denetim altına almayı ya da İslam devletlerinden çıkarmayı planlamaktadır. Bu nedenle 11 Eylül olayını gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte pek çok devlette terör eylemi gerçekleştirdiği bilinmektedir. ISKP ise bölgeden yabancı güçleri çıkararak kendi yönetimini kurmayı amaçlamaktadır. ISKP ise hibrit savaş stratejisini kullanmaktadır. Ekonomiden, özel kuvvetlere, düzenli ve düzensiz kuvvetlerle söz konusu stratejiyi uygulamaktadır.

Taliban, diğerk iki terör örgütünden farklı olarak Afganistan'ın tamamında kontrolü sağlamış ve geçici bir hükümet kurmuştur. Uluslararası alanda ülkelerin gözünde devlet yöneten meşru bir aktör olarak kabul edilmek ve tanınmak istemektedir. Bu doğrultuda da hareket etmektedir. Son olarak, BM 76. Genel Kurul toplantısına gönderdikleri bir mektupla Genel Kurul toplantısına katılmak istediğini beyan etmiştir.

Örgütlerin zaman içinde destekçileri değişmiştir. Taliban ile El Kaide ilk ortaya çıktığında Batı başta olmak üzere SSCB'ye karşı olan her devlet bunları desteklemiştir. SSCB yıkıldıktan sonra Araplar başta olmak üzere köktendinci devletlerin desteklediği bilinmektedir. Halihazırda Taliban meşru bir hükümet olma amacı gütmektedir ve dolayısıyla muhatapları da ülke düzeyinde olmuştur. Yıllarca Pakistan'ın askeri, lojistik ve maddi destek verdiği iddia edilen Taliban son süreçte özellikle siyasi bir aktör olarak uluslararası alanda kabul alma gayretiyle hareket etmekte, bu minvalde Rusya, Çin, İran, Katar gibi ülkelerle diyaloga girmektedir. Dolayısıyla siyasi bir destek de söz konusudur.

El Kaide de farklı ülkelerde kurduğu yerel şubelerle destek sağlamaktadır. Ortadoğu ve Afrika coğrafyasında Yemen, Irak, Suriye, Somali gibi ülkelerdeki yapılanmaları, söz konusu ülkelerde yaşanan iç çatışmalardan faydalanmakta ve ülkelerin buralarda sürdürdüğü mücadelelerde destek sağladığı militan unsurlar haline gelmektedir.

ISKP'nin kurulduğu coğrafya dolayısıyla Afganistan ve Pakistan merkezli bir desteğe sahip olduğu bilinmekle birlikte Ortadoğu coğrafyasından ve DEAŞ liderliğinden de destek almaktadır. Aynı zamanda etki oluşturduğu bölgelerdeki güçlü ve kendisine karşıt bir duruşa sahip olmayan yerel radikal hareketlerden de faydalanmaktadır. ISKP'nin açıkça bir desteğinin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak özellikle eski Kabil yönetimi, söz konusu terör örgütünü Pakistan'ın gizli bir şekilde desteklediğini iddia etmekteydi. Bu dönemde ortaya atılan en güçlü iddia, terör örgütüne helikopterlerle yardım edildiğiydi. Özellikle ISKP'nin lideri Faruki'nin yakalanması sonrası dile getirilen iddiaların yanı sıra Pakistan, Afganistan'dan Faruki'nin kendilerine teslim edilmesini istemiştir. Ancak Kabil yönetimi buna yanaşmamıştır. Bu, İslamabad'ın Taliban'ı sınırlandırma ve Peştunistan idealinin önüne set çekme amacıyla ilişkili olabilir.

ISKP'nin yabancı devletler tarafından da desteklendiği düşünülebilir. Örneğin Fransız Lefarge firmasının DEAŞ'a verdiği destek ifşa olmuştur. Benzer bir durum, ISKP için de muhtemeldir. Afganistan'ı kaosa sürüklemek isteyen yabancı istihbarat örgütlerinin ISKP'ye mali destek vererek örgütü güçlendirmeye çalıştığı öngörülebilir. Nitekim ISKP'nin 26 Ağustos 2021 tarihinde Kabil Havalimanı'na düzenlediği saldırılar da Taliban ile DEAŞ'ın çatıştırılmak istenebileceğine işaret etmektedir. Öte yandan DEAŞ'ın Afganistan'daki varlığının Taliban'ın meşruiyetini arttıran bir husus olduğu da ifade edilmelidir. Nitekim Taliban savaşçılarının sözde ISKP'le yaşadığı çatışmalar vesilesiyle Rusya, İran ve Çin gibi ülkeler, Taliban'a olan yaklaşımlarını yumuşatmışlardır.

ISKP'ye karşı savaşta süper güç olarak bilinen Çin'in diplomatik düzeyde de olsa Taliban'a verdiği destek, Rusya ve İran'ın siyasi, askeri ve finansal desteği Taliban'ı sahada güçlendirmekle birlikte bir nevi meşruiyet sağlamıştır.

Bilindiği gibi Taliban ile El Kaide arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. DEAŞ da El Kaide'den ayrılmıştır. Ayrıca ISKP'li çoğu terörist eskiden bu örgütlerin saflarındaydı. Bu ise örgütler arasında bir çatışma olsa da bir bağ olduğunu da göstermektedir.

ISKP'nin kurulmasıyla ilgili çeşitli iddialar da bulunmaktadır. Bunlardan biri ISKP'nin ABD başta olmak üzere Batı tarafından kurulmasıdır. ABD'nin amacı ISKP üzerinden Afganistan'ı istikrarsızlaştırıp bir taraftan Çin'i zayıflatmak diğer taraftan ise terörle mücadele adı altında Afganistan'daki varlığını sürdürmektir. Söz konusu iddia, Çin ve İran tarafından ortaya atılmaktadır. Örneğin 2019 yılında Taliban Afganistan'ın Serpul ilinde ISKP milislerini kuşatmışken ABD'nin helikopterlerle bunları kurtardığı bilinmektedir (Afganistan Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2021).

İkinci ise ISKP'nin Pakistan istihbaratı tarafından kurulmasıdır. Buna göre Pakistan, Taliban'ı desteklese de gelecekte kendine karşı gelme ihtimalini zihninde bulundurmakta ve bundan dolayı Taliban'ı sıkıştırarak onları ISKP'ye katmaya zorladığı iddia edilmektedir. Pakistan'ın Taliban içinde Hakkani Ağ'ı ile özel ilişki kurarak ve onlarla ISKP ve El Kaide ilişkisini sağlayarak Taliban'ı dengelemek istediği bilinmektedir (Afganistan Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2021).

Üçüncüsü ise İran, Pakistan, Çin ve Rusya'nın ABD'yi Afganistan'dan çıkarmak için ISKP'yi büyüterek ve ona karşı savaş adı altında Taliban'a meşruiyet vererek ortaya koyduğu bir proje olduğunu söylemektedir (Afganistan Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2021). Bu iddianın gerçek olduğunu söylemek zordur. Çünkü ISKP en çok saldırıyı Şii'lere karşı yapmaktadır. Askeri uzman Alexei Leonkov'a göre ISKP, Taliban ve mücahitlerin beyni İngiliz ve Amerikan istihbarat servisleridir. Farklı istihbarat departmanları üzerinden Amerikalılar, Kabil Havalimanı'ndaki patlamayı provoke etmiş olabilirler. Amaç, Afganistan'daki bir gelişmede İran, Çin ve Rusya gibi komşu ülkeleri dışlanmasıdır.

4. BÖLÜM: TALİBAN YÖNETİMİNDEKİ AFGANİSTAN’IN GELECEĞİ

İkinci Taliban döneminin başlamasının ardından Afganistan’da en çok konuşulan konu Taliban’ın değiştiği ve işgalden dersler çıkardığı olmuştur. Fakat Taliban, kapsayıcı hükümet kurma noktasında beklenen adımları atmamış, kız okullarını kapatmış ve ekonomik sorunları aşamamıştır. Bu ortamda ülkede güç boşluğunun artmasına bağlı olarak terörizmin yükselişe geçtiği de görülmüştür. Bu da uluslararası toplumun Doha Antlaşması’nın ihlal edildiğini düşünmesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla Taliban’ın değişmediği fikrine bağlı olarak Afganistan’ın geleceğinin nasıl şekillendiği de tartışmaya açılmıştır.

Özellikle de Taliban’ın kapsayıcı hükümet kurmaması ve mollalardan ve Peştunlardan oluşan yönetim anlayışında ısrar etmesi, Batı’nın tepkisini çekmektedir. Bu da Taliban’ın geleceği konusunda çeşitli meseleleri gündeme taşımaktadır. Bu kapsamda tezin bu bölümünde Taliban’ın değişmediği mevzusu, kız okullarının durumu, kapsayıcı hükümet bağlamında federasyon tartışmaları, Penşir Hareketi noktasında iç savaş riski, bu ortamda Taliban’ın uyguladığı dış politika ve bölge devletleriyle münasebetleri ve artan terör tehdidi nedeniyle yeni müdahale seçeneği ele alınmaktadır.

4.1. Kız çocuklarının eğitim hakkı tartışmaları

Afganistan’ın tarihine baktığımızda son 20 yıl, kadınlar için altın çağ olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu bu süreçte uluslararası toplumun desteği ve hükümetin pozitif ayrımcılık politikası doğrultusunda kadınların önemli kazanımları olmuştur. Bu bağlamda milyonlarca kız okullara gitmeye başlamış ve bunlardan önemli sayıda doktor, hemşire, mühendis, öğretmen, bürokrat, siyasetçi vs. yetişmiştir. Taliban Afganistan’a yeniden egemen olduktan sonra yönetimde aldığı kararların çoğunu kadınlarla ilgili olmuştur. Örneğin devrik rejiminde kurulan Kadın Bakanlığı’nı, Davet ve İrşat Bakanlığı’na (Emri Bil Maruf Nehyi Anil Münker) dönüştürmüş ve kadınların devlet kurumlarında (eğitim ve sağlık kurumlar hariç) çalışmasını askıya almıştır. Bununla birlikte kız okulları kapatılmıştır.

Taliban'ın kız okullarını hala kapalı tutması, rejimin, Afgan halkı ve uluslararası toplum tarafından tepki görmesine neden olmaktadır. Başlangıçta Taliban, Afganistan'da eğitim-öğretim yılının başlangıç tarihi olan 21 Mart 2022 tarihinde kız okullarının açılacağı sözünü vermiştir. Fakat Taliban Eğitim Bakanlığı daha sonra sadece ilkokul düzeyinde kız okullarının açılacağını, ortaokul ve lise düzeyinde ikinci bir bildiriye kadar kız okulların kapalı tutulacağını duyurmuştur. Taliban'ın aldığı bu karar, yüzbinlerce kız ve aile başta olmak üzere Afgan halkı ve uluslararası toplumu hayal kırıklığına uğratmıştır. Nitekim Taliban'ın aldığı bu kararın uygulanmaya devam edilmesi halinde dört yıl sonra Afganistan'daki üniversitelerde kız öğrenci bulunmayacak ve bu durum ülkedeki cehaleti yükseltecektir.

Kız okullarının kapalı tutulacağına dair kararın açıklanmasının ardından ülkedeki Afgan kadınları sokaklara inerek “kalemimi elimden alma”, “eğitim almak kadın ve erkeğe farzdır”, “okulların kapıları kızlara açık olmalı” vb. sloganlarla Taliban'ı protesto etmiştir. Bu gelişmelerin ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Taliban'la doğrudan görüşmeleri askıya aldığını duyurmuştur. Uluslararası Af Örgütü başta olmak üzere insan haklarını savunan örgütler, Taliban'a yönelik baskıların artırılmasını ve rejim liderlerinin seyahat muafiyetine son verilmesini talep etmiştir.

Taliban genellikle aldığı kararların gerekçesini dine dayandırırken, kız okullarının kapalı tutulmasını ise sosyal nedenlerle bağdaştırmıştır. Taliban eski Eğitim Bakanı Nurullah Munir yaptığı bir açıklamada “toplumsal hassasiyetlerden dolayı kız okullarının kapalı tutulduğunu” ve bu sorunlar giderildikten sonra okulların açılacağını ifade etmiştir. Taliban'ın kimi yetkilileri ise toplumun bazı kesiminin eğitime karşı oldukları gerekçesiyle ülkede okulların kapalı tutulduğunu bildirmişlerdir. Taliban Sözcüsü Zabihullah Mücahit de Afganistan'daki mevcut koşulların şeriat ve gelenekleri karşılamadığından dolayı kız okullarının kapalı tutulduğunu ve gerekli koşullar sağlandığında açılacağını söylemiştir. Ancak başta Afgan kadınları olmak üzere uluslararası toplumun baskıları ve saygın insanların girişimleri, Taliban'ın tutumunu değiştirememektedir. Hatta Pakistanlı alim müftü Taki Osmani'nin kız okullarının açılışı konusunda Taliban liderine mektup göndererek, bizzat Kabil'e gidip bazı girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.

Bu hususlardan hareketle Taliban'ın Afgan kadınlar ve uluslararası toplumun tüm bu tepkilere rağmen kız okullarını kapalı tutmaya devam etmesi, rejim üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır. Her şeyden önce kız okullarının kapalı tutulması; Taliban ile Afgan halkının arasının daha fazla açılmasına ve muhaliflerinin güçlenmesine neden olmaktadır. Çünkü tüm Afgan halkı, kızlarının cahil kalmasını istemeyerek okulların açılmasını talep etmektedir. Hatta Afganistan'ın Güney illerindeki kızların ve dini alimlerin Taliban'ın kararına tepki gösterdiği görülmektedir.

Kız okullarının kapalı tutulması, Taliban'ın bölünmesine neden olabilir. Çoğu kaynaklara göre pek çok Taliban liderinin kız okullarının yeniden açılmasına olumlu baktığı fakat Taliban lideri Molla Haybatullah Ahundzade'nin buna karşı çıktığı iddia edilmektedir. Çünkü Taliban yapısında tüm siyasi, ekonomik, askeri ve dini güç, liderde toplanmakta ve onun onayı olmadan hiçbir karar alınamamaktadır. Taliban tarafından "Dünya Turizm Günü" münasebetiyle düzenlenen toplantıda Taliban Dışişleri Bakanı Yardımcısı Abbas Stanikzai, kız okullarının kapalı tutulması hakkında dini bir gerekçe bulunmadığını, eğitimin kadın ve erkeğe vacip olduğunu, adaletin sağlanması ve ulusal birlik için okulların açılması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı toplantıda konuşan Taliban Davet ve İrşat Bakanı Muhammed Halid Hanefi de dünyevi bilimin mübah olduğunu ve bu konu ile liderin kararı arasında çatışma yaşanırsa emirden itaatın vacip olduğunu belirtmiştir. Çoğu kaynaklara göre Hanefi'nin, Taliban liderine yakın bir isim olduğu öne sürülmektedir. Taliban'ın Özbek komutanlarından Hafız Selahuddin Eyyubi, diğer konularla birlikte kız okullarının kapalı tutulmasından rahatsız olduğunu ve bu sorun çözülmezse rejimle ilişkisini keseceğini duyurmuştur.

Anlaşılabacağı üzere Afganistan'da kız okullarının kapalı tutulması, Taliban'ın uluslararası arenadan daha fazla izole edilmesine yol açarken, rejim üzerindeki yaptırım ve baskıları arttırmaktadır. Örneğin BM Güvenlik Konseyi, Taliban'ın kız okullarını kapalı tutması nedeniyle Yüksek Eğitim Bakanı Abdul Baki Hakkani ve Eğitim Bakanı Yardımcısı Sayit Ahmet Şahit Hel'in seyahat muafiyetini yenilememiştir. Bununla birlikte BMGK, Taliban'ın kız okullarının kapalı tutulması başta olmak üzere, uluslararası topluma verdiği sözleri yerine getirmediği gerekçesiyle 13 liderinin seyahat muafiyetini de güncellememiştir. Bunun yanı sıra ABD Dışişleri Bakanlığı Afganistan'da kadın haklarını ihlal eden Taliban yetkilerine

vize sınırlaması getirdiğini ve başka devletlerin de böyle bir yol izlemesi gerektiğini bildirmiştir. Uluslararası toplum ise kız okullarının açılmasını, Taliban yönetiminin tanınmasının ana koşulu olduğunu vurgulamaktadır. Yani bakıldığında Pakistan başta olmak üzere Taliban'ı destekleyen bölge devletleri bile kız okullarının açılmasına desteklemektedir.

Taliban'ın kız okullarını kapalı tutarak rejimin meşruiyet sorununu çözmek istediği söylenebilir. Fakat eğitim, doğal ve vazgeçilmez bir hak olduğundan dolayı uluslararası toplum ile Afgan halkı, Taliban'ın gerçeklerini kabul etmemektedir. Kız okullarının açılması konusunda gerek Afganistan gerekse uluslararası toplumda bir konsensüs bulunmaktadır. Böyle bir ortamda Taliban, 1990'lı yıllarda olduğu gibi kız okullarını kapalı tutmaya devam ederse, tanınma sorununu çözememekle birlikte daha fazla baskı maruz kalacak ve yalnızlaşacaktır. Lakin Taliban ders çıkarmamakta ve kız okullarını kadınların üniversite eğitimi hakkını da gasp ederek daha ileri bir aşamaya taşımaktadır.

4.2. Kapsayıcı hükümet ve federasyon tartışmaları

Taliban'ın Afganistan'a egemen olmasının akabinde ülke genelinde en sık konuşulan konulardan biri de kapsayıcı hükümet tartışmaları olmuştur. Uluslararası toplum, Taliban'ın Doha Antlaşması gereği tüm kimlik gruplarının temsil edildiği kapsayıcı bir hükümet kurmasını beklemektedir. Fakat söz konusu beklenti karşılanmamaktadır. Zira Taliban, Peştunlardan oluşan bir hükümet kurmakta ve gücü paylaşmaya yanaşmamaktadır. Bu kapsamda görece demokratik bir düzen arayışı bağlamında federasyon tartışmaları gündeme gelmektedir.

Taliban'ın 20 yıl aradan sonra yeniden yönetime gelmesinin ardından Afganistan'da zaten sorunlu olan siyasi sistem daha zorlu bir hal almıştır. Taliban'ın oturtmaya çalıştığı meşruiyetine karşı en büyük muhalif duruşu Penşir Hareketi'nin gösterdiği bilinmektedir. Eski yönetimin elitlerinin ise sessiz kaldığı bir süreç söz konusu olmuştur.

Son zamanlarda eski yönetimin bürokratların hareketlilik içerisinde olduğu görülmektedir. Bir yandan yeni siyasi oluşumlar gündemde yer alırken, bir yandan da

bahse konu oluşumlar tarafından ortaya atılan bir federal sistem tartışması ön plana çıkmaktadır.

Afganistan’da günümüzde tek siyasi yetkili otorite Taliban’dır. Tüm siyasi, askeri, dini kararlar ve hükümet atamaları üzerinde yetki sahibi lider Heybetullah Ahundzade’dır. Ülke, genel itibariyle Başkanlık sistemiyle yönetiliyordu; ancak Taliban’ın yönetime gelmesiyle bu durum değişmiştir. Günümüzde daha çok teokratik bir yapı söz konusudur. Taliban emiri, kendisini “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi” olarak görmektedir. Aynı zamanda Taliban tarafından da şeriata dayalı bir yapı kurulmak istendiğine dair açıklamalar yapılmıştır.

Geçmişte siyasi partiler arasında ülke sistemi konusunda farklı görüşler dile getirilmiş ve sistem konusu ele alınmıştır. Taliban’ın yönetime gelmesiyle de farklı bir hal alan ülke sistemiyle ilgili olarak günümüzde bazı tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Önceki dönemlerde yapılan sistem tartışmalarında parlamenter sistem, federal sistem gibi alternatifler gündeme gelmiş; ancak bir sonuç elde edilememiştir. Afganistan etnik çeşitliliğin var olduğu ve partilerin de etnik kökene dayalı olarak kurulduğu bir ülkedir. Dolayısıyla bu etnik bağlam dikkate alındığında, etnik çatışmalar sebebiyle parlamenter bir sistemin başarılı olacağı pek söylenememektedir.

Diğer yandan Afganistan gündeminde şu sıralar; yeni kurulan siyasi oluşumlar arasında, federal sistem ve bu hususu referanduma taşıma konusu yer almaktadır. Öyle ki son zamanlarda Taliban’a karşı muhalif hareketler ve siyasi birtakım yapılardan bahsedilir olmuştur. Bahse konu tartışmalar da bu gruplar tarafından gündeme getirilmiştir.

25 Ekim 2022 tarihinde Afganistan devrik rejiminin cumhurbaşkanı ikinci yardımcısı Server Danış, “Afganistan Adalet ve Özgürlük Partisi”nin kurulduğunu duyurmuştur. Partinin tüzüğünde savaşın çözüm yolu olmadığı, Taliban’la mücadele ederek federal sistemin kurulmasının partinin temel hedefi olduğu bildirilmiştir (8am, 2022). Aynı zamanda tüm etnik grupların ülke yönetimine adil katılımının gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Ülkede federal sistemin önemli savunucularından biri de Latif Pedram liderliğindeki Ulusal Kongre Partisi'dir. Pedram, ABD'ye yönelik olumsuz tutumuyla bilinmektedir. Taliban'ın bu yeni döneminde, ülkenin ekonomik ve sosyal inşasında Çin'in yapıcı bir rol oynayacağına yönelik beyanlarının bulunduğu bilinmektedir (Aydınlık, 2022). Bununla birlikte federal yönetimden yana bir tutum içerisinde olan bir başka yeni oluşumun da Tacik aydınlar tarafından kurulduğu düşünülmektedir. "Horasan Savaşçıları" olarak bilinen ve kendilerine "Horasan Birleşik Devletleri" ismini veren oluşum, kısa süre önce askeri bir kanat da oluşturmuş ve varlığını duyurmuştur. Askeri departmanın kuruluşu yayınlanan tüzükle ilan edilmiştir. Söz konusu tüzükte, "Horasan Birleşik Devletleri" isimli bu yeni yapının oluşumundaki motivasyon; "34 eyalet (Astan) sınırları içinde birleşik ve federal Horasan (Konfederasyon) topraklarını yeniden canlandırmak ve Horasan coğrafyasının hegemonik devletten özgürlüğü, yerleşimi, refahı ve Horasan coğrafyasının kurtuluşu için çalışmak" ifadeleriyle belirtilmiştir (Sputnik, 2022). Grubun askeri ve siyasi nitelikte olmasının yanı sıra "Afganistan'ı Kurtarmaya Yönelik Ulusal Direniş Yüksek Konseyi" ile zaman zaman çatışmaya girdiği de bilinmektedir.

Federal sistemden yana olanların yanı sıra karşıt görüşü savunan oluşumlar da söz konusudur. Günümüzde bunun savunucularından biri; eski Dışişleri Bakanı Hanif Atmar liderliğinde kurulmuş olan yeni yapıdır. Askeri yöntemlerin ülke sorununu çözemeyeceğini dile getiren Atmar, diplomasiden ve diyalogtan yana olduğunu dile getirmektedir. Aynı zamanda Atmar, birleşik bir siyasi sisteme ihtiyaç olduğu düşüncesine sahiptir (Sputnik, 2022).

Federal sisteme karşı bir oluşum da "Afganistan'ı Kurtarmaya Yönelik Ulusal Direniş Yüksek Konseyi"dir. Konsey merkezi olmayan bir parlamenter yapı oluşturulması ve vali seçilmesi önerisinde bulunmuştur. Penşir Hareketi'nin de bu görüşe sahip olduğu bilinmektedir.

Son olarak Server Daniş liderliğindeki Afganistan Adalet ve Özgürlük Partisi'nin, ülkenin mevcut krizden çıkması için anlamlı bir yol olarak federal sistem konusunda referandum çağrısında bulunması önem arz etmektedir. Yeni kurulan partiye göre, "modern" federal sistemi ilkel "bölgesel bölünme kralları" sistemiyle karşılaştırmaya

çalışmak yapıcı değildir (Khaama, 2022). Bu sebeple parti, federal sistem için bir halk oylamasına gidilmesinden yanadır.

Federal yapı konusunda, özellikle yeni kurulan oluşumların liderleri olan Danış ve Atmar arasındaki ayrışma mühimdir. Federal sisteme karşı olan Atmar ile federalizmi benimseyen Danış arasındaki görüş farklılığı, Taliban muhalifleri arasında bir ayrılığın ve bölünmenin var olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Kurulan yeni siyasi oluşumlar, Taliban karşıtlığında birleşmekten ziyade federal yönetim konusundaki görüşleri kapsamında ayrışmaktadır. Aynı zamanda etnik farklılıkların da belirginleşeceği bir sistem söz konusu olabilir. Bu süreç muhalefeti kendi çatısı altında toplamak isteyen Penşir Hareketi açısından olumsuz olabilir. Nitekim yeni oluşumlar, destekçilerin de bölünmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda etkisini arttırmak istediği alanlarda bahse konu oluşumların faaliyetlere girişmesi, Taliban muhalifleri arasında rekabete de yol açabilir. Nitekim bu oluşumların askeri yapılarının karşı karşıya geldiği de görülmektedir. Diğer yandan yeni oluşumların etnik temellere de dayandığı görülmektedir. Bir Hazara olan Server Danış liderliğindeki partinin temel hedef kitlesinin Hazaralar olduğu söylenebilir. Diğer yandan Tacik aydınlar ve milliyetçiler tarafından kurulan yapı da ülkedeki Tacikleri etkilemek isteyecektir. Dolayısıyla yukarıda belirtildiği üzere etnik çeşitlilik temelindeki partilerin ortak görüşte buluşması güçtür (Sputnik, 2022).

Referandum önerisi ve buna karşı çıkıldığı yönündeki açıklamalardan, siyasi oluşumlar arasındaki görüş farklılıklarının, eylemlere yansıdığı ve devamının geleceği anlaşılmaktadır. Diğer yandan Afganistan'da yapılacak bir referandumun, gerçeği ne kadar yansıtacağı konusu mühimdir. Bir şekilde oylama yapılsa dahi şeffaf bir seçim olamayacak ve çıkacak sonuç üzerinde de birtakım etkiler söz konusu olacaktır.

Ülkenin geleceği konusunda, yeni ortaya çıkan bu siyasi oluşumların, Taliban'la, Afganlar arası görüşmeler formatında bir yola girmesi beklenebilir. Adalet ve Özgürlük Partisi'nin federalizm konusundaki ısrarını sürdüreceği ve bu yönde destek sağlamaya çalışacağı öngörülebilir.

Taliban'ın tüm bunlara yaklaşımının nasıl olacağı ise ilerleyen zamanlarda belli olur. Henüz Taliban kanadından konuya dair bir reaksiyon gösterilmiş değildir. Bölge uzmanlarından edinilen bilgilere göre; Taliban, sadece isim vermeden siyasi yapı kuran muhaliflere dair eleştirilerde bulunmakta ve onları “para karşılığında kölelik yapan kimseler” olarak nitelendirmektedir. Bu açıklamaların yeni oluşumların liderlerinin dış destek alan ve ülke dışında bulunan kimseler olması hasebiyle yapıldığı söylenebilir. Taliban'ın bu tutumu, federalizm konusuna yönelik yaklaşımına da yansıyacaktır.

Son olarak, söz konusu oluşumların askeri yöntemlerden ziyade barışçıl ve diplomatik yöntemlere vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Bu konudaki görüş birliği, Taliban'a yönelik tutumda etkili olabilir. Aynı zamanda bu konuda Taliban'ın üzerine gidilerek Afganlar arası görüşmelerde bir baskı unsuru olarak kullanılmasını da beraberinde getirebilir.

4.3. Afganistan'da iç savaş riski ve penşir hareketi

Afganistan'da Taliban'ın yönetime gelmesi ve tüm ülkede kontrolün sağlaması, ülkedeki bütün kesimler tarafından kabul edilmemiştir. Özellikle geçmişte direnişin sembol isimlerinden olan Ahmed Şah Mesud'un oğlu Ahmed Mesud etrafında gelişen Penşir Hareketi, zamanla Taliban'ın karşısındaki muhalefetin çatı yapısı haline gelmiştir. Batı medyasında ilgi gören, daha organize bir mekanizma haline gelmeye çalışan, siyasi ve askeri olmak üzere iki kanatta faaliyet gösteren Penşir Hareketi'nin günümüze gelişi, yapısı ve mevcut faaliyetleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'da kontrolü sağlaması, ülkenin Penşir eyaletinde, Ahmed Mesud liderliğindeki direniş hareketi tarafından kabul edilmemiş ve karşı bir yapı oluşturularak mücadeleye başlanmıştır. Ahmed Mesud isminin, bölge için yabancı olmayan bir nitelik taşımasından dolayı etrafında birleşilmesi de çok zor olmamıştır.

Ahmed Mesud, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali döneminde, 1980'li yıllardaki karşı duruşuyla, kült bir isim haline gelmiş olan Şah Ahmed Mesud'un oğludur. Dolayısıyla Penşir her zaman bir direniş merkezi olarak görülmüştür. Şah Ahmed

Mesud, geçmişteki mücadelesi sebebiyle halk tarafından “Penşir Aslanı” olarak adlandırılmış ve kahraman olarak görülmüştür. Mesud’un, Taliban’ın ilk döneminde (1990’lı yıllardaki yönetiminde), 11 Eylül terör olaylarından iki gün önce Fas kökenli El Kaide mensupları tarafından öldürülmesine kadar geçen sürede, vadideki kalesinden Taliban’a karşı en güçlü direnişi yönettiği bilinmektedir (Hindustan Times, 2022).

Bahsi geçen dönemde Taliban’a karşı bir duruşu simgeleyen, Sovyetler Birliği’nin ise giremediği bir bölge olarak Penşir Vadisi, günümüzde yeniden Taliban’a karşı koyan bir kale olarak yer edinmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Ahmed Mesud’un hareketin faaliyetlerini artırması ve yükseltmesi hızlı bir şekilde gelişmiştir. Taliban’ın yönetime gelmesinden sonra bu özelliği devam ettirilmek üzere harekete geçilmiştir. Ahmed Mesud’la birlikte eski Başkan Yardımcısı Amrullah Salih de harekete katılmıştır.

Şekil 4.1: Şah Ahmed Mesud’un Penşir Vadisi’ndeki Portreleri³

Kaynak: Hindustan Times, 2022.

³ Hindustan Times

Ahmed Mesud, geliştirmeye çalıştığı hareketi babasına dayandırmakta ve ondan g olmaya çalışmaktadır. Bunu sylemine de taşıyan Mesud'un gnderdiği bir mektupta şu ifadelerin yer aldığı bilinmektedir (Hindustan Times, 2022):

“Ulusal kahramanımız olan babam Komutan Mesud bana bir miras bıraktı: ve bu miras Afganların zgrlğ için savaşmaktır. O kavga artık geri dnlmez bir şekilde benim. Silah arkadaşlarım ve ben kanımızı vermeye hazırız. Tüm zgr Afganları, köleliği reddeden herkesi, eziyet altındaki topraklarımızdaki son zgr bölge olan Penşir kalemize katılmaya çağırıyoruz. Bütün bölgelerden ve aşiretlerden Afganlara şunu söylüyorum: Bizimle savaşın”

Penşir Vadisi'nin direniş kalesi olarak nitelendirilmesinde, bölgenin coğrafı özelliklerinin de etkisi bulunmaktadır. Vadi, Afganistan'ın başkenti Kabil'in kuzeyine doğru, güneybatıdan kuzeydoğuya yaklaşık 120 km'lik bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca, yüksek dağ zirveleriyle korunmaktadır. Tacik etnik kökenli insanların yaşadığı bir coğrafya olarak bilinen bölgede, 150-200 bin civarında bir nüfusun olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Penşir Hareketi de Tacik Ulusal Hareketi gibi görünmektedir (BBC, 2022).

Bunlarla birlikte, bölgenin stratejik konumu da vadiyi önemli kılmaktadır. Vadi girişi, Kabil'den gelen ana karayolunun düz ovadan ayrıldığı ve dağlara doğru yükselen Salang Geçidi'ne yakındır. Salang Geçidi; kuzeydeki Kunduz ve Mezar-ı şerif şehirlerine giden bir geçittir (BBC, 2022). Aynı zamanda Hindikuş yönünde iki geçişe yol açmaktadır. Bunlar; kuzey ovalarına giden Khawak Geçidi ve Badahşan'a giden Anjuman Geçidi'dir.

Şekil 4.2: Penşir Vadisi.⁴

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58317153>

Taliban'ın ülke yönetimine gelmesiyle karşıt pozisyonunu ortaya koyan Ahmed Mesud liderliğindeki hareket, siyasi ve askeri olmak üzere iki sistemli bir yapıya sahiptir. Hareketin liderliğini yapan 32 yaşındaki Mesud, King's College London ve Sandhurst Askeri Akademisi mezunudur (BBC, 2022). Genç yaşta olmasına rağmen, lider pozisyonunda yer almasında ve etki oluşturabilmesinde babasının olduğu kadar, dış bağlantılarının ve tarihsel süreç içerisindeki hazırlıkların da etkisi bulunmaktadır. Mesud'un diğer muhalif liderlerden farklı olduğu ve insanları çevresinde toplaması, Batı imajından kaynaklanmaktadır. Eğitimli, Fransızca konuşabilen, diğer komutanlardan farklı olarak kaba olmayan bir üsluba sahip olması, onu tercih edilir ve desteklenir bir lider haline getirmiştir (BBC, 2022).

Hızlı bir yükseliş gösteren hareketin bu kadar çabuk yükselmesinin altında, geçmişten gelen bir hazırlık sürecinin var olduğu görülmektedir. Nitekim Mesud da bu görüşü doğrulayacak nitelikte bir beyanda bulunmuş, Washington Post için yazdığı bir görüş yazısında "Babamın zamanından beri sabırla topladığımız

⁴ BBC.

mühimmat ve silah depolarımız var, çünkü bugünün geleceğini biliyorduk” ifadelerini kullanmıştır (BBC, 2022). Buradan da anlaşılacağı üzere, günümüzde, var olan bir altyapının üzerine kurulmuş bir yapıdan bahsedilmektedir.

Ulusal Direniş Cephesi (NRF) ismiyle de bilinen Penşir Hareketi, Taliban’ın Peştun ağırlıklı siyasetinden ziyade geniş kapsamlı ve bütünlüklü bir siyasi yapı olmasını talep etmektedir. Aynı zamanda halkın iradesine dayanan bir sistemin var olması gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu sebeple Taliban’la siyasi anlamda bir uzlaş sağlanamamaktadır. Askeri etkinlik noktasında da Taliban’ı zor durumda bırakabilecek yeterlilikte faaliyetlerde bulunan hareketin daha da güçlenmesi durumunda, ülkede iç savaş yaşanabileceği düşünülmekte ve bu durum çevre ülkeleri tedirgin etmektedir. Bölge üzerinde çıkarları bulunan ve politika oluşturan büyük güçlerin de aynı endişeyi taşıdığını söylemek mümkündür. Örneğin; Rusya bu endişesini Ahmed Mesud ile Taliban arasında müzakereler için arabulucu olabileceğini ifade ederek ortaya koymuştur. Rusya’nın Afganistan Özel Temsilcisi Zamir Kabulov, Taliban liderlerinin Ahmet Mesut’la görüşmek istediğini, Ahmet Mesut isterse Afganistan’ın güç yapısında önemli rol oynayabileceğini ve bunun için savaşı durdurması gerektiğini açıklamıştır (AFINTL, 2022).

Mesud’un ülke çapındaki etkinliği ve popülaritesi, hareketin güç kazanmasında etkili olmakta ve siyasi olarak da birtakım adımlar atabilmesini mümkün kılmaktadır. Taliban’ın ülke içerisindeki adımları, halka yönelik baskıcı politikaları ve ülke istikrarının sağlanamaması muhalif hareketlerin destek kazanmasına etki etmektedir. Penşir Hareketi de kurulduğu ilk dönemden itibaren Taliban’a karşı olan herkese ve tüm gruplara açık olduğunu dile getirmektedir. Böylece etnik farklılıklar söz konusu olsa da ortak hedef doğrultusunda bir araya gelinebileceğine işaret edilmektedir. Farklı sebep ve motivasyonlara sahip olunsu da Taliban karşıtlığı noktasında ortaklık kurulabileceği düşüncesiyle, çatı bir muhalefet olma faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bu kapsamda uzun süren toplantılar yapılarak bir yapı oluşturmaya çalışılmış ve sonuç olarak 2022 yılının Mayıs ayında “Yüksek Direniş Konseyi” kurulmuştur. Hem yapılan toplantı hem de kurulan konseyle farklı siyasi aktivistleri bir araya getirerek, hareketin etki kapasitesini artırmak ve Taliban’ı zayıflatmak amaçlanmıştır. Ancak toplantıya Hazar, Özbek ve Tacik etnik gruplarından,

geleneksel Taliban karşıtı liderlerin katılmamış olması hareketin etkinliğinin sorgulanmasını da gündeme getirmiştir (Reuters, 2022).

Tam bir etki gösterememesi ve istediği organize hale bürünememesi nedeniyle Penşir Hareketi'nin, Tacik Ulusal Hareketi olarak algılanmasında etkili olduğu söylenebilir. Çünkü hareket, ülkede kapsayıcı bir hükümetin var olması gerektiğini, insan haklarına ve özellikle kadın haklarına saygı duyulması ve demokrasinin esas alınması düşüncelerini savunmaktadır. Ancak kendi içerisinde tam birlik sağlanamamıştır. Bununla birlikte, Taliban karşısında ülkedeki en organize ve güçlü yapının “Penşir Hareketi” olduğu da hesaba katılmalıdır.

Taliban karşısında organize ve güçlü bir yapı olarak varlık gösteren bir grup olarak Penşir Hareketi'nin Tacikistan'dan açık biçimde, Fransa ve İran'dan ise örtülü destek almıştır (AFINTL, 2022). Batı medyasında da harekete ilgi gösterildiği bilinmektedir. Ahmed Mesud'un güç aldığı noktalar arasında bu unsurların da var olduğunu söylemek mümkündür.

Siyasi olarak atılan adımlardan biri de hareketin Ağustos ayında açıkladığı tüzüktür. Hareketin temel çizgileri olarak da ifade edilebilecek 34 maddelik bildiriyle temel hedefin; siyasi, etnik ve sosyal farklılıkları dikkate almadan Taliban'a karşı olan herkesin tek bir çatı altında toplanması olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda Afganistan'da halkın iradesiyle kurulacak ademi merkezîyetçi yapıya dayanan bir siyasi yönetimin tesis edilmek istendiği de ilan edilmiştir (Azadi Radio, 2022). Siyasi yapının genişletilmesi, isminin değiştirilmesi ya da tüzük açıklanması gibi faaliyetlerin; etkiyi arttırmak ve siyasi mekanizmayı daha aktif hale getirmek amacını içerdiği görülmektedir.

Penşir Hareketi, Taliban'ı zayıflatmak ve etki oluşturmak için siyasi ve diplomatik hamlelerin yanı sıra askeri olarak da etkinlik göstermektedir. Hareketin kuvvet topladığı bilinmektedir. Diğer yandan Ahmed Mesud, geçmişte Afgan ordusu ve özel kuvvetlerinden askeri destek aldığını açıklamıştır (Hindustan Times, 2022). Taliban'a yönelik saldırılarını son zamanlarda daha çok artıran hareket, Penşir, Kapisa, Baghlan, Parwan gibi birçok ilde Taliban'a karşı savaş ilan etmiştir.

Temel stratejisi, Taliban'ın da geçmişte izlediği vur kaç/gizlen taktiği üzerine kurulu olan hareketin, Taliban'la çatışmalara girerek zayıyata yol açtığı bilinmektedir. Taliban'ın sahadaki gücünü ve etkisini kırmak amaçlanmakta ve sonuçta çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Kimi zaman büyük hareketlerle güç gösterisinde bulunulduğuna da tanık olunmaktadır. Bu konuda Taliban'a ait bir helikopterin düşürülmesi örnek gösterilebilir. Aynı zamanda propaganda faaliyetleriyle bir etki oluşturulmak istendiği de görülmektedir. Meydana gelen çatışmaların sonuçları konusunda yapılan açıklamalarda Taliban'a zarar verildiği, karşı operasyonlarının başarısız olduğu ve her seferinde daha güçlü hale geldikleri belirtilmekte, böylelikle psikolojik bir etki de oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Penşir Hareketi'nin askeri yapısındaki eksikliğin stratejik silahlara sahip olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Hareket'in teknik ekipman ve lojistik desteğini artırması durumunda, daha etkili sonuçlar doğurabilecek faaliyetlere girişmekten çekinmeyeceği de görülmektedir. Bu noktada Tacikistan'ın etkili olabileceği değerlendirilmelidir. Tacikistan, Afgan-Tacik sınırındaki Taliban'ın Ensarullah hareketi üzerinden oluşturduğu politikasına karşı Penşir Hareketi'ni desteklemektedir. Bu noktada Penşir Hareketi'nin askeri destek konusunda da kazanım elde etmesi mümkündür (India Todat, 2022).

Hareketin sahip olduğu mühimmatların kaynağı konusunda ise daha önce Ahmed Mesud'un "bu günlerin geleceğini biliyorduk" minvalindeki açıklaması hazırlık yapıldığına işaret etmekteydi. Bunun yanı sıra Penşir'deki Kuzey İttifakı güçlerine yakın bir Afgan politikacı olan Fahim Fetrat da benzer açıklamalarda bulunmuştur (France 24, 2022):

"Penşir bölgesinden binlerce mücahidin yanı sıra Afgan askerleri, özel kuvvetleri ve polis memurları, kasabalarının Taliban tarafından ele geçirilmesinin ardından Penşir'e geldi. Silah ve mühimmatla geldiler. Şu anda 10.000 eğitilmiş askerimiz var. Burada Afganistan'ın her yerinden insanlar var: Celalabad'dan, Helmand'dan, ülkenin kuzeyinden güneyine her yerde... Bu yüzden buna ulusal direniş diyoruz, çünkü Afganistan'daki tüm Afganlar bu mücadeleye katılıyor."

2021 yılının Ağustos ayındaki bu açıklama, hareketin bir yıl önceki gücünü ortaya koymaktadır. Günümüzde etkilerinin arttığı ve çatışmaların çoğaldığı da hesaba katıldığında bir yıl önceki halinden daha önde bir organizasyon olduğu sonucuna

varılabilir. Aynı zamanda kamplarda eğitim alan 20 ile 70 yaş arasında çok sayıda gönüllünün var olduğu da haberlere yansımıştır. Taliban'ın ülke içindeki tutumları ve politikası da hareketin yeni destekçiler edinmesi konusuna etki etmektedir.

Penşir Hareketi, Taliban'ın Afganistan'da yönetime gelmesiyle kendinden söz ettirmeye başlamıştır. Geçmişte Penşir Aslanı olarak bilinen Şah Ahmed Mesud'un oğlu Ahmed Mesud liderliğinde bir araya gelen muhalif hareket, Taliban için zorlayıcı faktör rolü oynamaktadır. Penşir Vadisi'nin strateik önemi ve ülke içerisindeki konumu gereği sağladığı avantaj, Penşir Hareketi'ne avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte babasının ülkede kahraman olarak görülmesi ve kendisinin de Batı değerleri çerçevesinde elit bir görünüme sahip olması, Ahmed Mesud'un insanları etrafında toplamasında kolaylık sağlamıştır.

Taliban'dan farklı olarak insan hakları, demokrasi, kapsayıcı yönetim vurgusu yapan hareket, siyasi olarak faaliyet yürütmesinin yanı sıra askeri etkinlik de göstermekte ve ülkenin farklı kesimlerinde Taliban'la çatışmaya girmektedir. Hareketin bu etkinliğinin ivmesini artırması sonucu, bir iç savaşın ortaya çıkması ihtimali de aynı ölçüde artmaktadır. Bu sebeple hareketin diplomatik-siyasi bir zeminde kalması bölgesel güçler açısından önem arz etmektedir. Ancak askeri olarak da destek gören bir yapı söz konusudur. Bu durum bir güvenlik ikilemine de yol açmaktadır. Taliban'a karşı bir koz olması açısından Penşir Hareketi önemli bir araç niteliğindedir. Bu sebeple hareketin, Taliban açısından kendisine karşı oynanabilecek en büyük kart olduğu söylenebilir (France 24, 2022)

4.4. Bölgesel kaos tartışmalarının gölgesinde taliban'ın dış politikası

Bilindiği üzere Taliban, 11 Eylül Saldırıların ardından devrilse de verdiği mücadele sonucunda yeniden Afganistan'a egemen olmuş ve yaklaşık 17 aydır Afganistan'ı yönetmektedir. Taliban'ın ABD ile imzaladığı Doha Antlaşması'nda "Yeni İslam Devleti"nden söz edilse de Taliban, gücü başkalarıyla paylaşmaktan kaçınmakta ve İslam Emirliği'nin pür İslam devleti modeli olduğunu iddia ederek yönetimini pekiştirmeye çalışmaktadır. Taliban, herhangi bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmasa da gücü elinde tutan taraf olarak belirli düzeyde politika izlemektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Taliban'ın dış politikasının temelleriyle son bir yılda küresel ve bölgesel aktörlere yönelik politikası ele alınacaktır.

Taliban, yeniden Afganistan’a egemen olduktan sonra ülkenin “demokrasiyle” değil, “şeriat” ile yöneteceğini bildirmiştir. Dolayısıyla Afganistan devrik rejimi ile Taliban’ın dış politikasına bakıldığında dinin politika üzerinde etkisinin açık şekilde görmek mümkündür. Örnek olarak, Afganistan İslam Cumhuriyeti pek çok uluslararası antlaşmalara taraf olarak ülkeye uygulamaya koyarken; Taliban, İslam kurallarıyla ters düşen hiçbir anlaşmanın Afganistan’da uygulanmayacağını bildirmiştir. Kısacası Taliban liderlerinin açıklamalarına bakıldığında dış politikasının ana yapı taşı “İslam/şeriat” olduğu söylenebilir.

Taliban’ın dış politikasının ikinci esasıysa “İslam Emirliği” güçlendirmek ve pekiştirmektir. Taliban, 1990’lı yıllarda olduğu gibi yönetim sistemini Afganistan İslam Emirliği olarak nitelendirmekte ve devletin korunmasıyla güçlenmesinin ana görevi olarak nitelendirmektedir. 29 Şubat 2020 yılında imzalanan Doha Antlaşması’nda Afganlar arası müzakereler sonucunda “yeni İslam devletinden” söz edilmektedir. Taliban’ın yeni İslam devletinden kastettiği, İslam Emirliği’dir ve hareket, ülkeyi işgalden kurtaran bir taraf olarak kurucu unsur olduğunu ifade etmektedir. Taliban, her platformda İslam devletinin kırmızı çizgisi olduğunu belirlemektedir.

Taliban’ın dış politikasının üçüncü unsuruydu tanıma sorununu çözmektir. Taliban, tüm ülkede egemen olsa da herhangi bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmamaktadır. Tanıma sorunu Taliban’ın yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Uluslararası toplum, Taliban’ı tanıma karşılığında hareketin insan haklarına saygılı, kapsayıcı hükümet ve terörle arasında mesafe koyan ve mücadele eden bir sistemin kurulmasına müsaade etmesini istemektedir. Hareket ise uluslararası toplumun koşullarının yerine getirdiğini iddia ederek tanınması gerektiğini ifade etmektedir (BBC, 2021).

Taliban, dış politikada çeşitli hamlelerle izole olmaktan kurtulmaya çalışmaktadır. Taliban’ın herhangi bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmaması, yabancı devlet ve firmalarla anlaşma yapmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda Taliban Savunma Bakanı, Doha ve Abu Dabi’yi ziyaret etmiştir. Ayrıca Taliban, Çin ve Pakistan ile ticaret üzerinde anlaşmıştır. Bununla birlikte Afganistan’ın iki devlete de ihracatı olduğu bilinmektedir (CRI Turk, 2021).

Taliban, küresel ve bölgesel aktörler arasında tarafsız ve denge politikası izlemeye çalışmaktadır. Bilindiği üzere son yarım asırda Afganistan, küresel ve bölgesel aktörlerin rekabet alanına dönüşmüştür. Taliban Dışişleri Bakanı katıldığı her toplantı ve konferansta Afganistan'ı rekabet alanından çıkartarak işbirliği alanına dönüştüreceğini bildirmiştir. Taliban, tarafsız ve denge politikası izlediğini kanıtlamak üzere Orta Asya'yı Güney Asya'ya bağlayan demiryolu projeleriyle enerji taşıyacak boru hattı projelerini desteklediğini bildirmiştir. Taliban'ın temel hedefi, Afganistan jeopolitiğinde farklı aktörlerin çıkarlarını ortak noktalarda buluşturup muhaliflerinin desteklemesini önlemek olduğu ifade edilir. Taliban'ın dış politikasının esasları belirlendikten sonra Afganistan sorunuyla ilgilenen ve Taliban'ın politikasında etki yaratan aktörlere yönelik hareketin bakışı ele alınacaktır.

4.4.1. ABD

Taliban son yirmi yılda ABD'ye, Koalisyon Güçlerine ve onların desteklediği hükümete karşı savaşıp yeniden Afganistan'a egemen olmuştur. Fakat ABD'nin hala güçlü bir aktör olduğunu düşünmekte ve ABD'ye önem vermektedir. Başlangıçta Taliban, ABD'yi yendiği profili çizmeye çalışmış ve her toplantıda zaferini dile getirerek uluslararası toplumu hareketi tanımaktan başka çaresinin olmadığını bildirmiştir.

Fakat ABD, El-Kaide lideri Eymen El-Zevahiri'yi öldürdükten sonra Taliban'ın ABD yaklaşımının değiştiği görülmektedir. Çünkü ABD, insansız hava araçlarıyla (S/İHA) Kabil'in kalbinde gerçekleştirdiği operasyonla Zevahiri'yi öldürmüştür. Zevahiri'nin Kabil'de bulunması, Doha Antlaşması'na aykırıdır. Çünkü Taliban, Doha Antlaşması kapsamında El-Kaide başta olmak üzere terör örgütleriyle ilişkisinin keseceğini taahhüt etmiştir (Başaran, 2021). Ayrıca Taliban'la koordine olmadan Zevahiri'nin öldürülmesi Taliban istihbaratının zaafını ortaya koyarken; diğer taraftansa ABD'nin Afganistan'da hala güçlü istihbarat servisine sahip olduğu imajını yaratmıştır.

Zevahiri'nin öldürülmesinin ardından Taliban, ABD'nin gücünü anlamış ve Afganistan Sorununun Washington'la uzlaşmadan çözülmeyeceğini düşünerek Doha'ya heyetler göndermiş ve müzakerelerde bulunmuştur. Bunun karşılığında ise

ABD, Afganistan'a her ay 40 milyon dolar göndererek yeni yatıştırma politikası geliştirmiş ve Doha Antlaşması kapsamında uluslararası toplumun koşullarını Taliban'a kabul ettirmeye başlamıştır (Dawlatyar, 2021).

Taliban, ABD ile uzlaşmaya sıcak baksa da ABD'nin isteklerini yerine getirmekten kaçınmaktadır. Bu bağlamda Taliban, ABD'nin ana isteği olan çoğulcu hükümet, insan ve kızların eğitim hakkı ve terörle mücadelede ABD'nin partneri olmaktan kaçınmaktadır. Taliban aldığı son kararlar üniversiteleri kızlara kapatmış ve bu karar ABD'nin sert tepkisine neden olmuştur. ABD, Taliban'ı eleştirmekle kalmamış S/İHA'larını Afganistan semasında uçurarak Taliban' göz dağı vermiştir (Dawlatyar, 2021).

Zira ABD, ancak istediklerini yapan ve kontrollü bir Taliban'ı Afganistan'da çıkarlarına uygun görmektedir. Taliban ise temel hedefini, küresel aktörlerin baskısı altından kurtulmak şeklinde değerlendirmektedir. Taliban'ın ABD'yle uzlaşmadan tanıma sorunun çözeceğini ve yeniden devrilme psikolojisinin aşacağını söylemek zordur. Dolayısıyla iki tarafın şu anki koşullarda tam manada uzlaşacağı söylenemez.

4.4.2. Rusya

Taliban, Rusya'nın kendine verdiği siyasi, askeri ve diplomatik desteği dikkate alarak Moskova ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Hatta hareket, ABD başta olmak üzere Batı'nın baskısını dizginlemek için Rusya'yı dengeleyici güç olarak nitelendirip Taliban Hükümeti'nin tanınmasında öncülük yapmasını istemiştir.

Rusya, Taliban'ı sevindiren açıklamalar yapsa da uluslararası toplumun koşullarını Taliban'a hatırlatmıştır. Ukrayna Savaşı sırasında Taliban, tarafsız bir politika izleyeceğini açıklamıştır. Afganistan basını ve uluslararası kamuoyu, Moskova'nın Batı'dan intikam almak için Taliban yönetimini tanımaya teşebbüs edeceğini bildirmiştir. Fakat Moskova, Taliban'ı memnun edici herhangi bir eylemde bulunmamıştır (Başaran, 2022).

Taliban, tanıma sorununun çözülmesi konusunda Rusya'nın adım atmayacağını anladığı zaman ABD'yle yakınlaşmıştır. Taliban'ın bu yaklaşımı ile Rusya'nın Kabil Büyükelçiliği önünde meydana gelen terör saldırısı, Rusya'nın Taliban'a şüpheyile

yakınlaşmasına neden olmuştur. Rusya, Taliban'ın eylemlerinden rahatsızlık duyduğunu Moskova toplantısına davet etmemekle belli etmiştir. Ardından Rusya'nın Taliban'ı rahatsız edici söylemlerde bulunduğu, Afganistan sınırında güvenlik güçlerini artırdığı ve askeri tatbikatlar gerçekleştirdiği bilinmektedir (Sputnik, 2022).

Rusya'nın Sovyet Ordusu Afganistan'da yenilgiye uğradığı için "Afganistan sendromu"ndan dolayı tekrar bu ülkeye asker konuşlandıracağını söylemek zordur. Fakat ABD, Taliban ile anlaşarak tekrar bölgede faaliyetlerini artırmasından dolayı Rusya'nın Penşir Hareketi başta olmak üzere çeşitli Taliban muhalifi unsurları desteklemeye çalışacağını iddia etmek mümkündür. Çünkü Rusya'nın güvenliği Afganistan'la doğrudan bağlantılıdır. Zira söz konusu ülke, tekrar terörün yuvasına döndüğünde Rusya'nın güvenliğini sağlamak zor olacaktır.

4.4.3. Çin

Taliban, yeniden Afganistan'a egemen olduğunda Çin'le ilişkilerine önem vermiştir. Taliban'ın bu politikasının ilk nedeni, küresel düzeyde Çin'in desteğiyle yalnızlıktan çıkmaktır. Çin gerek Güvenlik Konseyi gerekse diğer formatlarda Taliban lehine açıklamalarda bulunmuştur. Çin'in en çok vurgu yaptığı konuya ABD'nin Afganistan'ın kalkınması için bu ülkeye yardım etmesiyle bloke edilen Afganistan rezervlerinin serbest bırakılmasıdır. Çin'in ısrarına rağmen ABD, kendi politikaları doğrultusunda hareket etmiş ve Afganistan rezervlerinden 3.5 milyar doları İsviçre'de bir fona aktarmıştır (VOA, 2022).

Taliban'ın Çin'e önem vermesinin ikinci nedeniyse Çin'in Afganistan'a yatırım yapmasını sağlamaktır. Afganistan'da yaşanan yarım asırlık savaş ülkenin altyapısını yok etmiştir. Afganistan'ın yeniden ayağa kalkması için yabancı yatırımların çekilmesi gerekmektedir. Taliban, büyüyen ekonomisiyle Çin'i Afganistan'a yatırım yapacak bir devlet olarak nitelendirmekte ve bu yüzden sürekli Çin'in desteğini almaya çalışmaktadır (Kızılay, 2021).

Son olarak Taliban, Çin'in tanıma konusunda öncü bir rol oynamasını istemektedir. Fakat Taliban, Çin'den beklentilerini elde edemediği için ABD başta olmak üzere Batı'ya yönelmiştir. Taliban'ın Batı'yla yakınlaşması ile Afganistan'da faaliyet

yürüten terör örgütü Devletü'l Irak ve's Şam'ın (DEAŞ) sözde Horasan Emirliği'nin (ISKP) Çin'i tehdit etmesi, bu ülkenin Taliban'a bakışının değişmesine neden olmuştur. Bilindiği üzere ISKP, Taliban'ı sıcak karşılayan Rusya ve Pakistan'ın Kabil büyükelçiliklerine saldırı düzenlemiştir (Dawlatyar, 2021).

Çin, sıranın kendine geldiğini düşünerek Taliban'dan Büyükelçiliği başta olmak üzere Afganistan'daki yurttaşlarıyla misyonlarının güvenliğinin sağlanmasını istemiştir. Çin'in uyarılarına rağmen ISKP, Çin yurttaşların bulunduğu bir otele saldırı düzenlemiştir. Saldırının ardından Çin'in “bekle gör” politikası izleyeceğini ve Taliban'ı tanıma, Afganistan'da etki yaratma ve bu devlette yatırım yapma politikasını yavaşlatacağını söylemek mümkündür. Çünkü otele DEAŞ unsurları önceden yerleşmişti. Bundan dolayı Çin, terör örgütü unsurlarının otele yerleşmesinde Taliban yapısı içindeki bazı kişilerin parmağının olduğunu düşünmektedir.

4.4.4. İran

İran, son yirmi yılda farklı düzeylerde Taliban'ı desteklediği için hareket dış politikasında İran'la ilişkilere önem vermiştir. Bu bağlamda iki taraf arasında ticaret konusunda belli anlaşmalar imzalanmıştır. Fakat İran'ın Taliban yönetimini tanımaması ve sürekli uluslararası toplumun koşullarını Taliban'a hatırlatması, hareketi rahatsız etmektedir. Taliban, beklediği desteği alamayınca İran'ın bölgesel rakibi olan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelmiştir. Buna rağmen Afganistan'da terör örgütü DEAŞ'ın faaliyet göstermesi, geçmişte olduğu gibi tekrar Taliban ile İran'ın yakınlaşmasına neden olmuştur. Çünkü DEAŞ, Şiileri “kafir” olarak tanımlayarak hilafet ideolojisi çerçevesinde Afganistan'ın İran'la olan sınır illerinden varlık göstermektedir. Ayrıca terör örgütü, İran'ın Meşhed ilinde saldırı düzenlemiştir (IRNA, 2021). Taliban, DEAŞ'e karşı mücadelede İran'ın kendisine bağlı olduğunu düşünmektedir. Nitekim İran'ın Eski Kabil Büyükelçisi Bahadur Eminyan'ın Taliban'ı eleştiren sert açıklamaları olmuştur. İran, olayı yatıştırmak üzere hemen Büyükelçisi'ni çekmiş ve Taliban'ı özgürlükçü bir hareket olarak nitelendiren İran'ın Afganistan'ı Özel Temsilcisi Hasan Kazım Komiyi, Büyükelçi olarak atamıştır (Radio Fard, 2022).

İran ve Taliban birbirine güvenmemektedir. Bu sebepten ötürü tarafların ilişkileri zoraki ve konjonktürelidir. Çünkü Taliban yönetimi, herhangi bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmadığı için İran'ın baskılarına rağmen bu devletle ilişki kurmak zorundadır. Diğer taraftan ise İran, Afganistan'da Taliban'ı dengeleyecek bir güç bulunmadığını ve Taliban'la anlaşmaktan başka seçeneği olmadığını düşünmektedir.

Taliban birkaç devlet tarafından tanındıktan sonra İran, Afganistan'da kapsayıcı hükümet adı altında Tacikler ile Şiilerin Taliban yönetiminde yer almasına ısrar edecektir. Ancak Taliban'ı eleştirmeye devam ederse Taliban'ın görüşlerinin değişeceğini ve Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez devletlerinden yana bir politika izleyeceğini söylemek mümkündür. İran, Taliban ile ilişki kursa da Taliban zayıfladığında sınır güvenliği başta olmak üzere Afganistan'daki çıkarları için Penşir Hareketi'ni destekleyeceği söylenebilir (Başaran, 2021).

4.4.5. Pakistan

Taliban'ın ilişki kurmakta en çok zorlandığı devlet Pakistan'dır. Çünkü bir taraftan Afgan halkıyla uluslararası kamuoyu, Taliban'ı Pakistan tarafından kurulan ve onun çıkarı doğrultusunda hareket eden bir hareket olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Taliban, Peştun milliyetçiliği yaparak çeşitli dönemlerde Pakistan'la karşı karşıya gelmektedir. Taliban'a göre Pakistan, bir Müslüman devlettir ve Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olmasında önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla dış politikada bu devlete önem vermek gerekmektedir. Fakat Pakistan'ın gereğinden fazla Afganistan'ın içişlerine müdahale etmesi, Taliban'ın Peştunistan politikasını devam ettirmesi, Afganistan kamuoyunun anti-Pakistan olması ve Taliban ile Tahriki Taliban-i Pakistan (TTP) arasındaki ilişki iki taraf arasındaki önemli sorunlardır.

Son zamanlarda iki taraf arasındaki en büyük sorunu TTP'nin oluşturduğu görülmektedir. Taliban'ın arabuluculuğuyla iki taraf geçici olarak ateşkes üzerinde anlaşmışlardır. Fakat 2022 yılının Kasım ayının sonunda TTP, yayımladığı bildiriyle ateşkesi askıya almış ve tüm gücüyle Pakistan güvenlik güçlerine saldırmaktadır (Kızılay, 2021).

Pakistan, yeni güvenlik stratejisi kapsamında TTP'ye karşı operasyon gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Pakistan İçişleri Bakanı Rana Sanaullah, Taliban'ın Afganistan'daki TTP kamplarını yok etmemesi durumunda uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Pakistan'ın operasyon gerçekleştirme hakkının olduğunu bildirmiştir (AFINTL, 2023). Buna karşılık Taliban Savunma Bakanlığı, Sanaullah'ın açıklamalarına sert tepki göstermiştir. Taliban, Afganistan'ın sahipsiz olmadığını ve ülkenin toprak bütünlüğünü koruma konusunda hazır ve yeterli düzeyde tecrübeye sahip olduğunu bildirmiştir. Bakanlık, TTP'nin merkezlerinin Pakistan'da olduğunu ve sorumsuz açıklamaların iki devletin ilişkilerine zarar vereceğini duyurmuştur (AFINTL, 2023).

Pakistan'a göre, TTP liderleri ile militanları Afganistan'dadır ve oradan Pakistan güvenlik güçlerine saldırmaktadır. Dolayısıyla Taliban'ın desteğini almadan TTP'yle mücadelede başarılı olması imkansızdır. Pakistan'ın yeni stratejisine göre, TTP'nin başı ezilmeli ve teslim zorlanmalıdır. Fakat Pakistan'ı endişelendiren konuyla Taliban'ın TTP'ye verdiği destektir.

Şu anki koşullarda Pakistan ile Taliban, karşı karşıya gelmeyi çıkarlarına uygun görmemektedir. Fakat Taliban, TTP konusunda geri adım atmazsa ve örgütün destekçisi gibi davranmaya devam ederse iki taraf arasında savaş çıkma ihtimali yüksektir. Olası savaşta kaybeden taraf Pakistan olacaktır. Çünkü Afganistan'da destekleyip egemen yapabileceği bir alternatif bulunmamaktadır. Diğer taraftan ise Pakistan karşıtı olan Afgan kamuoyu, Taliban'ı destekleyecektir. Üçüncüsü Pakistan'da yaşayan milliyetçi Peştunlar, Taliban'ı destekleme ihtimalleri kuvvetlidir.

4.4.6. Hindistan

Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olmasından rahatsızlık duyan devletlerden biri Hindistan'dır. Çünkü hareketin Afganistan'a egemen olması jeopolitik rekabet bakımından Pakistan'a karşı Hindistan'ın yenilgisiydi. Son yirmi yılda Hindistan, tüm gücüyle devrik rejimi desteklemesine rağmen Taliban, Hindistan'ı kızdıracak söylem ve eylemden kaçınmıştır. Taliban yetkilileri, Hindistan'la sıcak ilişki kurmaktan yana olduğunu ve Afganistan'da başlattığı projelerin tamamlaması gerektiğini söylemiştir (India Today, 2022).

Başlangıçta Hindistan, bekle gör politikası izlemiş ve Taliban ile ilişki kurmaktan kaçınmıştır. Taliban ile Pakistan'ın arası bozulmaya başlayınca Hindistan'ın Taliban'a yaklaşımı değişmiş ve Kabil Büyükelçiliği'ne diplomatlar göndererek Taliban'ı muhatap almaya çalışmıştır. Taliban içinde Hindistan'a sıcak bakan isimlerin başında Taliban Savunma Bakanı Molla Yakup gelmektedir. Yakup, bir açıklamasında Taliban'ın Hindistan'la her düzeyde ilişki kurmaya hazır olduğunu ve Taliban askerlerinin eğitim almak için Hindistan'a gönderebileceğini ifade etmiştir (AFINTL, 2022).

Hindistan ile ilişki kurma konusunda Taliban'da iki görüş olduğu gibi Hindistan'da da iki görüş hakimdir. Son yirmi yılda Afganistan'da görev yapan Hindistan diplomatları, Taliban'ın güvenilir bir partner olmadığını savunmakta ve Taliban ile ilişki kurmak yerine Penşir Hareketi başta olmak üzere muhaliflerinin desteklemesini istemektedir. İktidar ve önemli siyasetçileri, Taliban'ı Mücahitleştirilmesi gerektiğini ve hareket anti-Pakistan politikası izlediğinde “düşmanımın düşmanı dostumdur” mantığıyla Taliban'ın desteklenmesini istemektedir (Dawlayar, 2022). Taliban'ın Pakistan ile arası bozulduğu süreçte Hindistan ile Afganistan'ın ilişkilerinin hızlıca gelişeceğini söylemek mümkündür. Zaten ulusalcı Taliban liderleri, Pakistan'ı dengelemek ve Hindistan'ın muhaliflerine verdiği desteğin kesilmesini sağlamak üzere Hindistan'la yakın ilişki kurmayı arzulamaktadır.

Neticede 15 Ağustos 2021 tarihinde askeri kuvvetle yönetimi ele geçiren Taliban, Afganistan'ın gerek iç gerekse dış politikasını belirlemektedir. Taliban'ın dış politikasına baktığımızda İslam'ın devletin dış politikasının esasının oluşturduğunu ve böylece siyasi sistemini meşrulaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Taliban teokratik bir yönetim sistemine inanmakta ve halkın iradesine dayalı bir devletin kurulmasının İslam kurallarına aykırı olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Taliban, Afganistan İslam Emirliği'nin pür İslam devleti modeli olduğunu ve ona karşı çıkanların günah işlediğine sık sık vurgu yapmaktadır (Anadolu Ajansı, 2021).

Taliban dış politikasının esası, “İslam Emirliği'ni” korumak ve yönetimin bölge devletleri ve uluslararası örgüt tarafından tanınmasını sağlamaktır. Çünkü yönetimin tanınmaması, Taliban'ın gün geçtikçe zayıflanmasına, halkın kendisine karşı gelmesine, iç bölünmelere ve muhaliflerinin güçlenmesine neden olacaktır.

Tanımaya sorunun çözülmesi konusunda Taliban'ın söylemleri ve eylemleri sonuç getirmemiş ve uluslararası toplum, Taliban'ın kapsayıcı hükümet kurmasını, insan/kadın haklarına saygı göstermesini ve terörle mücadele etmesini istemektedir. Hiçbir devlet ya da uluslararası örgüt, Taliban'ı tanımadığına göre uluslararası toplum da Taliban'ı tanımama konusunda bir konsensüste bulunmaktadır. Taliban, uluslararası toplumun koşulları doğrultusunda ciddi adım atmak yerine daha sertleşmektedir. Aldığı son kararlar Taliban, kızların üniversitelere gitmesini yasaklamıştır. Bu kararın ardından Taliban'ın tanıma sorununun çözülmesi zorlaşmıştır.

Küresel ve bölgesel aktörlere yönelik Taliban'ın politikalarına baktığımızda son yirmi yılda bu devletlerle olan ilişkisi ve Taliban'ın bekasını sağlama gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. Taliban, başlangıçta ABD'yi yendiğini iddia ederken son zamanlarda bu devletle uzlaşmadan tanıma sorununun çözemeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle sürekli ABD'ye olumlu mesaj vermektedir. ABD, kontrollü ve uluslararası toplumun koşullarını kabul eden bir Taliban istemektedir. Ancak bu anki koşullarda iki tarafından uzlaşması zordur.

Taliban, Pakistan'ın kendine verdiği desteğin farkındadır. Fakat Pakistan'ın denetiminde bir yönetim olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Durand Sınır Hattı'nı tanımamakta ve TTP'yi desteklemektedir (Başaran-Erol, 2021, 9). Ayrıca Taliban, Pakistan'ın kendi adına konuşmasına ve uluslararası arenada temsil etmesine karşı çıkmaktadır. Taliban'ın bu tutumu Pakistan'ı rahatsız etmekte ve hareketin TTP'ye verdiği destek iki tarafı savaş eşliğine götürmektedir.

Taliban, ilk günlerinde Batı'yla savaştığı için kendinin tanımayacakları düşüncesiyle bu blokun düşmanı/rakibi olan Rusya, Çin ve İran'la yakın ilişki kurmaya çalışmıştır. Fakat bahsi geçen aktörlerin uluslararası toplumun koşullarını hatırlatması ve hareketin beklentilerini karşılamaması üzerine Taliban, ABD'yle yakınlaştırmıştır. Zira Taliban'ın Moskova formatına davet edilmemesi bölge devletlerinin Taliban'ın izlediği dış politikasına olan rahatsızlığını ortaya koymuştur.

Taliban, Asya'nın güçlü aktörlerinden biri olan Hindistan'a farklı bir gözle bakmaktadır. Bir taraftan Hindistan'ın son yirmi yılda Taliban'a karşı devrik rejimin desteklemesi, Taliban'ı rahatsız ederken; diğer taraftansa Taliban, Afganistan'daki

kötü ekonomik ve sosyal sorunları çözmek ve Pakistan'ı dengelemek için Hindistan'la sıcak ilişki kurmak istemektedir.

Sonuç olarak Taliban, izlediği dış politikayla hedeflerini elde edememektedir. 1990'lı yıllarda Taliban yönetimini Pakistan, Suudi Arabistan ve BAE tanırken şimdi hiçbir devlet tanımamaktadır. Tanıma sorununu çözülemediği için yeniden devrileceği düşüncesi hem Taliban'ın hem Afgan halkının aklına gelmektedir. Çünkü uluslararası toplumun bir parçası olarak kabul edilmeyen, iç kaynakları zayıf olan ve bir küresel devlet tarafından tanınmayan bir devletin ayakta kalması zordur.

4.4.7. Suudi Arabistan

Riyad, Taliban ile ilişkisini genişletmek, bölgedeki çıkarlarını genişletmek ve korumak ve İran etkisine karşı koymak istemektedir. 1998'de Kabil, Afganistan'a sığınan El Kaide lideri Usame bin Ladin'i teslim etmeyi reddedince Riyad Büyükelçiliği'ni kapatmıştır. 2001'de New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırının ardından Riyad ile ilişkiler tamamen kopmuştu (Sputnik, 2021). Ancak Suudi Arabistan'ın daha fazla tablonun dışında kalmayı göze alması mümkün değildir.

Katar, Kabil havaalanının işletilmesine yardım ettiği ve tahliye operasyonlarına müdahil olduğu için ilgi odağında. Aslında, Taliban'ın Doha'da ofis açtığı 2013 yılından bu yana ABD için Afgan meselelerinde vazgeçilmez bir müttefik olmuştur. 2016 yılında Katar'da grup ile görevden alınan Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani yönetimi arasında barış süreci başlatılmıştır.

İran, 2015'ten beri Taliban ile gizli bağlarını sürdürüyor. ISKP'yi ortak bir tehdit olarak keşfeden Tahran, yeni terör birliğini kontrol altına almak için Taliban ile işbirliği yaptı. İran, 2018'den beri Gani hükümeti ile Taliban arasındaki müzakereleri de müzakere etti ve ev sahipliği yaptı (AFINTL, 2021).

Sonuç olarak, bu rakip ülkelerin Kabil'deki yeni görevlilerle doğrudan bağları var. Riyad, Taliban ile bağlarını 20 yıl önceki seviyeye getiremezse, Tahran muhtemelen daha fazla ilerleme kaydedecektir.

Washington'daki Newlines Enstitüsü'nün kıdemli analistlerinden Caroline Rose, Al-Monitor'a "Suudi Arabistan, Afganistan'ı çevre komşuları içinde hayati derecede önemli bir manzara olarak görüyor" dedi (Anadolu Ajansı, 2021).

Ayrıca Türkiye, Kabil Havalimanı'nın işletilmesinde Katar ile birlikte çalışarak etkisini genişletmek istiyor, ancak birimleri güvenlik yönetiminde yer almadıkça havalimanı misyonunun bir parçası olmaya istekli olmayabilir.

Riyad'daki Uluslararası İran Araştırmaları Enstitüsü başkanı Mohammed Al-Sulami'ye göre Riyad, Kabil'in "dinin her türlü aşırı yorumunu benimseyen, ideolojik olarak yönlendirilen bir devlet" olmasını engellemek istiyor.

Suudi-BAE'nin militanlığa karşı son kampanyalarıyla çelişen Taliban, krallık gibi Sünni düşünce okulunu takip ediyor, ancak onlar Diyobandiler ve Suudiler gibi Vahhabi değiller (Kaya, 2021). Aslında onların İslam yorumu artık Tahran'a Riyad'dan daha yakın. İran'ın siyasi yönetim sistemi bile yeni rejime uygun olabilir.

Bu nedenle Sulami, bölge ülkelerinin "iki ideolojik aşırı uç - İran ve Taliban arasında tehlikeli bir ittifakın kurulmasını önleyen su geçirmez bir strateji geliştirmelerini" tavsiye ediyor. Riyad ile Washington arasında, eski Başkan Donald Trump dönemindeki yakın bağların aksine, ABD Başkanı Joe Biden göreve geldiğinden beri belli bir formalite var (Karakya, 2021: 23).

Krallıktaki insan hakları koşulları konusunda Washington'dan gelen eleştirilere maruz kalan Riyad, Taliban ile aynı kefeye konulmaktan kaçınmak isteyebilir. Bugünlerde çoğu Batılı ülke, Taliban'ın temel haklara - özellikle de kadınların haklarına - saygı duymasını ve herhangi bir terörist örgütün çoğalması için alan sağlanmamasını istiyor (Bayar, 2021: 218).

Sonuç olarak, Riyad'ın yakın zamanda Taliban hükümetini tanıması pek olası değil. Bunun yerine, ABD'nin ve Batı bloğunun geri kalanının öncülük etmesini bekleyecek ve ardından aynı şeyi yapacak. O zamana kadar Riyad, İslamabad üzerinden Taliban'a mesajlar ileterek tartışmalardan uzak durabilir.

4.5. Doha antlaşması'nın akıbeti

11 Eylül terörist saldırısının ardından Doha Antlaşması en etki yaratan bir dönüm noktasıdır. ABD Antlaşmaya bağlı kalarak Afganistan'dan temelli şekilde çekileceğini bildirmiştir. Antlaşmaya göre ABD 14 ay içinde Afganistan'dan çekileceğini taahhüt ederken Biden yönetimi 31 Ağustos 2021 tarihinde son askerini Kabil'den çekerek Afganistan'dan askeri varlığına son verdiğini bildirmiştir.

Antlaşmanın ikinci etkisinin Afganistan'da Cumhuriyetin çözülmesiyle Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olması olduğu ifade edilebilir. Çünkü anlaşma ateşkesten söz etse de ABD'nin Afganistan'dan koşulsuz çekilmesiyle Taliban askeri seçeneğe önem vermiş ve tüm gücüyle saldırıya geçmiştir. Doha Antlaşması Taliban'a prestij kazandırırken 5000 savaşçısının serbest bırakılması sahada konumunun güçlenmesine ve böylece yeniden Afganistan'a egemen olmasına neden olduğu bilinmektedir. Gerek Afganistan devrik rejimin hükümeti gerekse ABD yetkilileri Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olmasının ana nedeninin Doha Antlaşması olduğunu söylemektedir. Afganistan'ın yeniden yapılanması için ABD'nin Özel müfettişliği (CIGAR) yayımladığı son raporuyla Doha Antlaşmasının Afganistan devrik rejiminin ordusunun çözülmesinin ana nedeni olduğunu teyit etmiştir (VOA, 2023).

Doha Antlaşmasının en önemli etkilerinden bir diğeryse Afgan halkının 20 yıllık çabalarının boşa çıkması ve güvenlik kurumları başta olmak üzere tüm sistemlerinin çökmesidir. Son 20 yılda batının desteğiyle Afganistan ulusal ordusu kurulmuş ve tüm yapıları inşa edilmiştir. Fakat Taliban yeniden Afganistan'a egemen olarak tüm sistemleri değiştirmiş ve kendi dini yorumuna göre yeni bir düzen inşa etmektedir. Taliban'ın inşa etmekte olduğu sistem gerek Afgan halkı gerekse uluslararası toplum tarafından kabul edilmediğinden dolayı Afganistan'da gün geçtikçe sorunlar derinleşmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü Taliban'ın Afganistan'a egemen olmasıyla 700 yüz bin kişinin işlerini kaybettiğini duyurmuştur (Khaama, 2023).

Son olarak Doha Antlaşması, Taliban yönetiminin tanınmasını önleyen metindir. Taliban yeniden Afganistan egemen olur olmaz ABD başta olmak üzere Batı merkezli kurumlar, Taliban'ın Doha Antlaşmasına aykırı olarak gücü ele geçirdiğini iddia ederek Taliban yönetimini tanımamakla tanınmaması gerektiğini bildirmiştir.

Bu bağlamda uluslararası toplum Taliban yönetiminin tanınması karşılığında Taliban'ın Afganistan'da çoğulcu, insan hakları ve terörle arasında mesafe koyan bir yönetimin kurulmasına müsaade etmesini istemektedir. Taliban yönetiminden yaklaşık 19 ay geçmesine rağmen Taliban ile uluslararası toplum uzlaşmamakta ve Taliban'ın tanıma sorunu çözülmemektedir. Doha Antlaşması ABD ve Taliban arasında imzalandığına göre Taliban'ın ikinci döneminde iki tarafın görüşmelerine bakılması önemlidir. Ayrıca, anlaşma Afganistan'da önemli etkiler yarattığı için Taliban muhaliflerinin anlaşmaya yönelik görüşleri önem arz etmektedir.

4.5.1. ABD açısından doha antlaşması'nın akıbeti

Doha Antlaşması'nın taraflarından biri olan ABD, Afganistan'a yönelik açıklamalarından sürekli antlaşmaya atıfta bulunmaktadır. Antlaşmanın yapılışının üçüncü yıl dönümünde ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ned Price, yaptığı basın toplantısında Doha Antlaşmasının Taliban'ın Afganistan'a egemen olması için değil, Afgan sorununa çözüm bulmak için yapıldığını dolayısıyla Taliban'ın verdiği sözleri yerine getirmediğini ifade etti. Price Taliban'ın Antlaşma çerçevesinde ABD ve Afgan halkına verdiği sözlerin yerine getirmesini istedi. Son olarak Price Taliban, Afganistan'da El Kaide'ye karşı verdiği sözleri yerine getirmezse, ABD'nin harekete geçme kapasitesi ve El-Kaide lideri Eymen El-Zevahirinin öldürülmesinin bunun kanıtı olduğunu ifade etti (VOA, 2023).

ABD'nin Afganistan yaklaşımına baktığımızda uluslararası toplumla Taliban muhaliflerinin isteklerinin Doha Antlaşması kapsamında ortaya koymasını ve Taliban'ın da bu konularda geri adım atmasını istemektedir. Çünkü bunun gerçekleşmesi bir taraftan ABD'nin kaybettiği prestijinin sağlanmasına diğer taraftansa Taliban'a yönelik ABD'nin elinin güçlenmesine neden olacaktır. ABD 19 ayda Doha Antlaşmasına vurgu yaparak Taliban'ın herhangi bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmasını önleyerek Doha Antlaşmasını kendi lehine kullandığı bilinmektedir.

ABD, Taliban'ın Doha Antlaşmasına aykırı olarak gücü ele geçirdiğini iddia etmekle Doha Antlaşmasına aykırı davranmakla suçlamaktadır. ABD Taliban'ın Doha Antlaşmasına aykırı davrandığı gerekçesiyle Antlaşma kapsamında verdiği sözleri yerine getirmekten kaçınmaktadır. Antlaşma kapsamında ABD, çekildikten sonra

Afganistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyacağını taahhüt ederken fakat geldiğimiz aşamada insansız hava araçlarını Afganistan semasında uçurarak Afganistan'ın egemenliğini ihlal etmektedir.

ABD, anlaşma kapsamında Taliban liderlerinin yaptırım listesinden çıkartılmasına yardımcı olacağını söz vermişken fakat sözünü tutmamakta ve Taliban'ın bazı liderlerini kadın haklarının ihlal ettiği gerekçesiyle yatırım listesine almakta ve vize sınırlaması uygulamaktadır. Ayrıca ABD, Afganistan'a ekonomik yardımlar yapacağını bildirmiştir. Fakat ABD, bırakın Afganistan'a yardım yapmayı Afganistan ulusal rezervlerini blok emiştir.

Doha Antlaşmasının uygulanması konusunda ABD ile Taliban arasında en çok tartışılan konunun El-Kaide lideri Eymen El-Zevahirinin Kabil'de öldürülmesidir. Çünkü Taliban Antlaşma kapsamında El-Kaide başta olmak üzere diğer terör örgütlerin Afganistan'da faaliyet yapmasına müsaade etmeyeceğini bildirmiştir. ABD Zevahirinin Kabil'de öldürülmesinin Doha Antlaşmasının ihlali olarak görmekte ve Afganistan semasında insansız hava araçlarının meşruiyetini ona bağlamaktadır.

ABD'nin eski Afganistan özel temsilcisi ve Doha Antlaşmasının mimarı olarak bilinen Zalmay Halilzad Doha Antlaşmasının Afganistan sorunun tek reçetesi olduğunu ve muhtemelen ABD'nin Taliban'ın desteğiyle Eymen El-Zevahirinin öldürdüğünü ifade etmiştir. Halilzad, ABD'nin apar topar çekilmesinin ana nedeninin Ukrayna krizine ve İran atom sorununa odaklanmak olduğunu ifade etmiştir (Ufuq News, 2023).

ABD yetkilileri Zevahirinin Kabil'de öldürüldüğünü duyururken Taliban, olay hakkında araştırma yapacağını ve herhangi bir cesede ulaşmadığını bildirdi. Zamanında Taliban yapısı içinden birinin desteği olmadan El-Kaide liderinin Kabil'de yaşamasının mümkün olmadığı tartışılmıştır. Bununla birlikte en çok tartışılan konuların Taliban yapısı içinden birinin ABD ile işbirliği yapıp yapmadığı konusu olmuştur (Dawlatyar, 2021). Halilzad, yaklaşık yarım asırdır ABD'nin Afganistan politikasına yön veren bir diplomattır. Taliban'ın ilk ortaya çıktığında hareketi desteklerken, 11 Eylül terörist olayının ardından Taliban aleyhine çalışmıştır. Fakat, Trump dönemiyle birlikte tekrar Taliban lehine çalışmaya

başlamış ve ABD adına Doha Antlaşmasını imzalayarak Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olmasında önemli rol oynamıştır. Taliban Afganistan'a egemen olduktan sonra Halilzad, gerek Afganistan gerekse ABD kamuoyunun baskısı sonucunda istifa etmiştir. Resmi görevi bulunmasa da geçmişteki karayeri ve ABD sistemindeki ağırlığından dolayı Halilzad'ın açıklamaları dikkate değerdir (Radio Farda, 2021).

Halilzad, yaptığı son açıklamayla ABD ve Taliban'ı uyarmaktadır. Halilzad'a göre, ABD Afganistan'daki çıkarlarını Taliban'la işbirliği yaparak maliyeti az şekilde sağlanabilir ve bu bağlamda El-Kaide liderinin öldürülmesini örnek göstermektedir. Nitekim Zevahiri öldürüldükten sonra Taliban Savunma Bakanı Molla Yakup Mücahit, Doha ve Abu Dabi'ye davet edilerek ABD ile görüştüğü bilinmektedir (IRNA, 2021). Zamanında bazı basın Zevahirinin öldürülmesinde Yakup'un ABD'le işbirliği yaptığını iddia etmiştir. Halilzad'a göre ABD, Taliban'ı yalnızlaştırmaya çalıştığında Çin, Rusya ve İran Taliban ile ilişki kurup ABD'yi Afganistan masasının dışına itecektir. Rusya ve Çin'in Afganistan sorunun çözülmesi bağlamındaki girişimlerinin Halilzad'ı açıklamaya yapmaya iten ana unsur olduğu ifade edilebilir.

Halilzad'ın Taliban'a mesajıysa ABD'nin güçlü bir devlet olduğunu ve onunla uzlaşmadan hiçbir yere varamayacağıdır. Halilzad, Zevahirinin ölümünde Taliban'ın desteğinden söz ederek bir taraftan Taliban içindeki birliği hedef almakta diğer taraftansa Taliban'ı hain konumuna getirmektedir. Çünkü Taliban'ın savaşçıları nezdinde El-Kaide kendilerinin kutsal savaşını destekleyen bir harekettir ve onların ABD'ye teslim edilmesi ya da öldürülmesine müsaade edilmesi İslam ve kutsal davaya ihanettir (Tehran Times, 2021).

ABD Doha Antlaşması başta olmak üzere tüm kozlarını kullanarak Afganistan'daki gelişmeleri yönetmeye ve kontrol altına almaya çalıştığı söylenebilir. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ned Price, Taliban'ın kadınların çalışma ve eğitim hakkının verip vermeyeceği konusunda ülkesinin Mart ayının sonuna kadar izleyeceğini ifade etti (BBC 2022).

4.5.2. Taliban ve muhalifleri açısından doha antlaşması'nın akıbeti

Doha Antlaşması en çok Taliban'ın lehine olmuş ve Taliban'a prestij kazandırmakla Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olmasında önemli rol oynamıştır. Taliban Doha Antlaşmasının sahada verdiği mücadelenin diplomasi masasındaki sonuç olarak görmektedir. Taliban yönetimi Antlaşmanın yıl dönümünde özel toplantılar düzenlemektedir. Üçüncü yıl dönümünde Taliban liderleri Kabil'de özel toplantı düzenledi. Toplantıda konuşan Taliban Başbakan yardımcısı ve Taliban adına antlaşmaya imza atan Molla Abdul Gani Birader, antlaşmanın şerit ilkeleri ve alimlerin tavsiyeleri doğrultusunda hazırlandığını, Taliban Müslüman ve Müslüman olmayan devletlerle ilişki kurmaya ihtiyacı olduğunu ve hiçbir devleti tek başına gereksinimlerinin karşılamayacağını ifade etti (Anadolu Ajansı, 2022). Birader Taliban'ın Doha Antlaşmasına bağlı olduğunu, fakat ABD'nin Taliban'la ilişki kurmamanın yanı sıra başka devletlerin de ilişki kurmasına müsaade etmediğini ve Afganistan rezervlerinin bloke ettiğini söyledi. Toplantıda konuşan Taliban Maden ve Petrol Bakanı Şahabuddin Dilaver ABD'nin Afganistan hava sahasını işgal etme başta olmak üzere üç bin defa Doha Antlaşmasının ihlal ettiğinden bahsetti (Azadi Radio, 2023).

Taliban gibi muhalifleri de antlaşmanın yapıldığı günde açıklamalar yapmaktadır. Bu bağlamda Afganistan eski Belh Valisi Ata Muhammed Nur, Antlaşmayı "büyük bir siyasi hata" olarak nitelendirdi. Afganistan eski Dışişleri Bakanı Selahuddin Rabbani, antlaşmanın radikal bir örgüt olarak bilinen Taliban'ın çıkarı için kullanıldığını söyledi. Afganistan İslami Birlik Partisi Muhammed Muhakkik, antlaşmanın Afgan milletinin yok edilmesinin, devrik rejiminin on binlerce askerinin katledilmesinin, milyonlarca insanın dünya çapında göç etmesinin ve Afganistan'daki yoksulluk ve sefaletin belgesi olduğunu ifade etti (Sputnik, 2023).

Afganistan devrik rejimin Dışişleri Bakanı Muhammed Hanif Atmar başta olmak üzere eski yönetimin bürokratlarıysa Afganistan sorununun çözüm yolunun Doha Antlaşmasının uygulanmasına görmekte ve Taliban'ın antlaşma çerçevesinde verdiği sözleri yerine getirmesine vurgu yapmaktadır (AFINTL, 2023).

Taliban Doha Antlaşmasını farklı şekilde yorumlamakta ve ABD'yi antlaşmayı ihlal etmekle suçlamaktadır. Taliban'a göre Doha Antlaşmasında kapsayıcı hükümetten

bahsedilmemekte ve “yeni İslam devletten” kastın Taliban’ın İslam modeli olduğunu düşünmektedir. Taliban’a göre Afganistan İslam Emirliği pür bir İslam devleti modelidir ve Afgan halkı kurulmasına şükür etmelidir (Dawlatyar, 2022).

Taliban ilan ettiği hükümetin kapsayıcı olduğunu düşünmektedir. Taliban’a göre hükümetinde tüm etnik ve siyasi gruplardan insanlar yer almakta dolayısıyla kapsayıcıdır. Zaman zaman Taliban, ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun çoğulcu hükümetten kastın, kendine yakın olan figürleri Taliban hükümetinde yerleştirmek ve böylece Taliban yönetimini de içeriden yozlaştırıp kötülemek istediğini söyleyerek sıcak bakmadığını duyurmaktadır.

Kadın ve insan hakları konusuna gelince Taliban, antlaşmada böyle bir şey geçmediğini ve Taliban’ın insan haklarını ancak şariat ve ulusal değerleri dikkate alarak sağlayacağını düşünmektedir. Çünkü Taliban savaşlarını sadece Afganistan’ı kurtarmak değil, aynı zamanda Batının desteğiyle Afganistan’a yayılmaya çalışan batı değerlerini tasfiye etmek olduğunu söylemektedir. Taliban’ın Kabil’e egemen olur olmaz “Kadın Bakanlığını” davet ve irşat bakanlığına dönüştürmesini bu yönde okumak gerekir. Başka bir ifadeyle Taliban, kadınların devrik rejimde olduğu gibi serbest bırakmasının meşruiyetinin tartışmalı hale geleceğine ve içeriden çözülmesine neden olacağını düşünerek tüm baskılara rağmen bildiğini uygulamaya koyduğu ifade edilebilir.

Terörle mücadele konusuna gelince Taliban, Afganistan’da sadece terör örgütü DEAŞ’ın faaliyet yaptığını ve onun dışında diğer terör örgütlerin faaliyetini inkar etmektedir. Taliban bazen Afganistan’ın farklı illerinde DEAŞ’e karşı mücadele ederek videolar paylaşp Doha Antlaşmasına bağlı olduğunu bildirmektedir. ABD ve BM başta olmak üzere bölge devletleri Afganistan’da DEAŞ, TTP, Doğu Türkistan İslami Hareketi ve Özbekistan İslami Hareketinden söz etse de Taliban bu konuda sessiz kalmakta ve devletleri sorumsuz açıklamalar yerine Taliban’la görüşerek sorunlarının çözmeye çalışmasını teklif etmektedir (Farzam, 2022).

Neticede Doha Antlaşması 11 Eylül terörist olayın ardından en büyük hadiselerden birdir. Çünkü anlaşma Taliban’ı terör örgüt olmaktan çıkartarak dünyanın en büyük gücünün muhatabı haline getirmiş ve yeniden Afganistan’a egemen olmasının kapılarını açmıştır. Antlaşma kapsamına ABD askerlerini Afganistan’dan çekse de

gözlerinin önünde Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi ABD'nin itibarına zarar verdiği görülmüştür. Taliban Doha Antlaşmasının sahada verdiği mücadelenin masadaki kazanımı olarak nitelendirirken ABD ve Afganistan devrik rejiminin yetkilileri, Taliban'ın yeniden Afganistan'a egemen olmasının ana nedeninin Doha Antlaşması olduğunu teyit etmektedir (AFINTL, 2021).

Taliban'ın Afganistan'a egemen olmasıyla Afgan sorunu çözülmemiş ve Taliban yönetimi Doha Antlaşmasını ihlal eden bir taraf olarak konumlandığı için hükümeti herhangi bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından tanınmamaktadır. Doha Antlaşması ABD ile Taliban arasında imzalsansa da uygulanması konusunda iki tarafın görüşleri farklıdır. AB anlaşmanın hedefinin Taliban'ı kapsayan Afgan sorununa çözüm bulmak için yapıldığını ve uluslararası toplumun koşullarının Doha Antlaşmasına dayandığını iddia ederek Taliban hükümetinin tanınmasını önlemektedir. Ayrıca ABD, Taliban'ın El-Kaide lideri Zevahirinin Kabil'de bulunmasına müsaade ederek Anlaşmanın ihlal ettiğini ve dolayısıyla insansız hava araçlarının Afganistan semasında uçurduğunu bildirmektedir.

ABD uluslararası toplumun koşullarını Doha Antlaşması temelinde oluşturulduğunu iddia etmektedir. Örneğin ABD, Doha Antlaşmasında “yeni İslam devleti” söz edildiğini ifade ederek çoğulcu hükümeti buna bağlayıp bu yönetimin Afganlar arası müzakere sonucunda kurulacağını duyurmaktadır. Ayrıca Taliban'la olası yeni İslam devleti terörle ilişkisini kesmekle mücadele etmesini Doha Anlaşmasına dayandığını bildirmektedir.

Taliban uluslararası toplumun koşulları doğrultusunda adım atmamakla birlikte bölge devletlerine yönelik ilişkilerini geliştirdiğinde ABD Doha Antlaşmasına dayanarak baskılarının artıracığı ifade edilebilir. ABD anlaşmaya dayandırarak Taliban liderlerinin yatırım listesinden çıkmasına müsaade etmemekle Taliban yönetimini dünya tarafından tanınmasını engellemeye çalışabilir. Bunun dışında ABD Afganistan'daki terör örgütlerin faaliyetini Doha Antlaşmasına aykırı olduğunu ifade ederek insansız hava araçlarını Afganistan semasında uçurabilir.

Taliban liderlerinin açıklamalarına baktığımızda Doha Antlaşmasını meşruiyet belgesi olarak görmektedir. Taliban antlaşmanın hükümlerinin yerine getirdiğini ve

hiçbir örgütün Afganistan topraklarından başka devletlere yönelik tehdit oluşturmaya müsaade etmediğini duyurmaktadır.

Taliban muhaliflerinin bir kısmı Doha Antlaşmasını Afganistan halkına yapılan ihanet belgesi olarak görürken bir kısmıysa hala ondan medet ummakta ve Taliban'ın Antlaşmanın kalan kısmını uygulamaya davet etmektedir. Dolayısıyla onlar gözünden antlaşma hem Afgan sorununun kaynağı hem de çözüm reçetesidir. ABD, çözümü Doha Antlaşmasına göre Taliban muhalifleriyle sık sık görüşmektedir. Antlaşmanın Afgan sorunun tek çözüm yolu olarak gören Taliban muhaliflerinin devrik rejimin bürokratları olduğu söylenebilir.

ABD ile Taliban'ın Doha Antlaşması'nın ihlalden bahsetmesi, Afgan sorunun kısa sürede çözülmeyeceğine işaret etmektedir. Çünkü ABD, Taliban'ın Doha Antlaşmasının ihlal ettiğini iddia ederek her an Afganistan'da belli hedefleri vurabilir. Taliban ABD'ye gücü yetmediği için muhtemelen ABD'nin rakipleri Çin, Rusya ve İran'a yakınlaşır. Böyle bir durumda Afganistan'da kartlar yeniden dağıtılır ve jeopolitik bir mücadelenin alanına dönüşebilir. ABD ile uzlaşmadan herhangi bir devletin Taliban yönetiminin tanınması, ABD'nin Doha Antlaşmasına dayanarak tüm süreçleri baltalamak için elinden geldiğini yapmaya çalışacağı ifade edilebilir.

Doha Antlaşması iyi niyete dayanmayan iki taraf arasında yapılmıştır. Tarafların söylemleriyle eylemlerine baktığımızda zaten antlaşma ortadan kalkmıştır. Fakat iki tarafta Antlaşmanın çıkarları için araç olarak gördüğü için hala ondan bahsetmektedir.

4.6. Afganistan'da artan terör riski ve taliban'ın geleceğinde yeni müdahale senaryoları

4.6.1. ABD'nin çekilmesinin ardından afganistan'ın ve bölgenin güvenlik durumu

Taliban'ın Afganistan'ın yönetimini ele geçirmesinin ardından ülkede güvenlik konusunda belirli bir istikrar sağlansa da hala terör örgütlerinin Afganistan'daki varlığı sürmekte, sağlıklı bir devlet otoritesi tesis edilememekte ve buna bağlı olarak da güvenlik konusunda çeşitli zafiyetler yaşanmaktadır.

Esasen Afganistan'daki temel güvenlik sorunu, ülkenin iç güvenliğine ilişkindir. Taliban yönetiminin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte ülkenin tüm siyasal kurumlarında, hukuki yapısında, sosyal düzeninde vb. alanlarda değişim yaşanmaktadır. Bu süreç, Afganistan'ı kırılgan bir ülke durumuna getirmektedir. Zaten önemli istikrar sorunlarıyla yüzleşen Afganistan, son dönemde bu sorunları daha derin bir şekilde yaşamaktadır.

Taliban yönetiminin iktidarı ele geçirirken herhangi bir direnişle karşılaşmaması nispeten istikrarlı bir geçiş sağlamıştır. Fakat ortaya çıkan yeni yapı, zora dayalı bir iktidar tesis ettiği için kırılgan bir nitelik taşımaktadır. Zora dayalı iktidarın orta ve uzun vadede meşruiyet sorununu nasıl aşacağı, Afgan halkının rızasını elde edip edemeyeceği ise henüz belirsizdir. Bu nedenle şimdilik istikrarlı gibi görünen Taliban yönetiminin uzun vadede kırılgan bir istikrar sağladığı söylenebilir. Temel hak ve özgürlükler konusunda çok katı bir yönetime sahip olan Taliban'ın rıza üretmekte ve kalıcı bir istikrar sağlamakta zorlanacağı açıktır.

Afganistan'ın güvenliği bakımından önem arz eden bir diğer husus, ABD'nin çekilmesiyle birlikte ortaya çıkan güç boşluğudur. Bu güç boşluğu, 2001 yılından önce olduğu gibi terör örgütlerinin ülkeye konuşlanabileceği bir ortam yaratabilir. Bu durumda Afganistan, bölge ülkeleri için istikrarsızlık ihraç eden bir aktöre dönüşebilir.

Afganistan'daki güç boşluğu bölgesel entegrasyon konusunda da sorunlar yaratmaktadır. Kuzey-Güney ve Doğu-Batı güzergahlarında ticari, ekonomik, kültürel vb. akışların aksaması olasıdır. Bu da bölgesel sorunlara yol açmaktadır. Fakat Afganistan'daki güç boşluğu, özellikle de Rusya ve Çin için önemli riskler yaratmaktadır. Zira ABD'nin çekilmesi, Rusya ve Çin açısından hem fırsatlar hem de riskler oluşturmuştur. ABD'nin çekilmesi, özelde Afganistan'da ve genelde ise Orta Asya ve Güney Asya bölgelerinde Moskova ve Pekin'in etkisinin artmasını beraberinde getirecek fırsatlar sunmaktadır. Nitekim özellikle de Çin'in Afganistan'da bazı projeleri hayata geçirmek istediği bilinmektedir. Fakat artık Afganistan'ın güvenliği ve buradan kaynaklanan istikrar sorunları da öncelikle Rusya ve Çin'in sorumluluğundadır. Yani bu iki ülke, bölgesel güvenliğin sağlanmasında daha aktif rol oynamak zorundadır. Fakat bu iki ülke, bekle-gör politikası

izlemektedir. Aktif bir şekilde Taliban yönetimiyle ilişki kurmak yerine Taliban'ın nasıl bir yönetim sergileyeceği ve dış politikada nasıl hareket edeceği gözlemlenmektedir. Aslında Taliban'la ilişki kurulmak istenmektedir ama Taliban, güvenilir bir aktör olarak değerlendirilmemektedir.

Görüldüğü gibi, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi bir belirsizlik yaratmıştır. Temel güvenlik sorunu da hem Afganistan'ın iç istikrarı hem de bölgesel güvenlik alanında ortaya çıkan bu belirsizlikten kaynaklanmaktadır.

Özellikle de terör örgütlerinin militan toplaması, belirli bölgelerde konuşlanması ve güçlenmeye devam etmesi, ülkedeki güvenlik problemlerinin en önemli kanıtlarındandır. Kısa süre önce Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) Genelkurmay Başkanı Anatoly Sidorov tarafından yapılan açıklama da bunu teyit eder mahiyettedir. Zira Sidirov, bahsi geçen açıklamasında terör örgütü Devletü'l Irak ve's Şam'ın (DEAŞ) Afganistan'da 6.500 militanının bulunduğunu ve DEAŞ'ın sözde Horasan Emirliği'nin (ISKP) 4.000 üyesinin Tacikistan sınırına yerleştiğini öne sürmüştür (Kabul Now, 2023). Diğer taraftan 2023 yılının Şubat ayında Birleşmiş Milletler (BM) de ISKP'nin bölgede çeşitli büyükelçiliklere saldırıda bulunabileceğine dair bir rapor yayınlamış ve terör örgütünün Taliban ile Orta ve Güney Asya bölgelerindeki BM üye devletleri arasındaki ilişkiyi baltalamaya çalıştığını dile getirmiştir (The Economic Times, 2023).

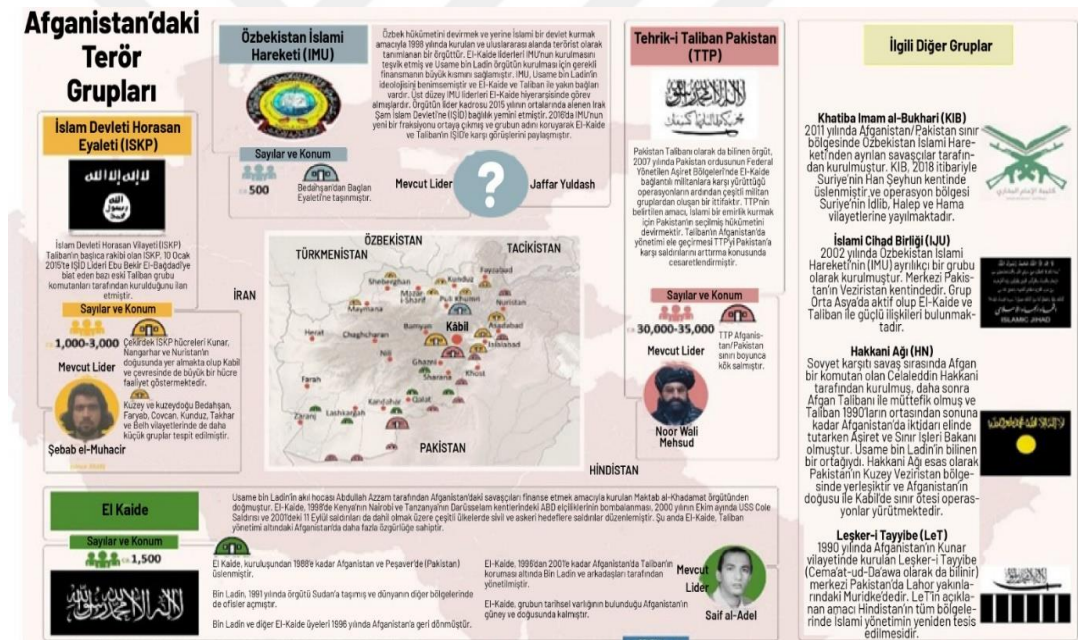
Halihazırda ISKP, Afganistan'ın kuzeyinde ve başkent Kabil'de faaldir. Badahşan ve Baglan civarında olduğu tahmin edilen Özbekistan İslami Hareketi de ISKP'ye bağlılık bildirmiştir. Ülkenin güneydoğusunda, Pakistan sınırına yakın bölgelerde ise terör örgütü Tehrik-i Taliban Pakistan'ın (TTP) varlık gösterdiği iddia edilmektedir. Pakistan Hükümeti de TTP'nin Pakistan'daki saldırılarının Afganistan'daki hücrelerde planlandığını öne sürmektedir. Ancak Taliban yönetimi, bu konuda İslamabad'ın tezlerine karşı çıkmaktadır. 2011 yılında Afganistan-Pakistan sınır bölgesinde Özbekistan İslami Hareketi'nden ayrılan militanlar tarafından kurulan Khatiba Imam al-Bukhari de Afganistan'daki gruplar arasında yer almaktadır.

BM, 2023 yılının Şubat ayında bir rapor daha yayınlamıştır. Raporda Afganistan'ın ISKP, El-Kaide, TTP, Doğu Türkistan İslami Hareketi, Özbekistan İslami Hareketi, İslami Cihad Grubu, Khatiba Imam al-Bukhari, Khatiba al-Tawhid wal-Jihad ve

Jamaat Ensarullah gibi terör örgütlerinin ülkede geçmişe nazaran daha fazla hareket özgürlüğüne sahip olduğunu ve Orta ile Güney Asya için başlıca terör kaynağı olmayı sürdürdüğünü öne sürmüştür. Bu anlamda rapor vesilesiyle BM, Taliban'ın güvenlik konusunda eksikliklerinin bulunduğunu açıklamıştır (The Hindu, 2023). Aynı zamanda Küresel Terörizm Endeksi 2023 raporunda da Afganistan'da artan terörizme dikkat çekilmiştir. Bu durum, ABD'nin çekilmesi sonrasında yerel radikal grupların hareketliliğini artırarak güç kazanmasıyla ilişkilidir.

Afganistan'da farklı (silahlı) gruplar, oluşan güç boşluğundan yararlanarak hareket alanını artırma yoluna gitmişlerdir. Kimi grupların ise ISKP'ye biat ederek örgüte katıldığı bilinmektedir (Kaya, 2022).

Şekil 4.3. Afganistan'da Faaliyet Gösteren Terörist Gruplar.⁵

Kaynak: <https://www.setav.org/pkknin-kuzey-suriye-orgutlenmesi-pyd-ypg-genisletilmis-2-baski/>

Bununla birlikte Taliban karşısında muhalif hareket olarak varlık gösteren Penşir Hareketi de Tacikistan sınırındaki varlığını sürdürmekte ve diaspora grupları üzerinden Taliban'a yönelik uluslararası baskıyı arttırmaya çalışmaktadır. Buna ek olarak Penşir Hareketi, Taliban muhalifi diğer grupları birleştiren bir çatı organizasyon olma gayesi de gütmektedir. Mevcut durumda Taliban'a karşı Penşir

⁵ SETA.

Hareketi'nin liderliğini yürüten Ahmed Mesud, beraberindeki 3.000'den fazla silahlı unsuruyla (BBC, 2023) Penşir Vadisi'nde faaliyet yürütmektedir. Penşir Hareketi militanları ile Taliban unsurları arasında zaman zaman meydana gelen çatışmalar ise ülkede güvenliğin tam anlamıyla sağlanmasına ve istikrarın oluşmasına engel teşkil etmektedir (BBC, 2023).

AB'ye bakıldığında da birliğin kısa süre önce Afganistan'ın güvenlik durumuyla ilgili bir açıklama yaptığı görülmektedir. AB, Afganistan'ın bir kez daha "terörizm üssü" olarak hizmet etmemesi gerektiğini söylemiş ve "terörist grupların Afganistan'daki varlığından ve saldırılarından" endişe duyduklarını ifade etmiştir (Tolo News, 2023). Bu noktada ifade etmek gerekir ki; Afganistan'daki istikrarsızlık, göçmen krizini de beraberinde getirmiştir. Burada ortaya çıkan kriz, çevre ülkeler için de ciddi bir problem yaratmaktadır. Nitekim mevzubahis krizin önümüzdeki dönemlerde AB üyesi ülkelere birtakım sorunlar yaratması ve o ülkelere sığması da ihtimal dahilindedir. Bu nedenle de ABD, göçmen krizini de bir müdahale sebebi olarak kullanmak suretiyle AB'nin desteğini arayabilir (DNI, 2023: 1).

Son olarak kilit aktör konumunda bulunan ABD'nin 6 Şubat 2023 tarihinde Ulusal İstihbarat Direktörlüğü aracılığıyla bir metin yayınladığı belirtilmelidir. "ABD İstihbarat Topluluğu'nun Yıllık Tehdit Değerlendirmesi" başlıklı bir raporda ISKP'ye ilişkin şu ifadeler yer almıştır (DNI, 2023: 2):

"Afganistan'da ISKP, Taliban'a ve dini azınlıklara karşı kampanyasını sürdürecektir ve ülkedeki siviller için ölümcül sonuçlar doğuracaktır. ISKP, Batı'da operasyonlar yürütme niyetini koruyor ve Afganistan dışında saldırı düzenleme çabalarını sürdürecektir."

Aynı raporun El Kaide terör örgütü hakkındaki kısmında ise ön plana çıkan açıklamalar şunlardır (ODNI, 2023: 32):

"El Kaide, Taliban'ın iktidarı ele geçirmesini, küresel cihat için bir zafer olarak gördü; ancak genel olarak Eymen el-Zevahiri'nin 2022 senesindeki ölümü, grubun Afganistan'daki planlarını bozacaktır. Bazı El Kaide liderleri, Afganistan'daki Taliban'ın kısıtlamalarına uyum sağlarken ve İran da güvenli bir sığınma ortamı bulmaya çalışırken; örgüt, varlığını sürdürmek için bölgesel yapılara güvenecektir... El Kaide, muhtemelen Afganistan'da Taliban'ın kısıtlamaları altında faaliyet gösterme yeteneğini ölçecek ve Afganistan üzerinden dış operasyonlar yürütmeye veya desteklemeye çalışmadan önce, kendi

güvenli bölgesini korumaya odaklanacaktır... Tehdit, ABD anavatanından ziyade; bağlı kuruluşlarının faaliyet gösterdiği bölgelerde yüksektir. Buna rağmen El Kaide, ABD'nin çıkarlarına saldırmaya karardır. El Kaide'nin Doğu ve Batı Afrika ile Yemen'deki bağlı grupları; ABD'li kişiler ve için en büyük tehdidi oluşturmaktadır.”

Söz konusu raporda Taliban'la ilgili olarak da şu ifadeler kullanılmıştır (ODNI, 2023: 37):

“Taliban rejimi, Afganistan'ın yapısal ekonomik zayıflıklarına ve kalıcı insani krize katkıda bulunarak, teokratik yönetimin uygulanmasına ve modern bir devlet inşa etmek yerine gücünü sağlamlaştırmaya öncelik vermeye devam edecektir... Taliban'ın rejimin kapsayıcılığını anlamlı bir şekilde arttırması olası değildir. Mevcut durumda birkaç etnik azınlığı içeriyor ve üst düzey pozisyonlarda hiç kadın yok. Taliban bağlantılı din alimleri, muhtemelen Taliban rehberliğini yayarak ve netleştirerek rejimin şeriat temelli politika yorumunu yönlendirmek için nüfuzlarını kullanmaya devam edecektir... Ülke genelinde çoğu kız ortaokulu kapalı ve kadınların birçok sektörde çalışması, üniversiteye gitmesi ve bağımsız olarak uzun mesafeler kat etmesi engelleniyor. Birçok alanda, medya kontrolleri ve protestolara yönelik baskılarla birlikte kamusal cezalar geri döndü. Bununla birlikte rejimi tehdit eden direniş için kısa vadeli beklentiler düşük; çünkü Afgan halkının büyük bir kısmı savaştan bıkmış ve Taliban misillemelerinden korkuyor ve silahlı gruplar da güçlü liderlikten ve dış destekten yoksun... Taliban liderleri, 2021 yılının Ağustos ayından bu yana %30 oranında küçülen Afgan ekonomisinin sürdürülebilir bir şekilde toparlanmasını sağlayacak kaynak tabanından ve teknik kapasiteden yoksundur. Muhtemelen bazı temel hizmetleri sürdürmek için insani yardıma güvenecekler ve ek yardıma erişmek için uluslararası koşulları kabul etmektense daha ilkel bir ekonomik sisteme başkanlık etmeyi tercih edecekler... Afganların çoğu; çatışma, kuraklık ve doğal afetlerin etkileri nedeniyle gıda güvensizliği yaşıyor. Daha fazla ekonomik bozulma, Afganların komşu ülkelere göç etme isteklerini ve girişimlerini arttırabilir... Bölgesel güçler, çıkarlarını büyük ölçüde sorunları Afganistan'da tutmakla sınırlandırmaya devam edecek ve resmi tanıma konusunda temkinli bir şekilde ilerlerken Taliban'la ticari anlaşmalar geliştirmeye çalışacaklar. Bu hükümetler, sınır güvenliği ve su hakları gibi konularda Taliban rejimiyle temaslarında hüsrana uğradı.”

Afganistan'daki bir dizi suikastın ISKP'nin büyüdüğünün göstergesi olduğu lanse edilmektedir (The Conversation, 2023). Bu durumda ISKP'nin her geçen gün farklı yöntemler izleyerek şiddetin dozunu arttırdığı saldırılar etkilidir. Yaşanan gelişmeler ve hazırlanan raporlar ile haberlerin yanı sıra ABD'de çeşitli yetkililer de söz konusu tehditlere yönelik benzer açıklamalarda bulunmaktadır. ABD kanadından yapılan açıklamalarda ISKP'nin ürettiği tehdidin oldukça yüksek olduğu dile getirilmekte,

örgütün kapasitesini arttırdığına dikkat çekilmektedir. Örneğin 16 Mart 2023 tarihinde yaptığı açıklamada ABD Merkez Komutanlığı Generali Michael Kurilla, ISKP'nin ve DEAŞ'ın sözde Pakistan Emirliği'nin (ISPP) "Altı aydan kısa bir süre içinde ABD veya Batı'nın çıkarlarına karşı dış operasyonları çok az uyarıyla veya hiç uyarı vermeden yapabilirler." Demıştır (The Conversation, 2023).

Mevzubahis açıklamasında Kurilla, terör örgütlerinin Batı'nın Asya veya Avrupa'daki çıkarlarını hedef alma ihtimalinin "yüksek" olduğunu; fakat ABD anavatanına bir saldırı gerçekleştirmenin "çok daha zor" olacağını dile getirmiştir. Ayrıca ABD Savunma İstihbarat Teşkilatı Başkanı Korgeneral Scott Berrier, milletvekillerine yaptığı bir açıklamada, örgütlerin "Batı'ya saldırma yeteneğine ve niyetine sahip olmasının an meselesi" olduğunu öne sürmüştür (VOA, 2023). Bu çerçeveden bakıldığında, Afganistan'daki güvenlik durumunun iç açıcı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunu farklı kurum ve aktörlerin yaptığı açıklamalardan ve yayınlanan haberlerden de anlamak mümkündür. ISKP'nin veya diğer terör örgütlerinin bölgedeki varlığını sürdürmesi ve Taliban'ın sağlıklı bir strateji belirle(ye)memesi, süreci daha da kötüye götürecektir.

4.6.2. Taliban'ın meşruiyet sorunu ve yeni müdahale tartışmaları

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda ABD'nin kararsızlık yaşadığı söylenebilir. Bu aşamada Washington yönetimi için önceliğin hangi terör örgütü olduğu sorusunun yanıtı mühimdir. Bilindiği üzere ABD, terör örgütü El Kaide'ye karşı operasyonlarını sürdürmektedir. Ancak ABD İstihbarat Topluluğunun Yıllık Tehdit Değerlendirmesi'nde "bazı El Kaide militanlarının ve liderlerinin Taliban kısıtlamalarına uyum" sağladığı vurgulanmakta ve bu da olumlu bir imaj yaratmaktadır. Fakat El Kaide'nin tekrar Batı'ya bir saldırı düzenlemesi, bu imajı tam tersine çevirebilir. Diğer yandan söz konusu raporda, Taliban'ın DEAŞ'la mücadele ettiği vurgusu da yer almaktadır. Bu da Taliban için olumlu bir imaj yaratmaktadır (Tolo News, 2022).

Söz konusu olumlu imajlara rağmen Taliban'ın yönetim anlayışı, kadın hakları başta olmak üzere insan hakları ihlalleri ve ülkedeki dini baskının artması, Washington yönetimi ve müttefikleri tarafından sert bir dille eleştirilmektedir. Hatta ABD'nin

liberal demokrasi ve insan hakları temelli tenkitlerini de bir müdahale sebebi olarak kullanabileceği düşünülebilir.

Bununla birlikte Taliban, çeşitli terör örgütlerinin faaliyetlerini kısıtlasa da aslında birtakım örgütlerle hala güçlü bağlara sahiptir. Özellikle de terör örgütü El Kaide'nin saldırı düzenlemeden önce Afganistan'daki konumunu güçlendireceğine yapılan vurgu, Afganistan'ın bir terör yuvasına dönüştüğü mesajını barındırmaktadır.

Globe and Mail gazetesinde bu konuda yayınlanan bir analiz dikkatleri çekmektedir. "Afganistan'ı Yöneten Teröristler Olan Taliban, Şimdi Terör Sorunuyla Karşı Karşıya" başlıklı analizde, 2021 yılının Ağustos ayında hapisanelerin Taliban tarafından ele geçirilmesine atıfta bulunarak, grubun sadece kendi üyelerini hapisanelerden serbest bırakmakla kalmayıp; aynı zamanda hüküm giymiş suçluları ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin mensuplarını da serbest bıraktığını iddia etmiştir (AFINTL, 2021). Dolayısıyla Taliban'ın Afganistan'daki terör tehdidinin büyümesinde rol oynadığına dair bir algı da inşa edilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; ABD'nin tekrardan Afganistan'a girmesi, önemli bir maliyet getirecektir. Ayrıca Çin ve Rusya gibi devletler, Afganistan'ın izole halde olduğu ve artan terörün nedenlerinden birinin de Washington yönetiminin tutumu olduğu mesajını verecektir. Bu yüzden de ABD'nin Afganistan'a girme ihtimali zayıftır. Ancak ABD'nin Afganistan'a girmesini sağlayacak ve bu anlamda ABD Başkanı Joe Biden'ın elini güçlendirecek en önemli ihtimal, ABD'ye ya da Batılı bir aktöre terör saldırısı gerçekleştirilmesi olasılığıdır.

Diğer taraftan ABD'nin söz konusu politikalarla ve Afganistan'a yönelik açıklamalarla Avrupa'nın güvenlik algısını şekillendirmek istediği ileri sürülebilir. Zira ABD, Rusya-Ukrayna Savaşı sayesinde Avrupa'da artan nüfuzunu, terör tehditleri üzerinden kalıcı hale getirmek istiyor olabilir. Bu sebeple de terör örgütü DEAŞ'ın ve/veya uzantılarının ABD'ye saldırma ihtimalinin zayıf olduğu dile getirilirken; diğer Batılı aktörlere yönelik saldırı ihtimaline dikkat çekilmektedir (BBC, 2022).

Neticede ABD'nin Afganistan'a girme meselesine olan yaklaşımı, en azından mevcut durumda belirsizdir. Ancak ABD, bu ihtimali göz ardı etmemektedir. Toplumların ve devletlerin algısını yönlendirmek ve olası bir giriş sürecine zemin

hazırlamak için medya ve dolayısıyla megafon diplomasisi bir araç olarak kullanılmaktadır. Bilhassa ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin bu ülkeyi Kafkasya, Orta Asya ve Güney Asya'da kör hale getirdiği düşünüldüğünde, çekilmenin ardından Washington yönetimi açısından olumsuz bir durum oluşmuştur, denilebilir.

Dahası ABD, Afganistan'dan çekilirken bölgenin bir kaos ortamına sürüklenmesini ve en azından mezhep temelli bir savaşın patlak vermesini istemiş olabilir. Birçok analiste göre, Amerikan güçlerinin Afganistan'dan çekilmesi ve bunun sonucunda Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi, ABD'nin bölgeye dönük projeksiyonlarının bir parçasıdır. Beyaz Saray ve Pentagon'un stratejisine göre, Taliban üzerinden Çin-Pakistan-Hindistan hattındaki Keşmir Krizi'nin ve bununla bağlantılı olarak Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'ndeki radikalizmin körüklenmesi amaçlanmış olabilir. Başka bir ifadeyle ABD, Afganistan'dan askerlerini çekerek hem Taliban'ın iktidara gelmesine göz yummuş hem de Taliban'ın bağlantılı radikal grupların Keşmir ve Doğu Türkistan sorununu derinleştirmesine zemin hazırlamıştır. ABD, oluşan bu istikrarsızlık ortamında özellikle de Hindistan ve Çin'in birbiriyle savaşmasını, Taliban'ın desteklediği radikal örgütlerin Azad Keşmir ve Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde güçlenmesini ve en nihayetinde Çin'in Pakistan ve Orta Asya'ya açılan Kuşak ve Yol Girişimi'nin darbe almasını hedeflemiştir, denebilir.

Bu yönde güçlü iddialar bulunmaktadır. Ancak günümüze kadar bu durum gerçekleşmemiş ve göreceli de olsa belirli istikrar tesis edilmiştir. Bu da ABD'nin bölgedeki etkisinin kırılmasına yol açmıştır. Zira Rusya, Çin, Pakistan, Hindistan ve Orta Asya ülkeleri, Taliban'ı de facto işbirliği zeminine çekerek riskleri bertaraf etmeye dönük yapıcı politikalar geliştirmeye özen göstermiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Çünkü Amerikan askerleri ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) güçlerinin Afganistan'dan ayrılmasından sonra merak edilen en temel soru; buradaki güç boşluğunun hangi güçler tarafından doldurulacağı olmuştur. Komşu devletlerin yanı sıra Rusya, Çin ve Hindistan gibi aktörler, bu boşluğun terörist gruplar tarafından doldurulabileceğini net olarak görmektedirler. Bunun için de Asya'daki güçler, son iki yıldır güvenlik alanında Afganistan'ın komşularıyla ve yerel aktörlerle işbirliğini artırmaktadır. Asyalı aktörler, en temel olarak ekonomik çıkarlarını sürdürmeyi, bölgesel ticareti ve güvenliğini sağlamayı arzulamaktadır (Başaran, 2023).

Kuşkusuz Afganistan; Asya'nın ekonomisini, güvenliğini ve siyasetini doğrudan etkilemektedir. "Avrasya'nın Kalbi" olarak nitelendirilen Afganistan'ın kontrol eden güç, devamında bir domino etkisiyle Avrasya siyasetine de yön verebilir. Bu nedenle komşu devletlerin birincil önceliği, Afganistan'da istikrarı sağlayacak kapsayıcı bir otoritenin göreve gelmesidir. Lakin bu senaryo, ABD'nin rakiplerinin güçlenmesi demektir. Bu yüzden de ABD'nin çeşitli yaptırımları ve izolasyon/tecrit politikasını kullanarak Taliban'ı zayıflatmayı ve ülkedeki insani krizi derinleştirmeyi amaçladığı öne sürülebilir. Bu durumun ABD'nin Irak'a yönelik 2003 yılındaki müdahalesinden önceki sürece benzediği ifade edilebilir. ABD, Irak'a müdahale öncesinde de ülkeyi yıpratılabilmek için önemli yaptırımlar uygulamıştı (Farzam, 2022).

Böylesi bir ortamda ABD'nin Afganistan'ın tamamını işgal edebileceği değil; daha bölgesel ve kritik noktalara hava ve kara unsurlarını kullanarak askeri operasyon yapabileceğini belirtmek gerekmektedir. Bu noktada ABD, Taliban'dan çeşitli örgüt liderlerini isteyebilir ve hava sahası ile bazı askeri üsleri kullanıma açmasını talep edebilir. Taliban'ın bu istekleri reddetmesi ise 2001 yılında olduğu gibi bir müdahaleye; yani kapsamlı işgale zemin hazırlayabilir. Zira Taliban, bu konuyu egemenlik meselesi olarak görmekte ve ABD'yi yendiğini dile getirmektedir. Nitekim 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırılarının ardından Washington yönetimi, terör örgütü El Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'in iadesini talep etmiş; lakin söz konusu çağrı, o dönemde Taliban yönetimi tarafından reddedilmiştir. Bu da Afganistan'a yönelik müdahaleyi beraberinde getirmiştir (Farzam, 2022).

Buna rağmen ABD'nin Afganistan'a yeniden girmesi güçlü bir olasılık değildir. Çünkü ABD'nin geri çekilmesi, taktik bir hamle değil; genel dış politika eğilimlerinde yaşanan değişimden kaynaklanan stratejik bir çekilmedir. Stratejik olarak bakılırsa, Afganistan'da asker bulundurma maliyeti, ABD'nin kazanımlarını aşmaktadır. ABD, artık küresel terörle mücadeleye değil; büyük güçler arasındaki küresel rekabete odaklanmaktadır. ABD'nin temel dış politika gündemi, Çin'in ve Rusya'nın dengelenmesidir. Afganistan'a da bu bağlamda bakılmaktadır. Afganistan'dan çekilerek bu iki ülkeyi çok daha yakından ilgilendiren bir güvenlik sorunu oluşturulmuş ve bu da iki ülke için de büyük bir yük haline gelmiştir. ABD, söz konusu yükü paylaşmak yerine iki rakibinin üzerine yıkmıştır. Böylece ABD, kendisi için daha fazla stratejik önem taşıyan bölgesel sorunlara

odaklanabilmektedir. Bu bölgesel sorunlar ise Ukrayna meselesi, Çin'e karşı Hint-Pasifik'te denge tesis edilmesi vb. konulardır. Öte yandan terörle mücadele meselesi ABD için halen önemlidir. Fakat ABD bu konuda farklı bir stratejiye yönelmiştir. Nokta atışı drone saldırıları aracılığıyla terör örgütlerinin lider kadroları hedef alınmaktadır. Bu bakımdan Barack Obama döneminden bu yana söz konusu strateji, temel terörle mücadele yöntemi olarak benimsenmiştir. Bu sebeple ABD, bir ülkeyi işgal etmekten, bir bölgesel güvenlik meselesi için asker konuşlandırmaktan kaçınmaktadır. Yani Washington yönetimi, çok daha düşük maliyetle daha fazla kazanım elde etme peşindedir.

4.6.3. Afganistan'a yeniden müdahale senaryosu ve bölge devletlerinin tutumu

ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığı, bölgedeki Amerikan nüfuzunu genişletse de bölgesel istikrarın sağlanması noktasında Çin ve Rusya açısından belirli bir fayda sağlamıştır. Nitekim bu ülkeler, Afganistan'daki Amerikan varlığını desteklememişler ama güçlü bir itirazda da bulunmamışlardır. ABD'nin çekilmesi sonrasında bu ülkeden kaynaklanan istikrar sorunları, artık öncelikle Rusya'nın ve Çin'in yüzleşmesi ve önlem alması gereken problemlere dönüşmüştür. Ayrıca ABD'nin bölgedeki nüfuzunun azalması Çin ile Rusya arasında yeni bir bölgesel rekabeti de gündeme getirmektedir. Fakat bu iki ülkenin ABD'yi yeniden bölgede askeri olarak görmek isteyeceklerini söylemek mümkün değildir. Nitekim Afganistan'daki Rus Büyükelçi Dimitri Zhirnov'un 2023 yılının Mart ayında yaptığı dikkat çekici açıklama, bahsi geçen yaklaşımlarla birebir örtüşmektedir. Büyükelçi ifadelerinde, "Taliban bir realite. Bu yüzden onlarla çalışıyoruz. Afganistan'da istikrarın olması bizim için önemli" diyerek Taliban yönetimiyle müzakerelere açık olduklarını ifade etmiştir (New Central Asia-NCA, 2023).

Bölge ülkeleri açısından ise özellikle Orta Asya ülkeleri, ABD'nin varlığından belirli ölçüde yararlanmışlardır. Afganistan'ın işgali sürecinde ve sonrasında ABD'nin bu ülkelerle işbirliği ihtiyacı doğmuş ve bu ülkeler, ABD'yle işbirliği yaparak bazı kazanımlar elde etmiştir. Orta Asya'da Çin'in ve Rusya'nın etkisi artarken; ABD'nin bölgeyle yeniden ilgilenmeye başlaması bu ülkelere ilave bir dengeleme imkanı yaratacaktır. Dolayısıyla Orta Asya ülkeleri, ABD'nin Afganistan'ı yeniden işgaline

sıcak bakmasalar da ABD'nin Orta Asya'ya ilgisinin yeniden artmasını olumlu bir gelişme olarak göreceklendir.

Rusya, ABD'nin tekrardan bölgeye girmesini istememektedir. Zira Afganistan'dan Rusya'nın da dahil olduğu Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) üyelerine gerçekleştirilecek bir saldırı veya bölgesel güvenlik tehdidi, Rusya'nın Orta Asya'daki etkisinin artması demektir. Ancak ABD'nin bölgeye yeniden girmesi, Washington'un Orta Asya yönetimleriyle ilişkilerinin güçlendirmesi; dolayısıyla bir dengenin teşkil edilmesi demektir.

Afganistan'dan ayrılan ABD'nin Kafkasya, Hazar, Orta ve Güney Asya'da kör ve etkisiz hale geldiği bir süreçte yeni bir müdahale en önemli sorundur. Buna karşılık Rusya, güneye inmek istemektedir. Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSCT) bu süreçte en önemli araçlardan biridir. ABD'nin olası müdahalesi, bu bağın kesilmesine ve projenin sekteye uğramasına neden olacaktır.

Pekin ise ABD'nin Afganistan'a müdahalesine karşıdır. Zira Çin, Taliban'ı tanımıyor olsa da ülkede birçok proje ve yatırım gerçekleştirmektedir. Bu durum, Çin'in göreceli olsa da kazançlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Pekin, ABD'yi rakip olarak gördüğü için hemen yanı başında bu devletin askeri varlığını istemeyecektir. Özellikle de Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında düşünüldüğünde Çin, yatırımlarının ve olası koridorlarının tehdit edilmesini istememektedir.

Mevcut durumda Rusya ve Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) üzerinden Afganistan'ı çevrelemiş haldedir. Olası bir müdahale ise ABD'nin ŞİÖ coğrafyasında varlığı anlamına gelecektir. Bu da başta Rusya ve Çin olmak üzere ŞİÖ'nün prestijine zarar verecektir. Muhtemelen Çin ve Rusya, ŞİÖ üzerinden Afganistan'dan yayılması olası tehditlere karşı bir baskı ve savunma mekanizması hayata geçirecektir. Ancak bunun ne kadar etkili ve kazanımının yüksek olacağı tartışmalıdır.

ABD'nin olası müdahalesi, 2001 yılında olduğu gibi çeşitli terör örgütleri mensuplarının Afganistan'ın yakın coğrafyasına yayılması anlamına gelecektir. Buna karşılık bölge devletleri, Afganistan'ın bir tehdit merkezi olmasına nasıl karşılıysa; aynı oranda tehdidin ve istikrarsızlığın yayılmasına sebebiyet verecek olası bir

müdahaleye de karşı çıkacaktır. Bu noktada sadece Tacikistan'ın farklı bir tutum benimsediğinden bahsedilebilir. Çünkü Tacikistan, olası bir müdahale neticesinde Taliban'ın devrilmesiyle Taciklerin tekrardan ülke yönetiminde etkili olmasının önünün açılacağını düşünmektedir. Bu çerçevede Duşanbe yönetimi, Taliban'a karşı Penşir Hareketi'ni destekleyen bir tavır içerisindedir. Buna ek olarak Tacikistan, Taliban bünyesinde faaliyette bulunan Ensarullah'ı terör örgütü olarak kabul etmektedir (Mehr News Agency, 2022). Duşanbe yönetimi, Taliban'ın Afganistan-Tacikistan sınırına Ensarullah militanlarını yerleştirmesinden bu anlamda büyük rahatsızlık duymaktadır (Reuters, 2021). Elbette bu durumu Taliban karşıtı politikalarında da etkin bir biçimde kullanmaktadır.

Bunlarla birlikte bölgesel aktörler, Afganistan'a yönelik çeşitli projeler hayata geçirmek istemektedir. Özbekistan ve Türkmenistan, bu konuda ön plana çıkarken, olası bir müdahalenin projeleri sekteye uğratacağı düşüncesi hakimdir. Ayrıca özellikle Özbekistan, gerçekleştirdiği konferanslarla Afgan Sorunu'nun barışçıl araçlarla çözülmesini istemektedir. Öte yandan, 2021 yılının Ağustos ayından bu yana Afganistan'da oluşan güç boşluğunu doldurmak ve Taliban yönetimine son vermek amacıyla yeni bir Kuzey İttifakı'nın kurulması tartışılmaya başlanmıştır. Bu yüzden Taliban'dan rahatsız olan komşu devletlerin, Afganistan'daki çıkarlarını korumak ve sürdürebilmek için Taliban karşıtı Tacik-Özbek-Şii direniş cephesini destekleyebileceği iddia edilmiştir. Fakat günümüzdeki koşullar, Kuzey İttifakı'nın teşkil edildiği 1990'lı yıllardan oldukça farklıdır. Her şeyden önce Afganistan'ın komşuları Özbekistan, Türkmenistan ve hatta İran, ülkenin daha fazla istikrarsızlığa sürüklenmemesi için Taliban'la iyi geçinmekten yanadır. Yani komşu devletler, ülkede terörün ve yeni bir iç savaşın tırmanmasını önlemeye çalışmaktadır. Taliban'a karşı en mesafeli yaklaşan aktör olan Tacikistan'ın bile Rusya ve Çin'e rağmen ABD'yi desteklemesi mümkün değildir.

Şüphesiz Taliban karşıtı cepheyi desteklemek, Taliban'ın El Kaide gibi diğer köktenci gruplarla olan işbirliğini derinleştirmesine ve terörün yayılmasına yol açacaktır. Bunun nihai sonucunda Pakistan-Hindistan-Çin arasındaki tartışmalı Keşmir Krizi derinleştirecektir. Zira Taliban'la tarihi bağlara sahip olan Keşmir'deki radikal köktenci gruplardan Ceyş-i Muhammed ve Leşker-i Taiba'nın halen Afganistan'da 6000 ila 6500 arasında militanının olduğu belirtilmektedir (The

Guardian, 2023). Ayrıca BM raporuna göre; Taliban'ın Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin ülkedeki faaliyetinin tam manasıyla engelleyemediği ve bu örgütün Afganistan'da varlık göstermeye devam ettiği bilinmektedir (Hindustan Times, 2023). Amerikan askerlerinin ülkeden çekilmesinin üzerinden yaklaşık iki yıl geçmesine rağmen komşu devletler, krizin daha fazla büyümesini önlemek adına Taliban'a karşı açıkça cephe almaktan halen imtina etmektedirler.

Afganistan'da oluşan güç boşluğu ve devamında körüklenen radikalizm ve terör, Keşmir bölgesinden başlamak üzere Myanmar, Çin, Doğu Türkistan ve Fergana Vadisi'ne kadar uzanabilir. Bu tehlikeyi önceden sezen Çin, Taliban'la uzun soluklu bir diplomasi ve işbirliği yürütmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Pekin, ekonomik vaatler karşılığında Taliban'ı kontrol altına almayı hedeflemektedir.

ABD'nin Hindistan, Taliban ve Çin üzerinden kurguladığı büyük stratejiyi gören Rusya da Afgan Sorunu'yla ilgili ortak bir anlayış ve politika geliştirmeye odaklanmıştır. Asya'da Afganistan üzerinden yeni bir savaş riskini gören Rusya, Taliban'a karşı daha ılımlı mesajlar vererek bölgesel krizi yatıştırmanın yollarını aramaktadır. Nitekim Taliban yönetimindeki Afganistan'ın istikrarsızlığa sürüklenmesi, devamında Fergana Vadisi ve Orta Asya'yı da etkileyeceği için Rusya'yı da yakından ilgilendirmektedir. Bunun dışında Rusya, yukarıda sayılan sebeplerden ötürü Hindistan ile Çin arasında sıcak bir çatışmasının çıkabileceğini hesap ederek bölge devletleriyle ilişkilerini iyi tutmaya ve bu riski önlemeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte ABD, Orta Asya' ülkelerinden üs talep ederken; Rusya ve Çin, buna karşı çıkacaktır. Bu da bölge ülkelerindeki siyasi, ekonomik ve askeri istikrarı etkileyecektir. ABD'ye üs verilmesi durumunda Çin ve Rusya'nın bölge devletlerine yönelik baskısı artacaktır.

Hindistan ise bölgede ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini istemeyen belki de tek devlettir. Ancak son bir yıldır değişen dengeler, Hindistan-Taliban ilişkilerinin normalleşmesi ve Pakistan-Taliban ilişkilerinin gerginleşmesi, Yeni Delhi'nin politikalarını da değiştirmiştir. Bu bağlamda Hindistan'ın olası bir müdahaleye pek sıcak bakmadığı söylenebilir. Zira ABD, Pakistan üzerinden Afganistan'a müdahale

edecektir. Bu durum ise İslamabad'ın konumunu güçlendirecektir. Yeni Delhi yönetimi ise bunu arzulamamaktadır.

Son olarak Pakistan, bu noktada en zayıf halka olarak ön plana çıkacaktır. Çünkü İslamabad hem Sovyetler Birliği'yle mücadele hem de 2001 yılından sonraki süreçte ABD'nin en önemli üssü olmuştur. Nitekim Zevahiri'nin öldürüldüğü operasyonda da Pakistan hava sahasının kullanıldığı öne sürülmektedir. Pakistan'ın terörle mücadeleye yönelik desteğini sık sık dile getiren ABD, İslamabad'ın imkanları kendi faaliyetleri doğrultusunda kullanma hedefiyle hareket etmektedir, denilebilir.

Günümüzdeki siyasi istikrarsızlık da düşünüldüğünde Pakistan, ekonomik açıdan bir iyileşme yaşasa da gerek iç gerekse de dış siyasette önemli sorunlarla karşılaşabilir. Öncelikle Pakistan'da ABD karşıtlığı üst seviyededir. Bu nedenle ABD'yle anlaşılan bir yönetim dışlanacaktır. İkincisi, Çin'in Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) kapsamında bölgede önemli yatırımları ve nüfuzu bulunmaktadır. Bu durum da Pakistan'ı bir tercih yapmak ve Çin'i kaybetmek durumuyla yüz yüze bırakacaktır.

4.6.4. Artan terör ve istikrarsızlık

ABD, 31 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan çekilmiş ve söz konusu ülkede ikinci Taliban dönemi başlamıştır. Bu süreçte Washington yönetiminin önceliği, Afganistan'da oluşan güç boşluğunun radikalleşme ve terör bağlamında ABD'nin temel rakibi olan Çin'i ve geleneksel ötekisi Rusya'yı istikrarsızlaştırması olmuştur. Nitekim söz konusu beklentiye uygun bir biçimde Afganistan'da terör örgütlerinin aktivitesini arttırdığı görülmektedir. Özellikle de ISKP'nin Afganistan'da ciddi bir istikrarsızlık yarattığı söylenebilir.

Bununla birlikte Rusya, Çin, Pakistan, Hindistan ve Orta Asya ülkelerinin genel eğilimi, Taliban'ı işbirliği zeminine çekerek istikrarsızlıkların yarattığı risklerin bertaraf edilmesidir. Bölge devletlerinin bu hassasiyeti ise ABD'nin kaos planının boşa çıkması demektir.

Dahası Afganistan'daki süreç, Avrasya'nın kalbinde Rusya ve Çin'in etkisini arttırmasını sağlamaktadır. Bu da Washington yönetimi açısından son derece rahatsız edici bir durumdur. Ayrıca son dönemde çeşitli raporlar, Afganistan'da terör

örgütlerinin faaliyetlerinde yaşanan artışın Batı'nın çıkarlarını tehdit edecek bir noktaya evrilebileceğine işaret etmektedir. Bu durum ise ABD'nin Afganistan'a dönebileceği düşüncesini gündeme getirmektedir. Bu noktada akıllara Irak örneği gelmektedir. Hatırlanacağı üzere ABD, Irak'tan çekildikten sonra DEAŞ'la mücadele argümanı üzerinden ülkeye geri dönmüştür. Afganistan'da da DEAŞ tehdidinin yükselmesi, benzer bir senaryonun hayata geçirilebileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin Amerikan dış politikasında bir paradigma değişikliği anlamını taşıdığı vurgulanmalıdır. Yani Washington yönetimi, artık küresel düzeyde terörle mücadeleye değil; büyük güçler mücadelesine ve bu bağlamda Rusya ve Çin'e odaklanmaktadır. Bu yüzden de ABD'nin Afganistan'a dönmesi beklenmemektedir. Üstelik Afganistan ile Irak'ın durumu da birbirinden oldukça farklıdır. Irak'ta öyle ya da böyle görece başarılı bir durum vardı ve ABD, Irak Hükümeti'yle anlaşarak ülkeye dönmüştür. Fakat Taliban, Amerikan unsurlarının çekilmesini başarı olarak görmüş ve sunmuştur. Böylesi bir ortamda ABD'nin Taliban'la anlaşarak Afganistan'da varlık göstermesi çok gerçekçi bir senaryo değildir. Çünkü Taliban'ın bu seçeneğe evet demesi pek mümkün gözükmemektedir.

ABD'nin Batı'nın çıkarlarının tehdit edilmesi durumunda bunu Ukrayna'daki savaş vesilesiyle konsolide ettiği Batı'nın birlikteliğini arttırmak maksadıyla kullanması gibi bir ihtimal de vardır. Burada da Taliban'ın terörle mücadele noktasında Doha Antlaşması'ndaki beyanlarını yerine getirmediği argümanı kullanılabilir. NATO'nun yeni Stratejik Konsepti'ne de atıfla maliyet paylaşımını içeren bir operasyon planlanabilir. Ancak Blinken'in Blinken'ın 2001 Askeri Güç Kullanma Yetki Yasası'nın kaldırılması durumunda ABD'nin ihtiyaçlarına odaklı, uygun maksatlı yeni bir yetki yasasının çıkarılmasını beklediklerini söylemesi, daha ziyade drone operasyonları için yetki veren ve DEAŞ ile El Kaide gibi terör örgütleriyle mücadelenin nokta atışı müdahalelere izin veren sınırlı bir terörle mücadele stratejisine işaret etmektedir (Kızılay, 2022).

SONUÇ

ABD'nin 29 Şubat 2020 tarihli Doha Antlaşması çerçevesinde 31 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'dan çekilmesi, ikinci Taliban döneminin başlamasını da beraberinde getirmiştir. Esasen ikinci Taliban döneminin başlangıcında Taliban'ın değiştiği yönünde bir algı oluşmuştur. Bu kapsamda Afganistan'daki Taliban iktidarına ilişkin uluslararası toplumun üç temel beklentisi gündeme gelmiştir.

Söz konusu beklentiler; kadın hakları başta olmak üzere insan haklarına saygılı bir rejimin teşkil edilmesi, Afganistan'ın terör örgütleri tarafından üs olarak kullanılmasının, tüm kimlik gruplarının temsil edileceği kapsayıcı bir hükümetin kurulması ve yabancı devletlere saldırı düzenlenmesinin önlenmesidir.

Bu beklentilere rağmen Taliban, kız okullarını kapatmış ve kadını toplumsal yaşamın dışına itmiş, iktidarını Peştun mollalara dayandırarak kapsayıcı bir devlet düzeni yaratmaktan uzak durmuş ve dahası Afganistan'da güvenlik ortamının kırılganlaşmasına paralel olarak terör örgütlerinin etkinliği artmıştır. Halihazırda Afganistan'da ISKP'nin yoğun saldırıları söz konusudur. Dahası Taliban'ın terör örgütü El-Kaide'yle olan bağlarını sonlandırmadığı yönünde güçlü bir kanaat de bulunmaktadır. Bu ortamda Taliban'ın yeni bir müdahaleye maruz kalıp kalmayacağı sorusu da tartışılmaya başlanmıştır.

Esasen Taliban'ın iktidardan uzaklaştırılması gibi bir beklenti gerçekçi değildir. Zira Afganistan'ın yakın çevresinde bulunan devletler, bilhassa da Rusya ve Çin, Taliban'la *de facto* ilişkiler geliştirmek suretiyle radikalleşmeyi dizginlemeye çalışmakta ve çeşitli projeler üzerinden Afganistan'ı uluslararası işbirliği zeminine çekmeye çabalamaktadır. Buna karşılık ABD'nin de Afganistan'daki radikalleşmeden ve dolayısıyla terörizmin yükselişinden ne kadar rahatsız olduğu sorusu tartışmaya açıktır.

ABD, radikalleşme terörün Rusya ve Çin gibi rakiplerini istikrarsızlaştırmasından memnuniyet duyacaktır. Hatta çeşitli uzmanlar, ABD'nin 2021 senesinde bu ülkeden çekilmesinin nedeninin de bu olduğunu düşünmektedir. Daha da mühim olanı, Washington yönetiminin küresel siyasete olan yaklaşımında terörizmle mücadele iddiasından büyük güç mücadelesine odaklanmasıdır. Dolayısıyla Afganistan'da

terör eylemlerinin artacağını öngörmek mümkün olsa da Taliban'ı iktidardan uzaklaştıracak bir formüle yoğunlaşması beklenmemektedir.

Taliban'ın eylemleri, uluslararası toplumdan tecrit edilme durumunu derinleştirecek gibi gözükmemektedir. Zaten ikinci Taliban döneminde örgütün kurduğu hükümet, hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır. Taliban'ın hem dış hem de uygulamaları sebebiyle iç meşruiyet sorunu bulunmaktadır. Böylesi bir ortamda Afganistan'da istikrarsızlığın artacağı ve hatta uluslararası toplumla ilişki kuramayan Taliban'ın zamanla radikalleşerek yeniden terör örgütleriyle yakın ilişki kurabileceği ifade edilebilir. Tüm bu veriler ise Afganistan'ın terör sarmalını aşmasının sanıldığı kadar kolay olmadığına işaret etmesi hasebiyle oldukça önemlidir.

Mevcut durum, terör örgütlerinin eleman temin etmesini kolaylaştırmaktadır. Zira Afganistan'da ekonomik krizin her geçen gün daha da derinleştiği görülmektedir. Bu da insani krizi beraberinde getirmektedir. Bu da çeşitli terör örgütlerini vekil aktör olarak kullanan grupların bu örgütlere finansal destek sağlayarak belirli bir maaş karşılığında paralı savaşçı temin edebilmesine olanak yaratmaktadır.

Diğer taraftan terörün yükselişi, bölge devletleri açısından da güvenlik risklerinin belirginleşmesi anlamına gelmektedir. Zira terörün Afganistan üzerinden Wahan Koridoru aracılığıyla Çin'e ve Orta Asya üzerinden Rusya Müslümanlarına ulaşma ihtimali vardır. Bu da Afganistan'da terörün ve radikalleşmenin yükselmesinin yalnızca Afganistan'ı değil; bölgeyi istikrarsızlaştırabileceği anlamına gelmektedir.

Daha da önemlisi Afganistan'ın terör örgütleri için güvenli bir liman haline gelmesi ve dolayısıyla El Kaide ve DEAŞ gibi örgütlerin bu ülkeyi üs olarak kullanması, uluslararası düzeyde terörün yükselişine kapı aralayabilir.

Tüm bu hususlar ise ABD ve müttefiklerine Afganistan'a müdahale etme, ŞİÖ ülkelerine barış gücü adı altında Afganistan'da bulunma vb.konuları tartışma fırsatı yaratabilir. Zira söz konusu ülkedeki istikrarsızlığın giderilmesi, tüm taraflar açısından mühim bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın somu ve güncel bir örneğini de Pakistan'ın çıkışları teşkil ediyor. Zira Pakistan'daki terör saldırılarındaki artışa paralel olarak İslamabad yönetiminin Taliban'a dönük eleştirilerinin arttığı görülmektedir.

Tahmin edileceği üzere ilerleyen süreçte Afganistan merkezli olarak El Kaide ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin artan faaliyetleri, diğler bölge devletlerini de askeri müdahale geçeneği üzerinde yoğunlaştırabilir. Bahse konu olan riskin farkında olan Taliban yönetimi ise Afganistan'ın egemenliğine vurgu yaparak kendisine yöneltilen iddiaları ve çeşitli eleştirileri reddetmektedir. Ancak buna rağmen Taliban'ın ideolojik-dini politikalarının Taliban'ın uluslararası toplum tarafından tecrit edilme durumunu aşabilmesi pek mümkün olmadığına işaret etmektedir.

Bahse konu olan durumun değişimi ise Taliban'ın dönüşüp dönüşmediği sorusunun yanıtını verirken yapacağı tercihlere bağlıdır. Lakin Taliban'ın kadın hakları başta olmak üzere insan hakları konusundaki ihlalleri devam ettiği sürece, mevcut durumu değiştirebilmesi pek mümkün gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

A string of assassinations in Afghanistan point to ISIS-k resurgence – and us officials warn of possible attacks on American interests in next 6 months, *The Conversation*, Erişim tarihi: 25.03.2023, Erişim adresi: <https://theconversation.com/a-string-of-assassinations-in-afghanistan-point-to-isis-k-resurgence-and-us-officials-warn-of-possible-attacks-on-american-interests-in-next-6-months-201852>

Afganistan Ulusal Kongre Partisi Lideri: Taliban ve Çin’le El Ele Vereceğiz, *Aydınlık*, Erişim tarihi: 02.11.2022, Erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/haber/afganistan-ulusal-kongre-partisi-lideri-taliban-ve-cin-ile-el-ele-verecegiz-254032>

Afganistan’daki ABD güçlerinin komutanı: Rusya, Taliban’ı silahlandırıyor, *BBC Türkçe*, Erişim tarihi: 20 Kasım 2021, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43516476>

Afghanistan remains primary source of terrorist threat for Central and South Asia: UN report, *The Hindu*, Erişim tarihi: 25.03.2023. Erişim adresi: <https://www.thehindu.com/news/international/afghanistan-remains-primary-source-of-terrorist-threat-for-central-and-south-asia-un-report/article66511167.ece>

Afghanistan should not again serve as a “base for terrorism”: EU, *Tolo News*, Erişim tarihi: 25.03.2023, Erişim adresi: <https://tolonews.com/afghanistan-182600>

Afghanistan sub regula Taliban “magis comminatio mundi” - oppositionis ducis”, *BBC*, Erişim tarihi: 28.03.2023, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/arabic/world-62162778>

Agreement for bringing peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the united states as a state and is known as the Taliban and the United States of America, *State*, Erişim tarihi: 20 Kasım 2021, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>

Ahmad Massoud son of assassinated anti-Taliban fighter calls for support, *Hindustan Times*, Erişim Tarihi: 30.08.2022, Erişim adresi:

- <https://www.hindustantimes.com/world-news/ahmad-massoud-son-of-assassinated-anti-taliban-fighter-calls-for-support-101629618970044.html>.
- Aliquot decennia praesentia Taliban in Afghanistan; De casu ad re-emigence, *Anadolu Ajansı*, Erişim tarihi: 11 Kasım 2021, <https://bit.ly/3FEIpps>.
- Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community, *Office of the Director of National Intelligence*, Erişim tarihi: 25.03.2023, Erişim adresi: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf?utm_source=substack&utm_medium=email.
- Avdaliani, E. (2021). China's Aims and Opportunities in Afghanistan Amidst America's Exit, *China Observers*, Erişim tarihi: 11 Kasım 2021, Erişim adresi: <https://chinaobservers.eu/chinas-aims-and-opportunities-in-afghanistan-amidst-americas-exit>.
- Başaran, D. (2021). ABD'nin Kaosa Dayalı Liderlik Stratejisi: Afganistan'da DEAŞ Terörü, *ANKASAM*, Erişim adresi: <https://www.ankasam.org/abdnin-kaosa-dayali-liderlik-stratejisi-afganistanda-deas-teroru>.
- Başaran, D. (2021). Yeni Büyük Oyun'un Dönüşümü: 11 Eylül'den Günümüze Büyük Güçlerin Afganistan Politikası (ABD, Rusya ve Çin Örnekleri), *21. Yüzyılda Bölgesel Sorunlar*, ed. Onur Limon vd., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bozkurt, G. S. (2006). Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler-Kırgızistan, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(1), 118-138.
- Bush: 'You are either with us, or with the terrorists', *Voice of America*, Erişim tarihi: 12 Kasım 2021, Erişim adresi: www.voanews.com/content/a-13-a-2001-09-21-14-bush-66411197/549664.html.
- Bush: Bu bir haçlı seferi, *Milliyet*, Erişim tarihi: 2 Mayıs 2022, Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bush-bu-bir-hacl-seferi-5275848>.
- Elias, B. (2022). Documents on the structure and leadership of the Taliban 1996-2002, *Ns Archive* 2, Erişim adresi: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB295/Taliban_Structure.pdf.
- Ensari, B. A. (2015). *Teorisi, pratiği ve tarihsel arka planıyla Taliban*, trc. Nasiruddin Mazhari, İstanbul: Kayıt Yayınları.
- Ferguson, J. (2011). *Taliban: The unknown enemy*. United Kingdom: Da Capo Press.

- Former Afghan VPS Party calls for referendum on federal system in Afghanistan, *Khaama*, Erişim tarihi: 02.11.2022, Erişim adresi: <https://www.khaama.com/former-afghan-vps-party-calls-for-referendum-on-federal-system-in-afghanistan-37234/>.
- Frear, T. (2012). Influences that Shaped Taliban Ideology, *E-International Relations*, 1-7.
- Giustozzi, A. (2019). *The Taliban at War 2001–2021*. London: Hust Company.
- Gök, ř. (2021). *Başarısız devlet olan Afganistan'ın siyasal hayatında Taliban*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Hanif Atmar opposed the creation of a federal system in Afghanistan, *8am*, Erişim tarihi: 02.11.2022, Erişim adresi: <https://8am.media/hanif-atmar-opposed-the-creation-of-a-federal-system-in-afghanistan/>.
- Indagator: Doha concordia est hypocrisis probatio petentis potestates in mundum, *Sputnik*, Erişim tarihi: 02.03.2023, Erişim adresi: <https://l24.im/35gx4>.
- India weighs up new security risks in wake of Taliban takeover, *The Guardian*, Erişim tarihi: 24.03.2023, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2021/sep/13/india-weighs-up-new-security-risks-in-wake-of-taliban-takeover>.
- ISIL-K threatened to launch terrorist attacks against embassies of India, China, and Iran in Afghanistan: UN report, *The Economic Times*, Erişim tarihi: 25.03.2023, Erişim adresi: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/isil-k-threatened-to-launch-terrorist-attacks-against-embassies-of-india-china-and-iran-in-afghanistan-un-report/articleshow/97756237.cms>
- Jauhari, J. (2012). *Karzai döneminde Afganistan-İran ilişkileri*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Karakaya, İ. & Nazari M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/23, 142-169.
- Karakoç-Dora, Z.Ç. (2021). The US-led “war on terror” in Afghanistan: 2001-2021, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 172-185.

- Kuehn, A. S. (2018). *The Taliban reader: War, Islam and politics*. New York: Oxford University Press.
- Lake, D. A. (2006). American hegemony and the future of East-West relations. *International Studies Perspectives*, 7(1), 23–30.
- Mardsen, P. (2002). *The Taliban: War and religion in Afghanistan*. California: Zed Books.
- Metcalf, B. D. “Traditionalist” Islamic activism: Deoband, Tablighis, and Talibs, *ITEMS*, Erişim tarihi: 21.11.2022, Erişim adresi: <https://items.ssrc.org/after-september-11/traditionalist-islamic-activism-deoband-tablighis-and-talibs/>.
- Nojumi, N. (2008). The rise and fall of the Taliban. *The Taliban and the crisis of Afghanistan*, Robert Crews-Amin Tarzi, eds., 90-118.
- Pak’s LeT, JeM have hundreds of fighters, 11 camps in Afghanistan: UN report, *Hindustan Times*, Erişim tarihi: 27.03.2023, Erişim adresi: <https://www.hindustantimes.com/world-news/paks-let-jem-have-hundreds-of-fighters-11-camps-in-afghanistan-un-report-101653826493959.html>.
- Panjshir-the valley trying to hold off the Taliban, *BBC*, Erişim tarihi: 30.08.2022, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-asia-58420859>.
- Pannier, B. (2021). What happened when the Taliban Visited Turkmenistan? *RFE/RL*, Erişim tarihi: 30 Ağustos 2021, Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/taliban-turkmenistan/31098344.html>.
- Putin says Russia mulling removing Taliban from terrorist list, *RFERL*, Erişim tarihi: 24 Ekim 2021, Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/putin-taliban-terror-list/31523297.html>.
- Raşid, A. (2000). *Taliban, İşlamiyet, Petrol ve Orta Asya’da yeni büyük oyun*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Remarks by the president on the way forward in Afghanistan, *The White House*, Erişim tarihi: 8 Mayıs 2022, Erişim adresi: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/06/22/remarks-president-way-forward-Afghanistan>.
- Repraesentativum Putin: Si Ahmad Massoud paratus est, fortasse munus in potentia structurae ludere potest, *Afintl*, Erişim tarihi: 30.08.2022, Erişim adresi: <https://www.afintl.com/202207286736>.

- Resolute support mission in Afghanistan (2015-2021), *NATO*, Erişim tarihi: 3 Mayıs 2022, Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm
- Russian General: ISKP has grown to 6,500 members in Afghanistan, *Kabul Now*, Erişim tarihi: 25.03.2023, Erişim adresi: <https://kabulnow.com/2023/02/russia-is-kp-has-grown-to-6500-in-afghanistan/>
- Seldin, J. (2023). *US General: Islamic State Afghan Affiliate closer to attacking western targets*, VoA Erişim Tarihi: 25.03.2023, Erişim adresi: <https://www.voanews.com/a/us-general-islamic-state-afghan-affiliate-closer-to-attacking-western-targets/7008633.html>.
- Seren, M. (2022). *Afganistan'da güç savaşlarında yeni dönem*. AA, Erişim tarihi: 3 Mayıs 2022, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/afganistanda-guc-savaslarinda-yeni-donem/738489>.
- Shah, K. M. (2019). *The Baloch and Pashtun nationalist movements in Pakistan: Colonial Legacy and the Failure of State Policy*. New Delhi: ORF.
- Shahrani, M. N. (2008). Taliban and Talibanism in historical perspective. *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*, Robert Crews-Amin Tarzi, eds., 155-161.
- Shakir, S. (2020). *Taliban ve Peştunistan sorunlarının Afganistan-Pakistan ilişkilerine etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Signum praesentiae Civitatum Foederatarum Americae Military Department in Khorasan, *Sputnik*, Erişim Tarihi: 02.11.2022, Erişim adresi: <https://af.sputniknews.com/20221028/متحدہ-ایالات-نظامی-بخش-موجودیت-اعلام/12533837.html>.
- Şahin, D. (2016). Taliban'ın Ortaya Çıkması ve ABD'nin Örgütün Gelişim Sürecindeki Etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 226-245.
- Taliban ad Pakistan: Afghanistan sine possessore non est, parati sumus integritatem territorialem defendere, *Afintl*, Erişim tarihi: 03.01.2023, Erişim adresi: <https://www.afintl.com/202301013155>.

Taliban Afganistan'daki yeni hükümeti açıkladı, *Yeni Şafak*, Erişim tarihi: 17 Kasım 2021, Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/taliban-afganistandaki-yeni-hukumeti-acikladi-3691234>.

Taliban kill six Islamic State members in raid in Kabul, *Reuters*, Erişim tarihi: 24 Kasım 2022, Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taliban-kill-six-islamic-state-members-raid-afghan-capital-spokesman-2022-10-22/>.

Tertius anniversarius Doha foederis, *Khaama*, Erişim tarihi: 02.03.2023, Erişim adresi: <https://www.khaama.com/persian/archives/111282>.

The 'undefeated' Panjshir Valley-an hour from Kabul, *BBC*, Erişim tarihi: 30.08.2022, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-asia-58329527>.

The Taliban are a reality, so we are working with them-Russian Ambassador to Afghanistan Dmitry Zhirnov speaks to Izvestia, *News Central Asia*, Erişim tarihi: 29.03.2023, Erişim adresi: <https://www.newscentralasia.net/2023/03/06/the-taliban-are-a-reality-so-we-are-working-with-them-russian-ambassador-to-afghanistan-dmitry-zhirnov-speaks-to-izvestia/>.

US to review Afghan peace deal with Taliban", *Deutsche Welle*, Erişim tarihi: 29 Ekim 2021, Erişim adresi: <https://www.dw.com/en/us-to-review-afghan-peace-deal-with-taliban/a-56320989>.

US Troop Levels Cut to 2,500 Each in Afghanistan and Iraq, Lowest Mark in Two Decades", *France 24*, Erişim tarihi: 29 Ekim 2021, Erişim adresi: <https://www.france24.com/en/americas/20210115-us-troop-levels-cut-to-2-500-each-in-afghanistan-and-iraq-lowest-mark-in-two-decades>.

We stockpiled weapons': Afghan resistance remains confident in last holdout against Taliban, *France 24*, Erişim tarihi: 31.08.2022, Erişim adresi: <https://observers.france24.com/en/asia-pacific/20210830-panjshir-northern-alliance-taliban-resistance-movement>.

Who are the Taliban?, *BBC*, Erişim tarihi: 29 Nisan 2022, Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-11451718>.

حنیف اتمر در اعلام موجودیت "حرکت ملی صلح و عدالت": بدون نظام مشروع، صلح ممکن نیست, *Afintl*, Erişim Tarihi: 02.03.2023, Erişim adresi: <https://www.afintl.com/202210153931>.

خبرگزاری افق. 14. (2023, 1 Mart). خلیزاد: امریکا احتمالاً با همکاری طالبان ظواهری را کشته است

